کوردستان

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران بڵاوی دەکاتەوە

www.kurdistanmedia.com

ژمارە ٩٢٤ ▮ پێنجشەممە، ١٥ی گەلاوێژی ١٤٠٥ _ ٦ی ئاگوستی ٢٠٢٦

دابینکردنی مافە نەتەوایەتییەکانی گەلی کورد لە چوارچێوەی ئێرانێکی دێموکراتیکی فێدراڵدا

ئەو شەڕە دەریخست کە حیزبەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان، کاریگەری و شوێندانەری زۆریان هەیە. حیزبەکانی ڕۆژهەڵات هەرچەند بە زۆر هۆکار لە شەڕەکەدا بەشدار نەبوون بەڵام ڕێژیمی کۆماری ئیسلامیی ئێران لەو چەند مانگەدا بە شێوازی جۆراوجۆر و هێرشی مووشەکی و دڕۆن بەردەوام پەلاماری داون و ئەوەش نیشانەی پێگەی بەهێزی ئەو هێزانەیە کە کۆماری ئیسلامیی ئاوا هەراسان کردووە. دەزانێ شەقامی کوردی، چاویان لە قسە و ڕێنماییەکانی حیزبە کوردییەکانە.

(لاپەڕە ٣)

چارەنووسی داهاتووی ئێران بەوەوە بەندە کە ئایا هێزە دێموکراتەکانی ئەم وڵاتە دەتوانن بەسەر ناوەندگەراییی مێژوویی‌دا زاڵ بن و ئێرانێکی فرەنەتەوە، فرەزمان و فرەکولتوور لەسەر بنەمای ڕەزامەندی و بەشداریی خۆویستانەی هەموو نەتەوەکانی بنیات بنێنەوە یان نا؟ حیزبی دێموکرات لەسەر ئەو باوەڕەیە کە گواستنەوە بۆ دێموکراسی لە ئێراندا بەبێ چارەسەری کێشەی نەتەوەیی مەحاڵە، و بزووتنەوەی کورد بۆوەی ڕۆڵی پێشەنگ لە بزووتنەوەی سەرانسەریدا بگێڕێ، دەبێ یەکڕیز بێت و لە پەرتوبڵاویی و دابڕانە نێوخۆییەکان دوور بکەوێتەوە.

(لاپەڕە ٥)

بەیاننامەی ٨١ ساڵەی حیزبی دێموکرات:

لە کۆمارەوە تا ئەمڕۆ؛ بەردەوامیی گوتاری ڕزگاریخوازیی ڕۆژهەڵات

◆ سەر وتار

شەرعی ماری هەر بە داری!

عەلی بداغی

هیچ مرۆڤێکی خاوەن ویژدان شک نابەی شەڕ و ماڵوێرانی، کوشتوبڕ و کاولکاریی پێ باش بێت، لەو سۆنگەیەوە دژایەتیی شەڕ و لایەنگری لە ئاشتی هەڵوێستێکی مرۆیی و بڕیارێکی جێی ڕێزە. بەڵام کێشە ئەوکاتە دەست پێدەکات کە لاشەڕی لە پرەنسیپێکی مرۆیی و ویژدانییەوە ببێتە ئامرازی سیاسی بۆ سپیکردنەوەی تاوانەکان و سڕینەوەی بەرپرسایەتی و کوێرکردنەوەی سەرچاوەی قەیرانەکانی لایەنێکی خولقێنەری شەڕ کە لێرەدا مەبەستمان کۆماری ئیسلامییە.

پرسیار ئەوەیە چۆن دەکرێ بە بەرزکردنەوەی دروشمی "نا بۆ شەڕ" بەرهەڵستی دوژمنێک ببیتەوە کە لەوەتی هەیە دەکوژێ و دەبڕێ و خەڵکی لە برستێتیدا ڕاگرتووە؛ هاوکات نەک هەر کۆمەڵگەی ئێران، بەڵکوو کۆمەڵێک وڵاتی دیکەشی لەگەڵ خۆی نوقمی قەیران و کاولکاری کردووە. یان چۆن دەبێ بە سینگ‌دەرپەڕاندن و جاڕدانی دروشمی "نا بۆ دەستتێوەردانی دەرەکی" کە لەڕاستیدا هەر بۆ چەککردنی سیاسیی دژبەرانی ڕێژیمە بتوانی هەموو جینایەت و کارەساتەکانی کۆماری ئیسلامی دیزەبەدەرخۆنە بکەیت؟ بەناو کەس یان ئۆپۆزیسیۆنێکی پێگەیشتوو، یان ڕەوت و لایەنێکی سیاسی و دامەزراوەیەکی بەناو دژبەری ڕێژیم چۆن دەتوانێ کۆماری ئیسلامی بە قوربانیی دەستتێوەردانی دەرەکی دابنێ، لە کاتێکدا کۆماری ئیسلامی خۆی هێزی باڵادەستی دەستوەردان لە کاروباری نێوخۆیی وڵاتانی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاستە. هەموو مێژووی ئەو ڕێژیمەش لە پێکهێنانی هێزە نیابەتییەکانەوە بگرە هەتا نانەوەی قەیران و ئاژاوە لە وڵاتانی ناوچە گەواهی لەسەر ئەوە دەدەن ماکەی گشت شەڕ و قەیرانەکانی ئێستای نێوخۆی ئێران و ناوچەکە هەر کۆماری ئیسلامییە. بۆیە بانگەشەی "نا بۆ شەڕ" و "نا بۆ دەستتێوەردانی دەرەکی" لە لایەن هەرکەس و لایەنێکەوە بێت لە ڕاستیدا داماڵینی ڕێژیمە لە بەرپرسایەتیی کۆی قەیرانەکان و هاوکات قازانجەکەی هەموو دەچێتە گیرفانی کۆماری ئیسلامی و دەبێتە هۆکاری درێژکردنەوەی زیاتری تەمەنی ئەو ڕێژیمە. چونکی بە داماڵینی بەرپرسایەتیی قەیرانەکانی کۆمەڵگە لە کۆماری ئیسلامی و پووشبەسەرکردنی جینایەتەکانی ڕێژیم و سەرکوتی ماف و ئازادییەکانی خەڵک، ڕێڕەوی ئیرادەی خەڵک بۆ....

درێژە ل ٢

ئامانجەکانی حیزبی دێموکرات لە ٨١ ساڵەی دامەزرانیدا

لەمڕۆی ساڵوەگەڕی هەشتاویەک ساڵەی تەمەنی حیزبی دێموکراتدا خەباتی فرە ڕەهەندی حیزبەکەمان لە هەموو کاتێک پتر مانای بەخۆیەوە گرتووە، حەوڵە دیپلۆماتیکەکانی حیزب لەگەڵ لایەنە جیهانیەکان بۆ ناساندنی پرسی کورد و لەگەڵ ئۆپۆزیسیۆنی سەراسەری ئێران بۆ چەسپاندنی مافی سەروەریی سیاسی، خەباتی مەدەنی و خەباتی میدیایی لە ڕێی ئەو خوێنە تازە و لاوانەی گەڕاونەتە دەماریەوە، هەروەها خەباتی پێشمەرگانە بە ئامادەبوونی هێزی پێشمەرگە وەک باسکی بەهێزی گەل ڕەنگدانەوەی ستراتیژی خەباتی چەند ڕەهەندیی حیزبی دێموکراتی ئێرانن.

حیزبی دێموکرات لەم ساتە تایبەت و هەستیارەدا بە باوەڕی قووڵ بە ڕێبازی پڕ شانازی ڕێبەرانی شەهید و سەرجەم شەهیدانی سوورخەڵاتی نەتەوەکەمان پەیمان نوێ دەکاتەوە لە ڕێبازی نیشتمانیی خۆی لا نەدات و هیچ مووشەکباران و هێرشێکی درۆنی و تەنانەت سەربازییش هەنگاوی پێ شل نەکات و بە متمانە بەخۆییەوە لە حەوڵ بۆ گەیشتن بە ئامانجی نەتەوەیی بەردەوام دەبێت.

(ئەو بەیاننامەیە لە لاپەڕەی ٢ی ڕۆژنامەدا بخوێنەوە)

هێرش بۆ سەر حیزبی دێموکرات بە ١٥٠ مووشەک و دڕۆن

کۆماری ئیسلامی ڕۆژی هەینی ٩ی گەلاوێژی ١٤٠٥ بنکەی ئازادیی حیزبی دێموکرات لە نیزیک شاری کۆیەی بە دوو دڕۆن بە ئامانج گرتەوە. بەوەش ژمارەی هێرشە مووشەکی و دڕۆنییەکانی کۆماری ئیسلامی بۆ سەر حیزبی دێموکرات لە ١٢ی ڕەشەمەی ڕابردووەوە هەتا ئێستا ١٥٠ هێرشی تێپەڕاند. ئەم هێرشانە کەمپی بنەماڵەکانی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، بنکەکانی هێزی پێشمەرگە و ناوەندە دەرمانی و پەروەردەییەکانی ئەم حیزبەی بە ئامانج گرتووە.

هێرشەکەی ڕۆژی ٩ی گەلاوێژ لە کاتێکدا بوو کە کۆماری ئیسلامی دوو ڕۆژ پێشتر (چوارشەممە ٧ی گەلاوێژ)یش بە دڕۆن بنکەکانی هێزی پێشمەرگەی حیزب لە بەرزاییەکانی بالیسانی بە ئامانج گرتبوو، هەروەها دوو ڕۆژ پێشتر (دووشەممە، ٥ی گەلاوێژ)یش بە دڕۆن هێرشی کردبووە سەر بنکە جێژنێکان لە نیزیک شاری هەولێر. هەر هەمان ڕۆژ کۆماری ئیسلامی بناری هەیبەت سوڵتان و داوێنەکانی شاخی باواجی لە شاری کۆیەشی بە دڕۆن بە ئامانج گرتبوو و بەم هۆیەوە ئاگرێکی بەربڵاو داوێنی هەیبەت سوڵتانی گرتەوە و لەو سۆنگەیەوە زیانێکی زۆری بە ژینگە و سەوزایی شاری کۆیە کەوت.

دوای هەشتا و چەند ساڵ

خاڵێکی دیکە جیاوازیی بیروبۆچوونیەتی لەگەڵ یەکێتیی سۆڤیەت لە بوارە جۆراوجۆرەکاندا. حیزبێکی ناسیۆنالیستی کوردی چۆن دەتوانێت شوێنکەوتووی بزووتنەوەیەکی چەپی ڕادیکاڵ بێت؛ ئەویش لەو سەردەمدا کە لە هەموو کاتێک زیاتر جێ‌پێی ئایین لە کۆمەڵگەدا دیارە؟

◆ ڕەزا دانشجوو (٦)

نیشتمان؛ داگیرکەری سۆز

سوقڕات پێی‌وایە نیشتمان بەنرخترین کاڵایە کە مرۆڤ دەتوانێ هەیبێ. یونانییەکانی سەردەمی کۆن و دواتریش ڕۆمییەکان هیچ شتێکیان بەلاوە لە نیشتمان نازدارتر و پیرۆزتر نەبووە. وشەی نیشتمان یا "پاتریدا"، یەکەم وشە بووە ئەوان فێری منداڵانی خۆیان کردووە.

◆ عەلی فەتحی (٧)

گەمژەیی بەکۆمەڵ؛ کارەساتی بەکۆمەڵ!

کاتێک "مەحموود دەوڵەتئابادی" پاسدارێکی وەک "قاسم سولەیمانی" بە پاڵەوان ناو دەبات، سروشتییە هێشتا نەتوانین ڕەخنەیەکی کارتێکەری بنیاتنەرمان لە سیستەمی سەردەست هەبێت؛ چونکە لە دیاردەی گەمژەیی بەکۆمەڵدا هیچ دەنگێکمان جگە لە ژاوەژاوی دەسەڵات بەرگوێ ناکەوێت.

◆ عەلی لەیلاخ (٨)

ئەندێشەی پێشڕەو و شۆڕشی بڕوا

حیزب توانی شوناسی کوردی لە ئاستی داب‌ونەریت و خێڵەوە بباتە ئاستی نەتەوەی سیاسیی خاوەن ئیرادە. لە ڕاپەڕینی ژیناردا دەرکەوت ئەندێشەی سیاسیی ڕۆژهەڵاتی کوردستان پێشکەوتووترین و ئازادیخوازانەترین ئایدۆلۆژیایە کە دەتوانێت کۆمەڵگە بەرەو ڕزگاریی یەکجارەکی ببات.

◆ شەماڵ تەرغیبی (٩)

قاسملوو وەک مەکتەب؛ وەک پێشەوا

دوکتور قاسملوو دێموکراسیی بە فەلسەفەی ژیان دەزانی و باوەڕی وابوو نەتەوەیەک ناتوانێت داوای ئازادی بکات، ئەگەر ڕێز لە ئازادیی ئەوانی‌تر نەگرێت، ناتوانێت داوای مافی مرۆڤ بکات، ئەگەر خۆی باوەڕی بە مافی مرۆڤ نەبێت و ناتوانێت داوای دێموکراسی بکات، ئەگەر لە نێوخۆی خۆیدا دێموکرات نەبێت.

◆ ئەحمەد پاڵانی (١١)

درێژەی سەروتار

شەرعی ماری هەر بە داری!

... گۆڕینی ڕێژیم بەرەو داکۆکی لە حکوومەت لەهەمبەر هێرشی دەرەکی دەگۆڕێ.

ئەو هێز و لایەنانە پێش جاڕدانی ئەو گوتارە دەبوا ئەم پرسیارەیان لە خۆیان کردبا لە بارودۆخێکدا خەڵکی ئێران بەتوندی لەلایەن کۆماری ئیسلامییەوە سەرکوت و خەڵتانی خوێن دەکرێن، ئەدی ئەرک و بەرپرسایەتییەکانی کۆمەڵگەی جیهانی چ دەبن و لەکوێ جێ دەگرن؟ ئەگەر ئەوان دژی شەڕ لەدژی ئەو ڕێژیمەن، باشە چ ڕێکارێکی بەکردەوە و کاریگەری دی بۆ وەستاندنی سەرکوتی خەڵک و ڕاگرتنی ڕێژیم لە تاوان و جینایەتەکانی شک دەبەن؟ دیسان ئەو شەڕەی ئێستا شەڕی وڵاتانێک دژی کۆماری ئیسلامییە کە ئەو ڕێژیمە لە ڕۆژی یەکەمی هاتنەسەرکاریەوە نەک دروشمی مردن بۆ ئەوان و سڕینەوەیانی لەسەر گۆی زەوی داوە؛ بەڵکوو بەکردەوەش بازنەی ئاگری بە دژ دروست کردوون و بە پرۆژە ئەتومی و مووشەکییەکانی خۆی ئەمنییەتی مان و ژیانی لێ هەڵگرتوون.

دوایەش ئەو بەناو لاشەڕانەی لە بەرگی نووسەر، چالاکی سیاسی و تەنانەت حیزب و دامەزراوەی سیاسیدا دەردەکەون، هیچ وڵامێکیان بۆ ئەو پرسیارە نییە خەڵکێک کە بەبێ چەک لەهەمبەر حکوومەتێکی هەتا بن ددان چەکدار و سەرکوتگەردا وەستاونەتەوە، چۆن دەتوانن ئەو سیستمە مرۆڤکوژ و سەرکوتگەرە تێکبشکێنن؟ ڕاستە کە ئەوە خەڵکە دەبێ دوایین بزمار لە تابووتی ئەم ڕێژیمە بدا و داهاتووی ئێران دەبێ لەلایەن نەتەوەکانی ئەم وڵاتەوە بڕیاری لەسەر بدرێت، بەڵام ڕۆڵەکانی ئەم نەتەوەیە کە ڕۆژانە دەگیرێن، لەژێر ئەشکەنجەدا بەند دەکرێن، دەکوژرێن و ئێعدام دەکرێن؛ بە کام ئامراز و هێزی ڕەق بەگژی ڕێژیمێکدا بچنەوە و بیروخێنن کە سپا، ئەرتەش، ناوەندە ئەمنییەتییەکان، زیندان، دادگا، میدیا و هەموو ئامرازێکی هەزار بە هەزاری سەرکوت و کوشتوبڕی هەیە؟

شک لەوەدا نییە نەتەوەکانی ئێران لەمێژ ساڵە "نا"یان بە کۆماری ئیسلامی گوتووە و لە تەواوەتیی ئەم ڕێژیمە تێپەڕیون. خەڵک بە بایکۆتی هەڵبژاردنە حکوومەتییەکان، بە نافەرمانیی مەدەنی، بە خۆپێشاندان و مانگرتن، بە نارەزایەتیدەربڕین و بەگیانکڕینی هەموو تێچووەکانی ئەو خەباتە وەک گیران و بەندکران و تەنانەت ئێعدامکرانیش، ئازایەتی و بوێری و ئیرادەی خۆیان بۆ ڕووخاندنی ڕێژیم پێشان داوە؛ بەڵام ئەوەی دۆخەکەی نەگۆڕیوە ناهاوسەنگیی هێزە لە نێوان خەڵک و دەسەڵاتێکی سەرکوتگەر کە بۆ مانەوەی خۆی لە هیچ جینایەتێک ناپرینگێتەوە.

لایەنگرانی گوتاری "نا بۆ شەڕ و نا بۆ کۆماری ئیسلامییش" پێیان وایە بە حەواڵەکردنی بەرپرسایەتییەکانی ڕێژیم لەهەمبەر مافەکانی خەڵک و داهاتووی وڵات بۆ ڕێوشوێنە نێونەتەوەییەکان توانیویانە باڵانسی سەربەخۆیی خۆیان بپارێزن. بەڵام لە خۆیان ناپرسن کۆماری ئیسلامی بۆ مەگەر هەتا ئێستا بۆ یەک چرکەش پێبەندی ئیرادەی خەڵکی نێوخۆ بۆ گۆڕان و بڕیار و ڕێوشوێنەکانی مافە نێونەتەوەییەکان زانیوە؟ ئەگەر مەبەست لە کاولبوونی ئێران لەسۆنگەی شەڕی دەرەکییە، بۆ مەگەر هەر ڕێژیم خۆی پێش لە سەرهەڵدانی ئەو شەڕە بە گەندەڵی، ناکارامەیی و سیاسەتی دژەژینگەیی هەموو سەرچاوەکانی ئاو، وزە و ژێرخانە ئابوورییەکانی وڵاتی کاول نەکردوون؟ یان ئەوان کە ئاوا دژی شەڕی وڵاتانی دی دژی کۆماری ئیسلامیین، ئایا بەیاننامە و ڕاگەیاندراوەکانیان بۆ مەحکوومکردنی کوشتاری خەڵک دەروویەکی ڕوون بە ڕووی نەتەوەکانی ئێراندا دەکاتەوە کە ڕووخانی ڕێژیمیان دەوێ؟ ڕاستە مانگرتن، ملبادانی مەدەنی، ڕێکخستنی کۆمەڵگە و ڕایەڵبەندیی پێوەندییەکان و خۆڕاگریی گشتی ئامرازی گرینگی خەباتی مەدەنین، بەڵام بۆ مەگەر بە بانگەشەی ئەوان لەسەر کاغەز ئەم ئامانجانە بەدی دێن؟ یان بۆ مەگەر کۆماری ئیسلامی کە لە ڕۆژێکدا بەبێ سڵکردنەوە ٣٠-٤٠ هەزار کەس دەکوژێ، ڕێژیمێکە بە مانگرتن و نافەرمانیی مەدەنی بڕووخێت؟

لەڕاستیدا کێشەی ئەو کەس و لایەنانە ئەوە نییە هیچ بەدیل و چارەسەرێکی ڕاستەقینەیان بۆ گۆڕینی دۆخی هەیی نییە، بەڵکوو زیان و خەسارەکە ئەوەیە بەشی زۆری وزەی سیاسیی ئەو ڕەوتانە نەک لە دژی کۆماری ئیسلامی، بەڵکوو بۆ سەرکۆنەکردنی خەڵکی ئێران و هێرشکردنە سەر ئەو بەشە لە ئۆپۆزیسیۆنی کۆماری ئیسلامی دەکار دەکرێ کە خوازیاری گوشار و ڕێکاری بەکردەوەی دەرەکی دژی ڕێژیمن. ئەو دژایەتییەش دەگاتە ئەو جێیەی بەئاشکرا ئاو لە ئاشی کۆماری ئیسلامی دەکەن، ئەویش لە کاتێکدا چەشنی ئەسپی ترۆواش خۆیان خزاندۆتە نێو ڕیزەکانی ئۆپۆزیسیۆنی ڕێژیمەوە.

لە کۆتاییدا ئەمەش ڕاستە کە هەموو دەستێوەردانێکی دەرەکی ڕەنگبێ ئاکامەکەی دێموکراسی و ئازادی نەبێت، بەڵام زۆر وڵات هەن بێتوو بە دەستێوەردانی مرۆڤدۆستانەی دەرەکی شەڕی نیزامە سیاسییە سەرکوتکار و تۆتالیتێرەکانی ئەم وڵاتانە نەکرابا؛ بەبێ ئەو یارمەتییانە ڕێژیمەکان نەدەڕووخان و نیزامی دێموکراتیک لەجێی وان چێ نەدەبوو. بۆ مەگەر ئاڵمانی نازی بە نافەرمانیی مەدەنی و مانگرتن و نارەزایەتیی خەڵک و ئۆپۆزیسیۆنی ئەو ڕێژیمە ڕووخا؟ نا، ئەوکاتە ڕووخا کە هێرشی کرایە سەر، چەک کرا، دەزگای شەڕ و سەرکوتەکەی لە پێ خرا و ڕەگ و ڕیشەی لە بنەوە هەڵکەندرا. بۆیە کورد دەڵێ شەرعی ماری هەر بە داری!

حیزبی دێموکرات:

لە ئێستادا خەباتی فرە ڕەهەندی حیزبەکەمان لە هەموو کاتێک پتر مانای بەخۆیەوە گرتووە

خەڵکی مافخواز و خەباتکاری کوردستان!
ئەندامان و لایەنگرانی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران!

٢٥ی گەلاوێژی ئەمساڵ هاوکاتە لەگەڵ ٨١ ساڵەی دامەزرانی حیزبی دێموکراتی کوردستان. لەو سەردەمدا و پاش پتر لە دوو دەیە زەبروزەنگی حکوومەتی ڕەزاشا بە ئامانجی تواندنەوە و سڕینەوەی شوناسی نەتەوەیی کورد لە ڕێگەی سەپاندنی زمان، کولتوور و ئیرادەی سیاسیی باڵادەست، حیزبێک لە دایک بوو کە بووە بنیاتنەری قۆناغی نوێ لە خەباتی نەتەوەیی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان. لە ماوەی ئەو دوو دەیەدا و لە کاتێکدا لە باکوورەوە هەتا باشووری ڕۆژهەڵاتی کوردستان –لە سمکۆی شکاکەوە بگرە هەتا شۆڕشی ڕینۆ لە ئیلام– بزووتنەوەی مافخوازانەی کورد دژی ڕێژیمی پەهلەوی لە ئارادابوو، لە ناوەندی کوردستانیش بیرۆکەی ناسیۆنالیزمی کوردی خەریکی گەشەسەندن بوو. بیرۆکەیەک کە حیزبی "ئازادی" بناغەکەی دارشت، "کۆمەڵەی ژیانەوەی کورد" واتای نەتەوەیی پێ بەخشی و لە ئاکامدا "حیزبی دێموکراتی کوردستان" بوو بە بەرهەمی ئەو ڕابوونە سیاسی و جەماوەرییە بە بیری نەتەوەخوازییەوە.

دامەزرانی حیزبی دێموکراتی کوردستان لەسەر دەستی پێشەوا قازی محەممەد درەنجامی وشیاریی سیاسی و نەتەوەیی کورد بۆ بەربەرەکانی و بەگژداچوونەوەی سیاسەتی ئاسیمیلاسیۆنی پەهلەوی بوو. حیزبی دێموکرات دەیویست وێڕای شەپۆلەکانی نوێبوونەوەی ئێران، کۆمەڵگەی کوردستانیش نوێ ببێتەوە و داوا ڕەوا و مافخوازانەکەی لە ڕێی حیزبێکی مەدەنی و مۆدێرنەوە هاوشێوەی دنیای تازە بکاتە ڕۆژەڤ. لە ڕاستیدا حیزبی دێموکراتی کوردستان یەکەم نموونەکانی گۆڕانکاری بنەڕەتی لە پێکهاتەی کۆمەڵایەتیی ڕۆژهەڵاتی کوردستان بوو، بۆیە ئەو حیزبە توانیی لە ماوەی کەمتر لە یەک ساڵدا بناغەی حکوومەت دارێژێ. کۆماری کوردستان بەو هەمووە دەسکەوتە مێژوویی. نەتەوەیی و سیاسییەی بەرهەمی ئەو گۆڕانکارییە لە کۆمەڵگەی کوردی و ئەو شێوازە نوێیە لە خەباتی سەردەمیانە بوو کە کورد بۆ یەکەم جار لە مێژووی خۆیدا لە ڕێی حیزبی سیاسی و بە پلان و بەرنامەی ئامانجدارەوە دەیبردە پێشێ.

حیزبی دێموکرات نە تەنیا کوردی کردە خاوەن حکوومەت بەڵکوو مانا و گوتاری سیاسیی بە خەباتی مافخوازانەی نەتەوکەی بەخشی، گوتارێک کە ئەگەرچی بەردەوام بە پێی پێداویستی و گۆڕانکارییە سیاسییەکان گۆڕانی پێدا هاتووە بەڵام جەوهەرە نەگۆڕەکەی بۆتە کۆڵەکەی ژیانی سیاسیی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان. بە چەشنێک کە هەتا ئێستاش کورد سیاسیترین نەتەوەی نێو پێکهاتەی جوغرافیایی ئێرانە و ئەو تایبەتمەندیە وای کردووە بۆ ساتێکیش بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی ئەو گەلە نەوەستێ.

هەرەسهێنانی کۆمار و لە سێدارەدانی پێشەوا قازی محەممەد و هاوڕێیانی وێڕای ئەوەیکە زەبرێکی قورس لە حیزبی ساوای تازە دامەزراوی دێموکرات بوو، بەڵام هاوکات ئەزموونێکی گرینگ بوو هەم بۆ حیزبی دێموکرات و هەمیش بۆ بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی گەلی کورد. بەردەوامیی حیزبی دێموکرات لە ڕێڕەوی تێکۆشان و بووژاندنەوە و دارشتنەوەی قەوارەی حیزب و بەڕێوەبردنی خەباتێکی خوێناوی بەڵام پڕ دەسکەوت ئەم حیزبەی وا ڕاهێنا ئەگەر ڕۆژێک ڕێبەرانێکی مەزنی وەک د. قاسملوو و د. شەرەفکەندییش لە دەست بدات، هەر لە سەر پێ بمێنێتەوە و ئیرادەی نەتەوەییشی نەڕووخێ.

بەردەوامبوونی حیزب پاش کۆمار و خوێندەوەی ڕێبەرانی نوێ بە نیسبەت ڕووداوەکانی ئێران لە سەرەتاکانی دەیەی ٣٠ی هەتاوی و حەولدان بۆ تێکەڵبوون بە پرۆسەی سیاسیی ئێران دەکرێ وەک نیشانەکانی قۆناغێکی نوێی گوتاری لە سیاسەتی ئەو حیزبەدا باسی بکەین. هەر لەسەر ئەو بنەمایە خەباتی چەکداریی ٤٧-٤٦ بەرپەرچدانەوەی سیاسەتەکانی محەمەدڕەزا شا بە نیسبەت پرسی کورد پاش کوودەتا بوو کە بە شەهیدبوونی لایەنگرانی ئەو بیرۆکەیە لە حیزبدا، حیزبی دێموکرات پتر بە خۆی و بەرنامە و سیاسەتیدا هاتەوە و لە حیزبێکی بە پێکهاتە مۆدێرنەوە بوو بە حیزبێکی مۆدێرنی بە تەواو مانا لە بواری هزری و نەزەری و کردارییەوە. بۆیە کاتێک شۆڕشی گەلانی ئێران لە ساڵی ١٣٥٧دا سەرکەوت، حیزبی دێموکرات بوو بە حیزبی خۆشەویست و ئاڵاهەڵگری گوتاری کۆمەڵگە و وەک جەماوەریترین ڕەوتی سیاسیی نێو ئێران ڕۆڵێکی بەرچاوی لە سیاسەتی کورد و بەرگری لە مافە ڕەواکانی ئەو نەتەوەیەدا گێڕا. واقعبینیی سیاسی هاوکات لەگەڵ پێداگری لەسەر ویست و داواکاریە نەتەوەییەکان وەک دیارترین تایبەتمەندی حیزبی دێموکرات لەو قۆناغەدا نموودی پەیدا کرد کە هەتا ئێستاش نەخشەڕێی ئەو حیزبە بووە لە ساتە سەخت و دژوارەکانی ژیانی نەتەوەی کورددا.

تێکەڵبوون بە شۆڕشی گەلانی ئێران، کەوتنە گوفتوگۆ لەگەڵ حکوومەتی نوێ، سازکردنی هاوپەیمانی لەگەڵ لایەنە کوردییەکان، شکستی دانووستان و شەڕ و بەرگریی چەکداریی دەیەکانی ٦٠ و ٧٠، شەهیدکرانی ڕێبەرانی مەزنی حیزب؛ قاسملوو و شەرەفکەندی، ئەزموونوەرگرتن لە دابڕانەکانی نێو حیزب، گۆڕانی درووشمی سەرەکی لە خودموختارییەوە بۆ فیدراڵیزم، مووشەکبارانی بنکە و بارەگاکان، پێکهێنانی ناوەندی هاوکاری، دواتر ناوەندی دیالۆگ و ئێستاش هاوپەیمانیی کوردستانی و گۆڕانکارییەکان لە گوتاری سیاسیی ئەو حیزبە بە پێی هەلومەرج، بایەخدان بە ڕەوتی خەباتی مەدەنی لە نێوخۆ، نەورۆزە بەشکۆیەکانی کوردستان و بەجەماوەریبوونی سەمبولە کوردییەکان وەک بایەخی نەتەوەیی هەموو ئەو ئەزموونە گرینگانەن کە حیزبی دێموکراتی کردۆتە ئەو حیزبە ئاستبەرزەی کە وێڕای هەموو ئاستەنگەکان توانیویەتی خۆشەویستی نێو دڵی نەوە دوای نەوەی ڕۆژهەڵاتی کوردستان بێت و بمێنێتەوە.

لە لایەکی دیکەوە تێکەڵبوون بە هاوپەیمانییە سەراسەرییەکانی وەک کۆنگرەی نەتەوەکانی ئێرانی فیدراڵ، "نهاد همبستگی برای آزادی و برابری" و زۆر کۆڕ و دامەزراوەی سەراسەریی دی لە بەستێنی سیاسیی ئێراندا؛ ڕۆیشتن بە ڕێچکەی قاسملووی مەزن و پێداگری لەسەر واقعبینی سیاسییە لە سیاسەتی کوردیدا؛ ئەویش لە کاتێکدا حیزبی دێموکرات وەک بەرپرسیارترین حیزبی کوردی هەموو کاتێک لەسەر بنەما نەتەوەییەکان پێداگرە و قەت نەیویستووە خولیای کوردانەی نەتەوەی کورد لەو بەشەی کوردستاندا کاڵ بێتەوە.

خەڵکی نیشتمانپەروەر و ئازادیخوازی کورد!

حیزبی دێموکرات وێڕای ئەوەیکە بە درێژایی ٨١ ساڵ خەبات لە سەر خەتی نەتەوەیی و بایەخە نیشتمانیەکان ماوەتەوە، بەردەوام وەک حیزبێکی پێشکەوتنخواز ویستوویەتی نەریتە ناحەزەکانی کۆمەڵگەش بگۆڕێ و بیری لە وڵاتێکی مۆدێرن و سەردەمیانە بە لەبەرچاوگرتنی ئەو بەها و بایەخانە کردۆتەوە کە دەستکەوتە بەنرخەکانی مرۆڤایەتین بۆ کۆمەڵگەیەکی ئازاد، دادپەروەر و تەندوروست. حیزبی دێموکرات پێداگر بووە لە سەر ئەوەی سەروەریی سیاسی بەبێ سەلماندن و چەسپاندنی مافی ژن وەک سووژە و پرسێکی سەربەخۆ دەست نادات. لە باوەڕی حیزبی دێموکراتدا پیاوسالاری دەبێ لە زەینی مرۆڤی کورددا جێ بۆ باوەڕمەندیی شکۆی ژن و لابردنی هەموو ستەمەکان لە سەر ژنان خۆش بکات و لە ڕوانگەیەکی مرۆڤانەوە بڕواندرێتە بابەت و پرسە نەتەوەیی و کۆمەڵایەتییەکان نە ڕوانگەیەکی تەسکی پیاوانەوە. باوەڕمەندی بە ڕۆڵی هەموو پێکهاتە و ناوچە جیاوازەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە خەباتی نیشتمانی و بنیاتنانی کوردستانێکی پێگەیشتوو لە داهاتووی سەربەستیدا باوەڕێکی نەگۆڕ و بنەمایی بووە و دەمێنێتەوە. کار و کارنامەی ئەو حیزبە بە درێژایی هەشت دەیە خەبات نیشانی داوە کە حیزبەکەمان بە بەدیهێنانی زۆر دەسکەوتی سیاسی، نەتەوەیی و مێژوویی بە نرخی بەختکردنی گیانی زیاتر لە پێنج هەزار شەهیدی سەنگەر و، ڕوانگە سیاسی و دەستپێشخەرییە سیاسییەکانی لە گۆڕەپانی خەباتی ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا هەروا متمانەی سەرەکیی کۆمەڵگەی کوردستانی لەپشتە و پشتقایم بەو پێگە و متمانەیە لە خەبات و تێکۆشانی بەردەوام دەبێت.

ئێستاش لە دۆخێکدا کە ئێران کەوتۆتە قۆناغێکی جیاوازەوە و کۆماری ئیسلامی ڕێبەرە پێشووەکەی لە دەست داوە و و ڕێبەرە نوێیەکەی ناوێک پتر نییە، و لە کاتێکدا دەسەڵات لە جەرگەی شەڕێکی نادیاری دەرەکی و شەڕی لایەنەکانی نێوخۆ بۆ تاپۆکردنی دەسەڵاتدایە، بزووتنەوەی مافخوازانەی گەلی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستانیش وێڕای هەموو زەبروزەنگەکانی دەزگای سەرکوت هەروا لەسەر پێیە. هاوکات بەرهەمی حەولی هەشتا و یەک ساڵەی حیزبی دێموکرات بۆ بەهێزکردنی کۆمەڵگەی مەدەنیی کوردی و بەهادان بە ڕۆڵی جەماوەر لە بەرەو پێشبردنی خەباتی نیشتمانی سەرکەوتوو بووە.

لەمڕۆی ساڵوەگەڕی هەشتاویەک ساڵەی تەمەنی حیزبی دێموکراتدا خەباتی فرە ڕەهەندی حیزبەکەمان لە هەموو کاتێک پتر مانای بەخۆیەوە گرتووە، حەولە دیپلۆماتیکەکانی حیزب لەگەڵ لایەنە جیهانیەکان بۆ ناساندنی پرسی کورد و لەگەڵ ئۆپۆزۆسیۆنی سەراسەری ئێران بۆ چەسپاندنی مافی سەروەریی سیاسی، خەباتی مەدەنی و خەباتی میدیایی لە ڕێی ئەو خوێنە تازە و لاوانەی گەڕاونەتە دەمارییەوە، هەروەها خەباتی پێشمەرگانە بە ئامادەبوونی هێزی پێشمەرگە وەک باسکی بەهێزی گەل ڕەنگدانەوەی ستراتیژی خەباتی چەند ڕەهەندیی حیزبی دێموکراتی ئێرانن.

حیزبی دێموکرات لەم ساتە تایبەت و هەستیارەدا بە باوەڕی قووڵ بە ڕێبازی پڕ شانازی ڕێبەرانی شەهید و سەرجەم شەهیدانی سوورخەڵاتی نەتەوەکەمان پەیمان نوێ دەکاتەوە لە ڕێبازی نیشتمانیی خۆی لا نەدات و هیچ مووشەکباران و هێرشێکی درۆنی و تەنانەت سەربازییش هەنگاوی پێ شل نەکات و بە متمانە بەخۆییەوە لە حەول بۆ گەیشتن بە ئامانجی نەتەوەیی بەردەوام دەبێت. هەروەها یادی شەهیدان و زیندانیانی سیاسی بەرز ڕادەگرێ و خۆڕاگری بنەماڵە و کەسوکاریان بەرز دەنرخێنێ، و لەو پێناوەشدا بە ئەزموونوەرگرتن لە مێژوو حەولی بێوچان دەدات بۆ ڕاگرتنی یەکگرتوویی نێو ڕیزەکانی خۆی و یەکیەتیی نەتەوەیی و هاوپێوەندیی ڕێکخراوەیی لەگەڵ هێزە سیاسییەکانی دیکەش لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان.

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران
دەستەی کارگێڕی
گەلاوێژی ١٤٠٥

مستەفا مەولوودی:

لەگەڵ هەموو ئامادەکارییەک هاوکات لە دەرفەتی گونجاو و لەبار دەگەڕێین

ئاماژە: ڕۆژنامەی 'THE AMARGI' لە حەوتووی ڕابردوودا وتووێژێکی لەگەڵ کاک مستەفا مەولوودی، جێگری سکرتێری گشتیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران بڵاو کردەوە. لەو وتووێژەدا جێگری سکرتێری گشتیی حیزب وڵامی کۆمەڵێک پرسیاری ڕۆژەڤی پێوەندیدار بە دۆخی ئێستای خەباتی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستانی داوەتەوە. "کوردستان" پوختە و کاکڵی وڵامی کاک مستەفا بە ڕۆژین موکریان، ڕۆژنامەنووسی 'THE AMARGI'ی بۆ خوێنەرانی گواستۆتەوە:

کاردانەوەی حیزبی دێموکرات لە هەمبەر هێرشەکانی ئێران بۆ سەر بنکەکانی حیزب لە هەرێمی کوردستان؟

پێشمەرگەی هێزەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان و یەک لەوان پێشمەرگەکانی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لە بارودۆخی ئێستادا لە حاڵەتی خۆپارێزی دان؛ ئەویش هۆکارەکەی بۆ هەلومەرجی تایبەتیی هەرێمی کوردستان و شوێنی مانەوە و نیشتەجێبوونیان دەگەڕێتەوە کە زۆر سنووردارە. بە لەبەرچاوگرتنی قۆناغەکەش ئەو دەرفەتە نییە جێگۆرکێ بە پێشمەرگەی هێزەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە باشووری کوردستان بکرێ؛ بۆیە هەرچەندە پێشمەرگە لە حاڵەتی خۆپارێزیدا وردبین و کارامە بێ. هەڵکەوتەی شوێن و ڕێوجێیەک کە هەمانە، سەرەڕای هەموو خۆپارێزییەک، تووشی خەسار بووین و شەهیدیشمان داوە.

بەڕێزت دەبێ بزانێ، کاردانەوەی هێزی پێشمەرگەی کوردستان وەک هێزێکی سیاسی-نیزامی، سەربەخۆ و ڕەها نییە کە پێشمەرگە چی پێ خۆش بوو ئەوە بکا. جووڵەی پێشمەرگە لەژێر کاریگەریی هەڵسەنگاندن، لێکدانەوە و بڕیاری سیاسیی حیزبە. حیزبیش لە هەرێمی کوردستان ڕا ناکرێ ئەوجۆرەی پێویستە و دەخوازێ کاردانەوەی هەبێ و بە لەبەرچاوگرتنی بەرژەوەندی و ئەمنییەتی هەرێمی کوردستان توانای جووڵە و مانۆڕدانی سنووردارە. ئێمە لە هەرێمی کوردستان ئەگەر ناچار بە مانەوە بین، دەبێ ڕەچاوی سیاسەتی هەرێمی کوردستانیش بکەین و ئەوە پرەنسیپ و ڕێوشوێنێکی سیاسی و ئەمنییەتییە. هەڵسووڕانی هێزی پێشمەرگە لە نێوخۆی ڕۆژهەڵاتی کوردستانیش بە پارتیزانی و جووڵەکردنی لە هەرێمی کوردستانەوە بۆ نێوخۆ خۆی کێشەی یاسایی و ئەمنییەتی هەیە. بۆیە ئێمە لامان وایە هێشتا ئەو دەرفەتە بۆ ئێمە دەستی نەداوە، بەڵام ئەوە بەو مانایە نییە کە ئێمە دەستمان لەسەر دەست دانابێ و پلان و خۆڕێکخستنی خۆمان نەبێت.

کاریگەریی ڕێککەوتننامەی نێوان ئێران و عێراق لەسەر جموجۆڵە مەیدانییەکانی حیزب؟

ئێمە لە عێراق و باشووری کوردستانین و دەستوەردان لە کاروباری نێوخۆی هەرێمی کوردستان لە باشووری کوردستان ناکەین. بە پێی ڕێککەوتنی ئەمنییەتیی ساڵی ٢٠٢٣ی نێوان حکوومەتی عێراق و هەرێمی کوردستان لەگەڵ ڕێژیمی ئێران جووڵەی مەیدانیی پێشمەرگەی حیزبەکان زۆر سنووردار کراوە. لەم ڕووەوە دەرەتانی ئێمە سنووردارە، لەگەڵ ئەوەشدا لە بواری یاساییەوە گوشار لەسەر حکوومەتی عێراق و هەرێمی کوردستان دروست دەکەین بەڵکوو پابەندییەک بۆ حکوومەتی ئێران دروست بکرێ. ئەوەی ڕوونە ئەمەیە کە ئەوە کۆماری ئیسلامییە ڕێککەوتن و پابەندییەکانی پێشێل کردووە و دەستدرێژیی کردووەتە سەر خاک و سەروەریی سیاسیی حکوومەتی عێراق و هەرێمی کوردستان. بەڵام بێتوو ڕێژیم ئەو پابەندییە ڕەچاو نەکا و لە هێرشەکانی بەردەوام بێت، بەرگریی ڕەوا مافی ئێمەیە و سرووشتییە ئێمەش بە جیددی بەرهەڵستی سیاسەت و دەستدرێژییەکانی کۆماری ئیسلامی بینەوە.

پێویستیی هێزی پێشمەرگە لە ئێستادا چییە، ئەویش لە کاتێکدا خەباتی چەکداری ڕاگیراوە؟

پێشمەرگە لە بزووتنەوەی مافخوازانەی نەتەوەی کورددا، هێزێکی چەکداری بە بیر و باوەڕی سیاسییە کە لە پێناو بەدیهێنانی ماف و ویستە ڕەواکانی خەڵکی کوردستان و پاراستنی دەسکەوتەکانی بزووتنەوە و نیشتمان تێدەکۆشێ. یاسا و ڕێسا و پێوەرە نێودەوڵەتییەکانیش دان بەو هێزە سیاسییە چەکدارانە دادەنێن کە لە پێناو بەرگری لە ماف و ویستە ڕەواکانی نەتەوەکەیان تێدەکۆشن. لە مێژووی جووڵانەوەی کوردستاندا، پێشمەرگە دەور و کاریگەریی گرینگ و شوێندانەری بووە. مێژووی جووڵانەوەی کوردستان بەبێ دەور و کاریگەریی هێزی پێشمەرگە بۆشاییەکی گەورەیە. لە ڕاستیدا پێشمەرگە و خەبات و تێکۆشان لە کوردستان وەها ئاوێتەی یەکتری بوون کە جیاکردنەوە و کێشانی سنوور لە نێوانیاندا، زۆر ئاستەمە و هەر ناکرێ. مێژووی جووڵانەوەی ڕزگاریخوازیی کورد و ناوی پێشمەرگە، دووانەی لێک دانەبڕاون و پێشمەرگە هەڵقووڵاوی لووتکەی ویست و داخوازییەکانی نەتەوەی کوردە و ئەو هێزە لە بوێرترین و بەباوەڕمەندترین ڕۆڵەکانی نیشتمان پێک هاتووە و بووەتە بەشێک لە مێژووی بیرەوەریی بەکۆمەڵی نەتەوەکەمان. پێشمەرگە لە مێژووی کورددا بۆتە پێناسە و هێمایەک بۆ وێناکردنی نیشتماندۆستی و نیشتمانپارێزی؛ تەنانەت ئەگەر چاو لە نەوەی نوێی نەتەوەکەمان لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان بکەن، دەبینین ئەو جۆرە جلوبەرگەی بۆتە سیمبولی خەباتی مەدەنی و بەگژداچوونەوەی سیاسەتەکانی ڕێژیم هەر هەمان جلی خاکی و بەرگی پێشمەرگەکانە و تەنانەت لەسەر لەبەرکردنی زۆر جار دەگیرێن و دەخرێنە ژێر گوشارەوە، بەڵام ئەوان ئامادەن هەموو ئەو تێچووانە بدەن بۆوەی بڵێن ڕوحی خەباتکاری و پێشمەرگەبوون لە ناخیاندایە و بەوە دەریدەبڕن. بۆیە بوونی پێشمەرگە وەک پارێزەری کۆمەڵی کوردەواری و وەک هێزی پاراستنی ئەمنییەت و سەقامگیریی نیشتمان، پێویستییەکی حاشاهەڵنەگرە و بوونیان، ویست و پێویستییەکی بێ ئەولاوئەملایە. خۆ ئەگەر ئێستاش لەبەر ئەو هەلومەرجە تایبەتی و قۆناغە هەستیاری تێی کەوتووین پێشمەرگە وەک پێویست دەوری مەیدانیی لە نێوخۆی ڕۆژهەڵات نییە، بەڵام دیسانەکەش بوونە لەپێناو پاراستنی بەرژەوەندییە باڵاکانی نەتەوەیی، نیشتمانی و لەپێناو پاراستنی خەڵک و وڵات پێویستە. لەگەڵ ئەوەشدا بەرپرسیارێتی و ڕەساڵەتی پێشمەرگە، بەهۆی بارودۆخی تایبەت بە خۆی، زۆر قووڵتر، گرینگتر و هەستیارانەتریشە. شەڕ لە قاموسی پێشمەرگانەدا، کاتێک دێتە ئاراوە کە بەشێوەیەک بەرژەوەندیی نەتەوەیی و نیشتمانی بکەوێتە مەترسییەوە و شەڕ کۆتا ڕێگەی چارەسەری، پاراستن و بەرگریی ڕەوا بێ. بۆیە هەڵسووڕانی سنوورداری ئێستای هێزی پێشمەرگە بە مانای ناچالاکبوون یان وازهێنان لە تێکۆشانی پێشمەرگانە نییە و هەرکەسیش وا بیر بکاتەوە بەرانبەر بە خەڵک، نیشتمان و ویستەکانی خەڵک بە هەڵە چووە.

ئایا حیزب هەر چاوەڕێی دەرفەتە یان لە فکری خولقاندنی دەرفەتدا؟

دەرفەت زۆر گرینگە و ئەگەر بێتە ئاراوە بە دڵنیاییەوە بەباشی دەیقۆزینەوە. لە ڕاستیدا ئەوانەی بۆ ئامانجی گەورە و ڕەوا شەڕی گەورە دەکەن، لەگەڵ هەموو ئامادەکارییەک دیسان لە دەرفەتی گونجاو و لەبار دەگەڕێن. ئێمەش هەر واین، چاو و گوێ کراوە، ڕووداو و پێشهاتەکان لەژێر چاوەدێری دەگرین؛ پێداویستییەکان و کەرەستە و ئیمکانات دابین دەکەین و بەستێنی تێکۆشان و کارکردنمان دروست دەکەین و بەدڵنیاییەوە لە دەرفەتی گونجاودا، ئیقدام دەکەین.

ئایا ئەم شەڕە حیزبە سیاسییەکانی ڕۆژهەڵاتی زۆر لاوازتر کردەوە؟

پێش هەموو شتێک حیزبە سیاسییەکان هەتا ئێستا بەشداری ئەو شەڕە نەبوون هەتا بزانین حیزبەکان لاواز بوون یان بەهێز. بەپێچەوانەوە، ئەو شەڕە دەریخست کە حیزبەکانی ڕۆژهەڵات، کاریگەری و شوێندانەری زۆریان هەیە. حیزبەکانی ڕۆژهەڵات هەرچەند بە زۆر هۆکار لە شەڕەکەدا بەشدار نەبوون بەڵام ڕێژیمی کۆماری ئیسلامیی ئێران لەو چەند مانگەدا بە شێوازی جۆراوجۆر و هێرشی مووشەکی و درۆن بەردەوام پەلاماری داون و ئەوەش نیشانەی پێگەی بەهێزی ئەو هێزانەیە کە کۆماری ئیسلامیی ئاوا هەراسان کردووە. ڕێژیم باش دەزانێ کۆمەڵی کوردەواری، چین و توێژە جیاوازەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان و بەتایبەتی شەقامی کوردی، چاویان لە قسە، بۆچوون، لێکدانەوە و ڕێنماییەکانی حیزبە کوردییەکانە و ئەو حیزبانە بە نوێنەری خۆیان دەزانن. لە مێژووی دەسەڵاتدارەتیی کۆماری ئیسلامیدا بزوێنەری جووڵانەوەی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان بەرانبەر بەو ڕێژیمە حیزبەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان بوون و هەن. بەتایبەتی لەو قۆناغە هەستیارانەدا و لەکاتێکدا کۆماری ئیسلامیی ئێران دڕەندەتر لە هەموو مێژووی ژیانی سیاسیی خۆیدا بووە، شەقامی کوردی زۆر زیاتر لە ڕابردوو، بۆ وەرگرتنی ڕێنمایی و ڕێنوێنی بۆ جۆری کار و تێکۆشان، لەگەڵ حیزبەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان لەسەر هێڵن. ئەوەش نەک هەر ڕەواندنەوەی ئەو نیگەرانییەیە کە دەڵێن حیزبەکانی ڕۆژهەڵات لاواز بوون، بەڵکوو پێچەوانە ئاماژە ڕوونەکان بۆ ئەو ڕاستییەن کە ئەو حیزبانە لە زۆر بوار و چەشنەوە زۆر بەهێزتر لە جاران بوون.

هەر لەو پێوەندییەدا ئەوەش بڵێم کە ئەو ڕێژیمە لە هەموو ماوەی دەسەڵاتدارەتیی خۆیدا بۆ دابڕاندنی پێوەندییەکانی خەڵک لەگەڵ حیزبەکانی ڕۆژهەڵات پلان و پیلانی فرەچەشنی بووە، بەڵام هەر لە خۆتان دەپرسم پێتان وایە لەو بوارەدا سەرکەوتوو بووە؟ هیوادارم ئێوە لە ڕێگەی گونجاو و بە کەرەستەی سەردەمیانە، بتوانن وەڵامی ئەو دوو پرسیارە هەر لە شەقامەکانی کوردستان وەربگرن، بەڵام ئەمن بە دڵنیاییەوە دەڵێم کە ئەو ڕێژیمە سەرەڕای دابینکردنی سەرچاوەی دارایی بەرچاو، هێزی مرۆیی بەربڵاو، دەزگای پڕۆپاگەندەی میدیایی بەهێز، سەدان پیلانی سیخوڕی، شانتاژ و تەنانەت چەواشەکردنی ڕەوایت و چیرۆکەکان، نەیتوانیوە ئۆگری و ویستی خەڵک بە حیزبەکانیان کەم بکاتەوە یان بە لاڕێیدا بەرێ. خەڵکی کوردستان ئەگەر لەسەر سیاسەت و کردەوەی حیزبەکان ڕەخنەشیان هەبێ، ئەوە بە پلەی یەکەم بە مانای لەسەرپێ بوون و زیندوویی ئەو کۆمەڵگەیەیە لە بواری سیاسی و کۆمەڵایەتییەوە. چونکی هەر بەو پێیە دیسان هەر چاویان لە حیزبەکانە بۆ بردنەپێشی بزووتنەوەی سیاسیی کورد و هەر ئەو زیندوویەتییە و ئاوێتەبوونی حیزبەکان و کۆمەڵانی خەڵکی کوردستانە بۆتە هۆی وشیاریی بەرزتر و سیاسیتربوونی کوردی ڕۆژهەڵاتی کوردستان بەنیسبەت سەرجەم دانیشتووانی دیکەی ئێران. ئازایەتی و وشیاریی خەڵکی ڕۆژهەڵاتی کوردستان و بوونی ئەو حیزبانە بە ئاراستەکردن و دیاریکردنی هێڵەکانی چالاکی، تێکۆشان لەمەڕ ئامانجە باڵاکان، نەتەنیا نیشاندەری لاوازی نییە، بەڵکوو ئاماژەیە بۆ بەهێزی، پڕ ئەزموونی، زیندوویەتیی سیاسی و بەڕۆژبوونەوەی چەشن و جۆری کار و تێکۆشان و لە ئەوانەش گرینگتر، هاوئاهەنگیی زۆرباش و پۆزەتیڤی خەڵکی ڕۆژهەڵاتی کوردستان لەگەڵ حیزبەکان.

هاوپەیمانیی هێزە سیاسییەکانی کوردستانی ئێران:

تێرۆری مەهدی تەوەکولی و بنەماڵەکەی مەحکووم دەکەین

ڕۆژی دووشەممە ٥ی گەلاوێژی ١٤٠٥ لەسەر ڕێگەی بانە و مەریوان، بەهۆی تەقەی ڕاستەوخۆی هێزە سەرکوتکەرەکانی سوپای تێرۆریستیی پاسدارانەوە، هونەرمەندی چالاک، خۆشناو و نیشتمانپەروەری ڕۆژهەڵاتی کوردستان و شاری سنە، «مەهدی تەوەکولی» هاوڕێ لەگەڵ دایک و خوشکی بە ناوەکانی دایە «مریەم ئەسڵانی» و «سومەیە تەوەکولی» شەهید بوون.

تێرۆری چالاکوانانی مەدەنیی کۆمەڵگەی کوردستان لە کاتێکدایە کە ڕێژیم لە پاش شۆڕشی «ژینا - ژن، ژیان، ئازادی» و ڕاپەڕینی بەفرانباری ١٤٠٤ و هەروەها دوو شەڕی ١٢ و ٣٩ ڕۆژە، لەوپەڕی قەیرانی نێوخۆیی و دەرەکیی خۆیدایە و بەم کردارە دڕندانەیە دەیهەوێ قەیرانەکان لە خۆی دوور بکاتەوە و بە ترس و تۆقاندن کۆمەڵگە بێدەنگ بکات. جێگەی ئاماژەیە کە لە پاش ٤٨ ساڵ دەسەڵاتداریی دیکتاتۆری کۆماری ئیسلامی، جارێکی دیکە و لە مانگی گەلاوێژدا بە پێشکەشکردنی پڕۆژەیاسای «بەرەنگاربوونەوەی تاوان دژی مرۆڤایەتی» بە مەجلیس، لە هەوڵی دووپاتەکردنەوەی فەتوای جیهادی خومەینیدان، تا بەم شێوەیە ڕەوایەتی بە کردەوە تێرۆریستییەکانیان دژی چالاکوانانی مەدەنی بدەن.

کۆماری ئیسلامیی ئێران کە کەوتووەتە دۆخی لەنێوچوونی یەکجاری، ترسی لە کۆمەڵگەی مەدەنی و چالاکوانان گەیشتووەتە بەرزترین ئاستی خۆی لە ٤٨ ساڵی ڕابردوودا؛ هەر درێژە بە تاوانەکانی وەک لەسێدارەدان، دەستڕێژکردن و هەروەها بڵاوکردنەوەی ترس و تۆقاندن لە کۆمەڵگەدا. کوردستانی ڕۆژهەڵات لە ماوەی ٤٨ ساڵی ڕابردوودا مەکۆی سەرەکیی خۆڕاگری و بەرخۆدان لە بەرانبەر دیکتاتۆریی کۆماری ئیسلامیی ئێران بووە، هەر بۆیە لەم بەردەوامیی سیاسەتی تێرۆر و تۆقاندنیشدا جارێکی دیکە چالاکوانانی کوردستان بوونەتە ئامانجی سەرەکی و لە هەموو ناوچەیەکی ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا بە ڕێبازی جۆراوجۆر هەوڵی تێرۆر و تۆقاندنی نەتەوەکەمان دەدەن.

هەموو کردارەکانی کۆماری ئیسلامی ئەوەمان پێ نیشان دەدەن کە ئەو ڕێژیمە تێرۆریستییە بە فەرمیی شەڕی لە دژی نەتەوەکەمان و گەلانی دیکەی ناو ئێران ڕاگەیاندووە و بەلەبەرچاوگرتنی ئەم دۆخە، پێویستیمان بە تێکۆشان و هەڵوێستێکی گشتی و هەمەلایەنە لە بەرانبەر ئەو ڕێژیمە تێرۆریستییەدا هەیە.

لە کۆتاییدا وێڕای ئاراستەکردنی پرسە و سەرەخۆشیی خۆمان بۆ خزم و دۆستانی بنەماڵەی تەوەکولی و هەروەها نیشتمانپەروەران و چالاکانی مەدەنیی کوردستان، ڕادەگەیەنین کە ئەم کردەوە تێرۆریستییەی ڕێژیمی داگیرکەری ئێران بە توندی مەحکووم و شەرمەزار دەکەین. هەروەها بانگەواز لە گشت چالاکانی کۆمەڵگەی مەدەنی لە کوردستان و ئێران دەکەین کە لە بەرانبەر ئەم کردەوە تێرۆریستییانەی ڕێژیمدا هاوهەڵوێست بین و بە تێکۆشانی هاوبەش کۆتایی بەم ڕەفتارانە بێنیین.

هاوپەیمانیی هێزە سیاسییەکانی کوردستانی ئێران
٦ی گەلاوێژی ٢٧٢٦ی کوردی
***

ڕوونکردنەوەی پتر:

بەپێی بەدواداچوونی بەشی تەشکیلاتی نهێنیی حیزب ماشێنی ئەم بنەماڵەیە لە پێشەوە ڕا کراوەتە ئامانجی چەندین گوللەی ڕاستەوخۆ و هەر سێ ئەندامی ئەو بنەماڵەیە دەستبەجێ گیانیان لەدەست داوە. دوابەدوای دەستڕێژەکە، هێزە ئەمنییەتییەکانی ڕێژیم تەرمەکانیان بە شێوەیەکی نهێنی و بێ تۆمارکردنی ناونیشان و ناسنامە گواستووەتەوە بۆ نەخۆشخانەی بانە تاکوو ڕێگری لە ئاگاداربوونی خەڵک بگرن.

هەروەها سەرلەبەیانیی دووشەممە ٥ی گەلاوێژ، تەرمەکان گواسترانەوە بۆ سنە و لەژێر ناوی ڕووداوی هاتوچۆدا بۆ بەخاکسپاردن ڕادەستی بنەماڵەکەیان کرانەوە. هاوکات دامەزراوە ئەمنییەتییەکانی ڕێژیم هەڕەشەی توندیان لە بنەماڵەی ناوبراو کردووە کە هیچ لێدوانێک بۆ مێدیاکان نەدەن و خۆ لە بڵاوکردنەوەی زانیاری بپارێزن.

مێهدی تەوەکولی، لەدایکبووی ١٣٦٨، مامۆستای وێنەگری، بەڕێوەبەری کۆمەڵگەی هونەریی "چاو" و بەڕێوەبەری چەندین فێستیڤاڵی هونەری بوو کە پێشینەی چەندین جار بانگ کردن، دەسبەسەرکردن و سزادانی بە تۆمەتی سیاسی لە گرتنگەکانی ئیتلاعاتی سنەدا هەبووە.

سێبەری «پیاوێکی شێت» بە سەر تارانەوە

چۆن ناڕوونیی ستراتیژیی واشنگتۆن هاوکێشەکانی ئێرانی تێک دا؟

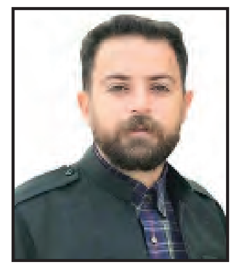

زانیار حوسێنی

لە شەترەنجی سیاسەتی نێودەوڵەتیدا، هێز هەر لە ژماردنی کلاوەی ئەتۆمی، پانتاییی جوگرافیایی یان قەبارەی بەرهەمهێنانی بەرهەمی نێوخۆییی خاڵسدا نییە؛ هەندێک جار "ترس لە پێشبینینەکراوبوون"ی ڕابەرێک، لە سوپایەکی پڕچەک لە گۆڕەپانی ململانێکاندا کاریگەرتر و براوەترە. ئەم چەمکە کە لە ئەدەبیاتی پەیوەندییە نێودەوڵەتییەکان و لێکۆڵینەوە ستراتیژییەکاندا بە "دۆکترینی پیاوێکی شێت" ناسراوە، ڕیشەی لە ڕیالیزمی سەردەمدا هەیە. ئەم دۆکترینە بۆ یەکەم جار لەلایەن "ڕیچارد ئۆلێت نیکسۆن" و "هێنری کیسینجەر"ەوە بۆ پاشەکشەکردنی بەرەی ڕۆژهەڵات و کۆتاییهێنان بە شەڕی ڤێتنام تیۆریزە و جێبەجێ کرا. بەڵام دوای زیاتر لە نیوە سەدە، دونالد ترامپ بوو کە بە زیندووکردنەوەی ئەم دۆکترینە لەنێو جەرگەی ئاڵۆزییەکانی سەدەی بیست و یەکدا، وەک ئامرازێکی گوشاری گشتگیر، توندوتیژ و هاوئاهەنگ دژی کۆماری ئیسلامیی ئێران بەکاری هێنا.

مەنتیقی ژێرخانی ئەم ستراتیژییە زۆر سادە، بەڵام هاوکات زۆریش مەترسیدار و کردارییە؛ ئەگەر نەیارەکانت بڕوایان وابێ کە ئەتۆ هیچ هێڵێکی سوورت نییە، نۆرمە نێودەوڵەتییەکانت لەبەرچاو نییە و ئامادەی دەست بۆ هەموو شتێک بەریت، ئەوکات لە ترسی ڕوودانی خراپترین سیناریۆ (وەک شەڕێکی بەرفراوان یان هەڵوەشانەوەی پێکهاتەیی)، ناچار بە پاشەکشە، پێداچوونەوە بە هاوکێشەکان و دانی دەستکەوتی ستراتیژی دەبێت. لەم شێوازەدا عەقڵانییەت، وەک ئامرازێک لە شێوەی «بێعەقڵییەکی خۆویست و شۆئاسا» پێناسە دەکرێتەوە تاکوو نەیار لە دۆخی هەڵپەسێردراوی و تۆقینی بەردەوامدا بهێڵێتەوە.

پێناسەکردنەوەی یاسای یاریکردن: لە مامەڵەی پێشبینیکراوی ئۆباماوە تاکوو بێسەرەبەرەییی سازێنەری ترامپ

بۆ تێگەیشتنی قووڵتر لە جووڵەی ئەم دۆکترینە، دەبێ چوارچێوەی ڕووبەڕووبوونەوەی ئەو دوو ڕوانگە جیاوازە لە واشنگتۆن شی بکرێتەوە. کابینەی باراک ئۆباما بە پشتبەستن بە دۆکترینی لیبراڵ – دیموکراتی و دیپلۆماسیی چەندلایەنە، هەوڵی دەدا لە ڕێگەی ڕێککەوتنی بەرجامەوە، ئێران لە هاوکێشە و سەقامگیرییە نێودەوڵەتییەکاندا بگونجێنێ. ئۆباما وێنەیەکی یاسایی، سەقامگیر و پێشبینیکراوی لە دەسەڵاتی ئەمریکا نیشان دا. لە ڕوانگەی ستراتیژکارە توندڕەوەکانی واشنگتۆنەوە، ئەم پێشبینیکراوبوونە خاڵێکی لاوازی گەورە بوو؛ چونکە ڕێگەی بە تاران دەدا بە لێکدانەوەی وردی ڕاشکاوی و نەرمیی ئەمریکا، دەسەڵاتی ناوچەییی خۆی برەو پێ بدا و بەرنامە مووشەکییەکانی بێ ترس لە پەرچەکرداری توندی واشنگتۆن بباتە پێشەوە.

بە هاتنی ترامپ بۆ کۆشکی سپی لە ساڵی ٢٠١٧، ئەم هاوکێشە سەقامگیرە بەتەواوی وێران بوو. ترامپ و ڕاوێژکارە باڵاکانی گەیشتنە ئەو ئەنجامەی کۆنترۆڵکردنی ئێران پێویستی بە شوکێکی بەهێزی دەروونی و ستراتیژی هەیە. ترامپ نەهاتبوو ببێتە هاوبەشێکی دیپلۆماتیی جێگیر؛ بەڵکوو دەیویست دوژمنانی واشنگتۆن، هەر چرکەیەک چاوەڕێی بڕیارێکی وێرانکەر یان جووڵەیەکی چاوەڕواننەکراو بن.

ئامرازەکانی ئەو بۆ جێبەجێکردنی ئەم نمایشە بریتی نەبوون لە تەنیا ڕێگەیەکی تەواو سەربازی، بەڵکوو ترامپ تۆڕی ڕاگەیاندن و دیپلۆماسیی دیجیتاڵی خستە خزمەت خۆیەوە. توییتە لەناکاوە، توند و جەنجاڵییەکانی لە نیوەی شەواندا، نەک تەنیا بازاڕە داراییەکانی تارانی تووشی هەڵکشان و داکشان دەکرد، بەڵکوو ژوورە فکرییەکان و دەزگا هەواڵگرییەکانی ئێرانیشی دەخستە نێو شرۆڤەگەلی شەکەتکەر و بەردەوام. ڕەوتی ئۆتۆماتیکیی ترامپ لەنێوان سیگناڵی داواکاری بۆ دانوستاندن و هەڕەشەی هۆڤانە بۆ وێرانکردنی تەواوەتیی ئێران، لەگەڵ پێکهێنانی کابینەیەک لە "توندڕەوە شەڕخوازەکان" وەک جان بۆڵتۆن و مایک پۆمپیۆ، هەموویان پارچەکانی پازڵێکی گەورە بوون: دروستکردنی کەسایەتیی سەرۆککۆمارێکی مەهارنەکراو کە ئامادەیە لە هەر چرکەیەکدا پەنجە بنێت بە پەلەپیتکەدا.

ئامرازەکانی سێکوچکەی گوشار: هەڵماڵینی میکانیزمی خنکاندنی تێکەڵاو

سیاسەتی "گوشاری لانی زۆری" بەرجەستەبوونی کردار و ڕێکخستنی دۆکترینی پیاوێکی شێت بوو بەرانبەر بە ئێران. واشنگتۆن شێوازی نەریتیی کۆنترۆڵکردنی وەلا نا و بە ئاوێتەکردنی یاسا، ئابووری و دەروونناسیی سیاسی، سێ زەبری سەرەکی بۆ چۆکدادانی سیستەمی بڕیاردان لە تارانی بەکار هێنا:

١– شوکی یاسایی – دەروونی بە دڕاندنی بەرجام (مای ٢٠١٨)

چوونەدەرەوەی یەکلایەنەی ئەمریکا لە ڕێککەوتنێک کە پەسەندکراوی ئەنجومەنی ئاسایشی نەتەوە یەکگرتووەکان بوو، یەکەم بوومەلەرزەی ستراتیژیی ترامپ بوو. ئامانجی سەرەکیی واشنگتۆن زۆر لە هەڵوەشاندنەوەی پەیماننامەیەک گەورەتر بوو؛ ترامپ دەیویست بێبایەخیی یاسا نێودەوڵەتییەکان لە بەرانبەر «ئیرادەی ڕەهای ئەمریکا» نیشان بدات. ئەم کردارە شوکێکی دەروونی و پێکهاتەیی توندی ئاراستەی جەستەی دەسەڵات و بازاڕی ئێران کرد. پەیامە شاراوەکەی ڕوون بوو: کاتێک واشنگتۆن ڕێککەوتنی خۆی پێشێل دەکات، واتە بۆ هەنگاوە توندترەکانی داهاتوو، هیچ بەربەستێکی نێودەوڵەتی بەفەرمی ناناسێت. ئەم کردەوەیە، هەموو ئەو پشتپەستنەی کە لەسەر دیپلۆماسیی ئەمریکا حیسابی لەسەر کرابوو، هەڵوەشاندەوە.

٢– شەڕی تەواوەتیی ئابووری و ستراتیژیی سفرکردنەوەی نەوت

لەم قۆناغەدا، دۆکترینی پیاوێکی شێت ئامرازی بەرجەستەی خۆی دۆزییەوە. واشنگتۆن سزای دواتری بانکی و نەوتی بە توندییەکی بێوێنە سەپاند. ئامانج، بڕینی یەکلاکەرەوەی شادەماری حەیاتی و خنکاندنی ڕەهای سەرچاوەکانی داهاتی ئێران بوو تاکوو توانای پشتیوانیی دارایی تاران لە هاوپەیمانە ناوچەیییەکانی وەربگیرێتەوە. ئاکامی ڕاستەوخۆی ئەم سیاسەتە، دارمانی بەهای دراوی نیشتمانیی ئێران، بەرزبوونەوەی هەڵاوسان و سەرهەڵدانی قەیرانی قووڵی بژێویی ژیان بوو. واشنگتۆن ژێرخانی سەقامگیریی ناوخۆیی ئێرانی کردە ئامانج تاکوو دەسەڵات بخاتە نێوان دوو ڕێگەوە: ملکەچبوون بۆ مەرجە ١٢ خاڵییەکەی پۆمپیۆ یان ڕووبەڕووبوونەوە لەگەڵ دارمانی پلەبەپلەی ئابووری.

٣– دروستکردنی ناڕوونیی سەربازی و ڕاگرتنی بەردەوام

گرنگترین بەشی دۆکترینی پیاوێکی شێت، بەڕێوەبردنی تێگەیشتنی نەیارە لە ئاستی پەرچەکرداری سەربازیدا. ئیدارەی ترامپ بە ئەنقەست تارانی لە دۆخی بەردەوامیی «شەڕ یان ئاشتی»دا هێشتەوە. لە شێوازە ڕەسەنەکاندا سوپاکان بەپێی دۆکترینی ڕاگەیەندراو ڕەفتار دەکەن، بەڵام ترامپ هیچ یاسایەکی ڕانەگەیاند.

ناردنی کەشتییە جەنگییەکان بۆ کەنداو، هەڕەشەکردن لە ئامانجگرتنی ناوەندە کولتوورییەکان و گۆڕینی ئاراستەی قسەکان بە شێوەیەکی لەناکاو، تێچووی هاوکێشەکانی بۆ فەرماندە سەربازییەکانی ئێران بەرز کردەوە. تاران لە هەر جووڵەیەکی ناوچەییدا دەبوو ئەم سناریۆیە بپشکنێت کە ئایا ئەم کارە دەبێتە هۆی وەڵامێکی ئەتۆمی یان بۆردومانێکی بەرفراوان لەلایەن «سەرۆککۆمارێکی پێشبینینەکراوەوە» یان نا؛ ئەو ناڕوونییە گەورەترین تۆرموز بوو بۆ کردەوە هێرشبەرەکانی نەیار.

ژانوییەی ٢٠٢٠؛ ساتەوەختی بەریەککەوتنی تیۆری و ڕاستیی ئاشکرا

بۆ ماوەی زیاتر لە سێ ساڵ، بەشێکی بەرچاو لە جەستەی شیکاری و بڕیاردان لە تاران لەسەر ئەو بڕوایە بوون کە ڕەفتار، هەڕەشە و جووڵەکانی ترامپ تەنیا «بلووفێکی گەورەی ڕاگەیاندن» و ئامرازێکی بازرگانییە بە مەبەستی کێشانی ئێران بۆ سەر مێزی دانوستان و سەپاندنی ڕێککەوتنێکی توندتر. فەرزەکە ئەوە بوو کە ئەمریکا لە ترسی لێکەوتەکانی شەڕێکی ناوچەیی، هەرگیز دەست بۆ کاری پڕ مەترسی نابات. بەڵام لە ژانوییەی ٢٠٢٠دا، فەرمانی ڕاستەوخۆی ترامپ بۆ کوشتنی قاسم سولەیمانی لە بەغدا، تەواوی ئەم فەرزە ڕەسەنانەی هەڵوەشاندەوە.

ئەم ئۆپراسیۆنە، لووتکە و بەرجەستەبوونی بێبەزەیییانەی دۆکترینی پیاوێکی شێت بوو. واشنگتۆن بە بەزاندنی هێڵێکی سوور کە ئیدارەکانی بووش و ئۆباما خۆیان لێ دەپاراست، هاوکێشە ستراتیژییەکانی ئێرانی تووشی شڵەژانێکی گەورە کرد. ترامپ سەلماندی کە هیچ ترسێکی لە قبووڵکردنی بەرزترین ئاستی مەترسیی سەربازی و نوقمبوون لە شەڕێکی بەربڵاودا نییە. ئەم هەنگاوە ئاستی خۆڕاگریی ئەمریکای لە ناوچەکەدا بە شێوەیەکی بەرچاو بەرز کردەوە و ئاماژەی بە تاران کرد کە لە بەرانبەر دۆکترینی پیاوێکی شێتدا، فۆرمۆڵەی کۆنی "خۆڕاگریی ستراتیژیک" و "وەڵامدانەوەی هێزە سێبەرەکان" دەتوانێت بەهایەکی زۆری هەبێت. ئەم پێشهاتە سەلماندی کە ناڕوونیی ستراتیژیی واشنگتۆن لە کاتی پێویستدا دەگۆڕدرێت بە ئۆپراسیۆنی یەکلاکەرەوەی کوشندە.

هاوسەنگیی ستراتیژی؛ سەرکەوتن یان داخوران؟

هەڵسەنگاندنی واقیعیانەی ئەنجامەکانی ئەم دوکتۆرینە دەرخەری ئەوەیە کە هەڵسەنگاندنی دەستکەوتەکانی پێویستی بە تێڕوانینێکی چەندڕەهەندییە:

– لە ڕوانگەی واشنگتۆن و داڕێژەرانی گوشاری لانی زۆرەوە: ئەم سیاسەتە سەرکەوتنێکی چاوەڕوانکراو بوو؛ ئەوان توانییان بە سەپاندنی سەختترین قەیرانی داراییی مێژووی هاوچەرخی ئێران، یەدەگی دراوی وڵاتەکە کەم بکەنەوە، فرۆشتنی نەوت بگەیەننە نزمترین ئاست و مەودای مانۆڕی ئابووری و لۆجستیی تاران لە پرۆژە ناوچەیییەکاندا دیاری بکەن. پیشاندانی توندوتیژیی ئاشکرا لە ژانفییەی ٢٠٢٠دا، ئاستی ڕێگریکردنی ئەمریکای گەڕاندەوە و پاشەکشەی بە دەسەڵاتی ئێرانی کرد لە بڕیاردانی هێرشبەرانەدا.

– بەڵام ئەم ستراتیژییە تێچووی خۆی هەبوو و ڕەخنەگران ئاماژە بەوە دەکەن کە دوکتۆرینی پیاوێکی شێت نەگەیشتە ئامانجی کۆتاییی خۆی، کە تەسلیمبوونی تەواوەتیی تاران، واژۆکردنی ڕێککەوتنی نوێ (کە سیاسەتی ناوچەیی و هاژەکیی خۆی سنووردار بکات) یان گۆڕینی ڕەفتاری بنەڕەتیی سیستەمەکە بوو. لە بەرانبەردا، ئەم گوشارە لانی زۆرانە بووە هۆی ئەوەی کە ئێران سیستەمی بەرگری و هێرشبەریی خۆی بەهێزتر بکات، بەرەو ستراتیژیی «تێڕوانین بەرەو ڕۆژهەڵات» و هاوپەیمانی لەگەڵ هێزەکانی وەک چین و ڕووسیە هەنگاو بنێت و بەرنامە ئەتۆمییەکەی بە خێراییەکی زۆرتر لە سنوورەکانی ڕابردوو بباتە پێشەوە.

– دوکتۆرینی پیاوێکی شێت هەمیشە لەسەر لێواری شمشێر دەجووڵێتەوە؛ ئەم ستراتیژییە یارییەکی پڕ لە مەترسییە لە بەرزترین ئاستی ئاسایشی نێودەوڵەتیدا. ئەگەر نەیار هەڕەشەکانی ڕابەرێک تەنیا وەک نمایش تێبگات، تەواوی ستراتیژییەکە شکەست دەهێنێت؛ بەڵام ئەگەر نەیار ئەم هەڕەشانە زۆر بە جیددی وەربگرێت و تووشی شڵەژان ببێت، مەترسیی ڕوودانی پێکدادانی سەربازیی پێشدەستانە، کە هیچ کام لە لایەنەکان مەیلیان لێ نەبووە، بە شێوەیەکی کارەساتبار بەرز دەبێتەوە.

ئەزموونی ترامپ لە بەرانبەر ئێران پیشانی دا کە نمایشی لەقەڵەدراوی نارەخسانی سەقامگیری، بڕیاری بێبەربەست و ناڕوونیی ستراتیژی، دەکرێت وەک ئامرازی کارای دەسەڵات، چەرخی دیپلۆماسیی ڕەسەن بە قازانجی زلهێزەکان ڕاگرێت و لایەنی بەرانبەر لە دۆخێکی لاوازی و پاسیڤبوون و گرژبوونی ئابووری و سەربازیدا دابنێت. ترامپ سەلماندی کە لە جیهانی واقیعیی سیاسەتدا، بەزاندنی ئاگادارانەی یاساکانی یارییەکە، هەندێک جار کاریگەرترە لە پەیڕەوکردنی بنەما دیپلۆماسییەکان؛ ئەمەش نەیار دەبەستێتەوە. ئەم دوکتۆرینە، گەرچی ئێرانی نەهێنایە سەر مێزی دانوستانی مەبەستی ترامپ، بەڵام بە گۆڕینی بنەڕەتی لە گۆڕەپانی یارییەکەدا، موازەنەی ژیۆپۆلیتیکی بە قازانجی واشنگتۆن پێناسە کردووەتەوە.

بۆچی سەرکوتەکان لە کوردستان توند و خوێناوین؟

ناکرێ توندوتیژیی بێسنوور و سەرکوتە خوێناوییەکن لە کوردستان تەنیا لە میلتاریزەکردنی کورستان و سەرکوتی خۆپیشاندانی سیاسیدا سنووردار بکرێ، بەڵام ئەم دۆخی سەرکوتە ئەنجامی بەیەکگەیشتنی کۆمەڵێک هۆکاری مێژوویی، سیاسی، ئەمنی و کۆمەڵایەتییە.

یەکەم، کۆماری ئیسلامی پرسی کورد تەنها بە پرسی ناڕەزایەتییەکان لە کاروکردەوەی دەوڵەتدا نابینێت، بەڵکو کوردستان لە ڕوانگەی ئەوانەوە ناوچەیەکە تێیدا ناسنامەی نەتەوەیی، داواکارییە سیاسییەکان، مێژووی خەباتی چەکداری و حیزبە ئۆپۆزسیۆنەکانی دژبەر کە لە دەرەوەی وڵات جێگیرن، ئاوێتەی یەکترین. تەنانەت دەسەڵات لە کردوەدا سنوورێکی زۆر باریک لە نێوان چالاکیی مەدەنی، کولتووری و سیاسیی کوردان لەگەڵ «هەڕەشەی ئەمنییەتی» دادەنێت.

دووەم؛ پێگەی سنووریی کوردستان ئەم ناوچەیەی بۆ تاران هەستیارتر کردووە؛ چونکە لە نێو خاکی هەرێمی کوردستانیش حیزبە سیاسییەکانی کوردستان لەسەر هەست و ئامادە و چالاکن. کەواتە لە ڕوانگەی کۆماری ئیسلامییەوە، کوردستان پرسێکی تەنها نێوخۆیی نییە، بەڵکوو پەیوەندی بە دۆسییەکی ئەمنییەتی ئەویش لە گۆڕانکارییە ناوچەییەکانی ئێستا هەیە. بەواتایەکی دیکە، کوردستان لە ڕوانگەی تارانەوە هەم «ناڕەزایەتیی نێوخۆیی» و هەم «هەڕەشەی دەرەکی»یە کە دەبێ بە سەرکوتی خوێناوی وڵام بدرێتەوە.

سێیەم؛ دەسەڵات لەسۆنگەی مێژووی خەبات و بزووتنەوەی کوردەوە ترسێکی زۆری ڕێ نیشتووە. پێشینەی خەبات و چالاکیی ٨١ ساڵەی حیزبی دێموکرات و ڕەوتە کوردییەکانی دیکە، وای کردووە کوردستان مێژوویەکی دوورودرێژی لە خەبات و ڕێکخراوەیی سیاسید هەبێت. لە دۆخێکی وەهادا، دەسەڵات بە شێوەیەکی گشتی لە شوێنی ئەوەی هەر ناڕەزایەتییەک بە ناڕەزایەتییەکی کاتی و بڕگەیی دابنێت، لە چوارچێوەی پرسێکی مێژوویی سیاسی – ئەمنییەتیدا سەیری دەکات. ئەنجامەکەشی ئەوە دەبێت تەنانەت چالاکییەک کە ڕەنگە لە تاران بە «ناڕەزایەتیی مەدەنی» دابنرێت، لە کوردستاندا تۆمەتی وەک «هەوڵدان دژی ئەمنییەتی وڵات»، «پەیوەندی لەگەڵ گرووپە دژبەرەکان» یان «جیاییخوازیی دەدرێتە پاڵ.

لە کۆتاییدا، کوردستان لە خۆپیشاندانە سەراسەرییەکانی ساڵی ١٤٠١ و بزووتنەوەی ژیناوە بووەتە ناوەندێکی گرنگی خۆڕاگری. لە ڕوانگەی دەسەڵاتەوە، ئەم ئەزموونە پەیامێکی ئەمنییەتی گرنگی پێ بێت؛ واتە کوردستان دەتوانێت ببێتە خاڵی بەستنەوەی ناڕەزایەتییە کۆمەڵایەتییەکان، ناسنامەی کوردی و ئۆپۆزسیۆنی ڕێکخراو؛ بۆیە لە ڕوانگەی تارانەوە کوردستان دەبێ بە توندی سەرکوت بکرێت.

حیزبی دێموکرات؛

ئامانج و ئەرکەکانی لە هەلومەرجی ئێستادا!

برایم لاجانی

ئەم نووسینە سەرەتا باس لە فەلسەفەی وجوودیی حیزبی دێموکرات، بنەمای سیاسەت و هەڵوێستەکانی حیزب و ڕوانگە و بۆچوونەکانی بۆ ئێرانی داهاتوو دەکات:

– حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، وەک حیزبێکی نەتەوەیی و دێموکرات کە لە ٢٥ی گەلاوێژی ١٣٢٤ی هەتاوی (١٦ی ئاگۆستی ١٩٤٥) بە سەرکردایەتیی پێشەوا قازی موحەممەد دامەزرا و لە ٢ی ڕێبەندانی هەمان ساڵدا کۆماری کوردستانی لە مەهاباد ڕاگەیاند، سەر بە بنەماڵەی گەورەی بزووتنەوە ڕزگاریخوازە نەتەوەییەکان و ئۆردووگای سۆسیال دێموکراسیی جیهانییە. حیزبی دێموکرات پێی وایە پرسی کورد لە ئێراندا نەک هەر پرسێکی ئەمنییەتی نییە، بگرە بەتەنیا پەسێکی کولتووری و ئابووریش نییە؛ بەڵکوو پرسێکی نەتەوەییە؛ چونکی کورد لە ئێراندا نەتەوەیەکە لە مافە نەتەوەییەکانی خۆی بێبەش کراوە.

– پێکهاتەی سیاسیی زاڵ بەسەر ئێراندا، پێکهاتەی دەوڵەتێکی ناوەندگەرا و تاکنەتەوەییە کە بنەماکەی لە سەردەمی ڕەزاشادا دانراوە و کۆماری ئیسلامییش بە زیادکردنی دیکتاتۆریی ئایینی و ئایدیۆلۆژیک، بە شێوەیەکی زۆر سەرکوتکەرانەتر، هەمان سیستەمی بەرهەمهێناوەتەوە. هەتا ئەوکاتەش ئەم پێکهاتە ناوەندگەرا و تاکنەتەوەییە بەرقەرار بێت، هەر حکوومەتێک لە تاران بە هەر ناوێک و بە هەر ئایدیۆلۆژییەک دەسەڵات بگرێتە دەست؛ ستەمی نەتەوەیی دووبارە بەرهەم دەهێنێتەوە و کێشەی نەتەوەیی لە ئێراندا بێچارەسەر دەمێنێتەوە. ئەزموونی سەدەی ڕابردوو، چەندین جار ڕاستیی ئەم حوکمەی سەلماندووە.

– هۆکاری سەرەکیی مانەوەی حکوومەتە ناوەندگەراکان لە ئێراندا، بە لەبەرچاوگرتنی قەیرانی مەشرووعییەت و بنکەی جەماوەریی سنووردارییان لە نێو نەتەوەکانی ئێراندا، بە شێوەی سەرەکی زەبروزەنگ و سەرکوتی ڕێکخراو بووە. پارێزەری سەرەکیی کۆماری ئیسلامییش لە کوردستان، سپای پاسداران و دام و دەزگا ئیتلاعاتی–ئەمنییەتییەکان و تۆڕی بەرفراوانی دەزگا سەرکوتکەرەکانن لە ناوچەکەدا. دەسەڵات لە ڕێگەی ئەم هێزانەوە بەتوندی بزووتنەوەی نەتەوەیی و سیاسیی کوردی سەرکوت کردووە.

– گواستنەوەی ئێران بۆ دێموکراسی بەبێ چارەسەری دێموکراتیکی کێشەی نەتەوەیی مەحاڵە؛ هەروەها جێبەجێبوونی مافە نەتەوەییەکانی گەلی کورد لە ئێراندا، بەبێ جێگیربوونی دێموکراسی لە هەموو وڵاتدا مەحاڵ دەبێت. ئەم دووانە دوو ڕووی یەک ڕاستیین و دروشمی مێژوویی حیزب –دێموکراسی بۆ ئێران، خودموختاری بۆ کوردستان– کە ئێستا بۆتە فیدراڵیزم دەربڕینی کورتکراوەی ئەم پەیوەندییە دیالیکتیکییە.

– لە بارودۆخێکدا دەسەڵات مافی چالاکیی سیاسی و تەنانەت سینفیشی لە خەڵک سەندووەتەوە، خەبات و بەرەنگاریی مەدەنی، مانگرتنی گشتی، سەرپێچیی مەدەنی و ڕێکخستنی کۆمەڵگای مەدەنی، سەرەکیترین شێوەکانی خەباتی ئێمە پێک دەهێنن. حیزب، لە ڕێگەی خەباتی سیاسی و مەدەنی و پشتبەستن بە هێزی ڕێکخراوی خەڵکەوە، بۆ ڕووخانی کۆماری ئیسلامی و گواستنەوە بۆ سیستەمێکی دێموکراتیک کاردەکات.

– لە بەرامبەر توندوتیژیی حکوومەتیدا، حیزب مافی ڕەوای بەرگریکردن لە خۆی و بەرگریکردن لە مان و مەوجودیەتی گەلی کورد — مافێک کە لە یاسا و عورفی نێودەوڵەتیدا دانی پێدانراوە — بۆ خۆی بە مافێکی ڕەوا دەزانێت. هێزی پێشمەرگەی کوردستان، هێزی بەرگریکار لە خەڵکە؛ نەک ئامرازی شەڕ و برەوپێدانی تووندوتیژی.

– چارەسەری ئێمە بۆ کێشەی نەتەوەیی لە ئێراندا، سیستەمێکی ناناوەندی و فیدراڵە کە لە چوارچێوەی یەکپارچەیی خاکی ئێراندا، خودموختاری/خۆبەڕێوەبەریی کوردستان بە پەرلەمان و دامودەزگا هەڵبژێردراوە خۆجێییەکان، دەسەڵاتی یاسایی ڕوون و ڕەسمیبوونی زمانی کوردی، دەستەبەر بکات.

– حیزب پابەندی مافی دیاریکردنی چارەنووسی نەتەوەکان وەک مافێکی بنەڕەتی و دانپێدانراوە لە پەیماننامە نێودەوڵەتییەکاندا. لە بارودۆخی ئێستادا بەکارهێنانی ئەم مافە لە شێوەی پێکەوەژیانی خۆویستانە و یەکسانی نەتەوەکانی ئێران لە سیستەمێکی فیدراڵی دێموکراتیکدا دەبینێت.

– حیزب داوای جیاکردنەوەی ئایین لە دەوڵەت دەکات. ئایین بابەتێکە پەیوەست بە ویژدانی تاکەکەسی، و حکوومەت دەبێت بەرامبەر هەموو ئایین و مەزهەبەکان و هەروەها بەرامبەر بێئایینی، بێلایەن بێت. ئازادیی بیروباوەڕ بۆ هەموو ئایین و ئایینزاکان و کەمینە ئایینی و مەزهەبییەکان دەبێت دەستەبەر بکرێت.

– یەکسانیی تەواوی یاسایی ژن و پیاو لە هەموو بوارەکاندا، نەهێشتنی هەر جۆرە ستەم و جیاوازییەکی ڕەگەزی، و بەشداریی یەکسانی ژنان لە دامودەزگا بڕیاردەرەکاندا، لە بنەما نەگۆڕەکانی بەرنامەی ئێمەن. دروشمی «ژن، ژیان، ئازادی» کە لە ناخی بزووتنەوەی کوردستانەوە هەڵقوڵاوە و بوو بە دروشمی سەرانسەریی ئێران و جیهان، ڕەگ و ڕیشەی هەر لەو نەریتەدایە.

– حیزب داوای دادپەروەریی کۆمەڵایەتی دەکات: مافی کار، مافی ڕێکخراوبوون و مانگرتن بۆ کرێکاران و مامۆستایان و پەرستاران، بیمە و دڵنیایی کۆمەڵایەتیی گشتگیر، خوێندن و چارەسەری خۆڕایی، و کۆتاییهێنان بە سیاسەتی بەئەنقەستی گەشەنەکردنی کوردستان، پاراستنی ژینگەی کوردستان، لە دارستانەکانی بەڕووەوە تا سەرچاوەکانی ئاو، بەشێکی دانەبڕاوی ئەم بەرنامەیەیە.

– خەباتی ئێمە لە کوردستان و ئێران بۆ چێکردنی دەسەڵاتێکە جاڕنامەی جیهانیی مافی مرۆڤ و پەیماننامە پێوەندیدارەکانی، بنەمای یاسادانان بن؛ ئێرانێکی دێموکراتیک، فیدراڵ، سێکولار و فرەڕەنگ و فرەفەرهەنگ، و کوردستانێکی خودموختار و ئازاد کە خەڵکەکەی خۆی چارەنووسی خۆی دیاری بکات. ئەمە، هەمان ئەو ئامانجەیە قازی موحەممەد لە پێناویدا گیانی بەخت کرد، د. عەبدولڕەحمان قاسملوو لە ڤییەن و د. سادق شەرەفکەندی لە بەرلین گیانیان لەسەر نا، و هەزاران پێشمەرگە و تێکۆشەری کورد لە ڕێگای ئەودا قوربانییان داوە.

لە بارودۆخی ئێستاشدا ئەرکەکانمان بەمجۆرە پێناسە دەکەین:

– ئەمڕۆ کە نیزیک لە پێنج دەیە بەسەر جێگیربوونی کۆماری ئیسلامیدا تێدەپەڕێت، ئەم سیستەمە نەک هەر هیچکام لە ئامانجەکانی شۆڕشی گەلانی ئێرانی جێبەجێ نەکردووە، بەڵکوو بە تێکەڵکردنی دیکتاتۆریی ئایینی و ناوەندگەراییەکی توندڕەو، ئێرانی کردووە بە یەکێک لە پڕقەیرانترین وڵاتانی ناوچەکە و کوردستانی گۆڕیوە بۆ یەکێک لە سەربازیترین ناوچەکانی وڵات.

– کۆماری ئیسلامی، بە پشتبەستن بە سپای پاسداران، وەزارەتی ئیتلاعات، ئیتلاعاتی سپا و دەزگای دادوەریی فەرمانبەردار، کوردستانی کردووە بە ناوچەیەکی داگیرکراو و ئەمنییەتی: بەرزترین ئاماری لەسێدارەدان، زۆرترین ژمارەی زیندانیی سیاسی بە بەراورد دەگەڵ دانیشتووان، کوشتن و گرتن و ڕاونانی خەڵک، و قەدەغەکردنی تێکۆشانی سیاسی و مەدەنی و خوێندن بە زمانی دایک، ڕوخساری ئاشکرای ئەم سیاسەتەن.

– سەرەڕای هەموو ئەم سەرکوتە، کۆمەڵگەی کوردستان لە چوار دەیەی ڕابردوودا لە ڕووی وشیاریی نەتەوەیی و دێموکراتیکەوە گەشەیەکی بەرچاوی کردووە. نەوەی نوێی کورد، سەرەڕای هەموو ئەو سەرکوت و زەبروزەنگەی لەسەریەتی، تۆڕێکی بەرفراوان لە ئەنجوومەنە ئەدەبییەکان، خولە پەروەردەییەکانی زمانی کوردی، ڕێکخراوە سینفییەکانی مامۆستایان، چالاکانی کرێکاری، پارێزەرانی ژینگە، مافناسان و چالاکانی دیجیتاڵی دروست کردووە.

– بە درێژایی هەموو سەردەمی دەسەڵاتی کۆماری ئیسلامیدا، خەڵکی کوردستان ساتێک لە بەرەنگاری نەوەستاون: لە بەرەنگاریی مێژوویی ساڵی ١٣٥٨ لە بەرامبەر فەتوای جیهاد و لەشکرکێشی بۆ سەر کوردستان، تا مانگرتنە گشتییە سەرانسەرییەکان، تا ڕۆڵی پێشەنگی کوردستان لە ڕاپەڕینی ژینا لە ساڵی ١٤٠١دا کە بە گیانلەدەستدانی ژینا ئەمینی دەستی پێ کرد و دروشمی «ژن، ژیان، ئازادی»ی بۆ ئێران و جیهان برد. سەرکوتی خوێناویی سنە، سەقز، مەهاباد، بۆکان، جوانڕۆ، پیرانشار و شنۆ، و مووشەکبارانی بارەگاکانی حیزبەکانی کوردستان لە هەرێمی کوردستاندا، نیشانی دا کە دەسەڵات جگە لە زمانی گوللە هیچ وەڵامێکی بۆ کوردستان نییە.

– داواکاریی خەڵک ڕوونە: کرێکاران داوای مافی ڕێکخراوبوون و کرێی دادپەروەرانە دەکەن؛ کۆڵبەران داوای کاری بەڕێز لە جیاتی مردن لە تێپەڕگە سنوورییەکان؛ مامۆستایان داوای خوێندن بە زمانی دایک و بژێوییەکی شایستە؛ ژنان داوای یەکسانیی تەواو و ئازادیی جلوبەرگ؛ خێزانەکانی زیندانییانی سیاسی داوای ڕاگرتنی لەسێدارەدان؛ و گەلی کورد بە گشتی داوای دانپێدانان بە ناسنامە و مافە نەتەوەییەکانی خۆی. جێبەجێبوونی ئەم داواکارییانە لە چوارچێوەی کۆماری ئیسلامیدا مەحاڵە.

– ئەزموونی چوار دەیە نیشانی داوە لە ژێر سێبەری ئەم دەسەڵاتەدا، ئەگەری ڕێکخستنی ئاشکرا و یاسایی خەڵک تەنانەت لە دام و دەزگا سینفییەکانیشدا نییە. بەڵام ئەزموونی درەوشاوەی کوردستان –لە شوراکانی خەڵکی لە ساڵانی سەرەتای شۆڕشەوە تا مانگرتنە گشتییە ڕێکوپێک و سەرانسەرییەکان لە ڕاپەڕینی ١٤٠١دا– سەلماندوویەتی کە خەڵکی ڕێکخراو دەتوانن لە جەرگەی سەرکوتیشدا دامودەزگای بەرەنگاری دروست بکەن. کوردستان، ڕێکخراوترین کۆمەڵگای مەدەنیی بەرەنگاری لە ئێراندا پێک هێناوە.

– لە بارودۆخی ئێستادا، هەنگاوی یەکەم بۆ گەیشتن بە سەرکەوتن، کۆتاییهێنان بە دەسەڵاتی کۆماری ئیسلامییە. بەڵام ئەم سەرکەوتنە تەنیا کاتێک دەستەبەرکراو دەبێت کە لە جیاتی ئەم سیستەمە، پێکهاتەیەکی ناناوەندی، فیدراڵ، سێکولار و دێموکراتیک دابمەزرێت. جێگرتنەوەی دیکتاتۆرییەکی ناوەندی بە دیکتاتۆرییەکی ناوەندیی جۆرێکی دیکە، دووبارەکردنەوەی هەمان کارەساتە.

– ئێمە بۆ ئێرانێک خەبات دەکەین کە تێیدا مافی بەهرەمەندبوون لە «نان، کار، خانوو، ئازادی و ناسنامەی نەتەوەیی» دەستەبەر کرابێت؛ سیستەمێک کە زنجیرەکانی سەرکوت لە پێی کرێکاران، زەحمەتکێشان، ژنان، لاوان، نەتەوە ژێردەستەکان و کەمینە ئایینی و مەزهەبییەکان بکاتەوە و سامان و سەرچاوەکانی وڵات لە خزمەتی ئاسوودەیی و ئازادیی هەموو خەڵکدا بەکار بهێنێت.

چارەنووسی داهاتووی ئێران بەوەوە بەندە کە ئایا هێزە دێموکراتەکانی ئەم وڵاتە دەتوانن بەسەر ناوەندگەراییی مێژووییدا زاڵ بن و ئێرانێکی فرەنەتەوە، فرەزمان و فرەکولتوور لەسەر بنەمای ڕەزامەندی و بەشداریی خۆویستانەی هەموو نەتەوەکانی بنیات بنێنەوە یان نا. حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، لە یەکەم ڕۆژی دامەزراندنییەوە تا ئەمڕۆ، وەڵامی خۆی داوەتەوە: دێموکراسی بۆ ئێران، دابین و دەستەبەرکردنی مافەنەتەوەییەکانی گەلانی ئێران لە چوارچێوەی ئێرانێکی ئازاد و دێموکراتیک و فیدڕاڵ و سیکۆلاردا.

– بە لەبەرچاوگرتنی ئەوەی کە گواستنەوە بۆ دێموکراسی لە ئێراندا بەبێ چارەسەری کێشەی نەتەوەیی مەحاڵە، و بە لەبەرچاوگرتنی ڕۆڵی پێشەنگی کوردستان لە بزووتنەوەی سەرانسەریدا، حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران باوڕی وایە:

ئەلف– بەهێزکردن و بەرفراوانکردنی ڕێکخستنی مەدەنی و سیاسی لە نێوخۆی کوردستاندا، بە شێوەی گونجاو لەگەڵ بارودۆخی ئەمنییەتی، یەکەم ئەرکە. ڕێکخراوبوون، مەرجی مانەوە و مەرجی کاریگەرییە.

ب– یەکیەتی و هەماهەنگیی حیزب و هێزە سیاسییەکانی کوردستانی ئێران پێویستییەکی مێژووییە، نەک تاکتیکێکی کاتی. پەرتوبڵاوی، گەورەترین کەلێنە کە دوژمن بەدژی کوردستان کەڵکی لێوەردەگرێ.

ج– هاوپەیمانی لەگەڵ هێزە دێموکراتیک و فیدراڵخوازەکانی سەرانسەریی ئێران و لەگەڵ نوێنەرانی نەتەوەکانی دیکەی ئێران، لەسەر بنەمای بنچینە ڕوونەکان و پەسەندکردنی مافە نەتەوەییەکان، دەبێت بە جدییەت کار و خەباتی بۆ بکرێ. هەر جۆرە هاوکارییەک لەگەڵ ئەو هێزانەی کە کێشەی نەتەوەیی نکۆڵی لێ دەکەن یان بۆ «دوای گواستنەوە» دوای دەخەن، بێ پاساوە.

د– دیپلۆماسی و کاری نێودەوڵەتی –لە ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان و دامودەزگا مافیمرۆڤییەکانەوە تا پەرلەمانەکان و حیزبە هاوسۆزەکانی ئەورووپا و ئەمریکا– ئامرازێکی جدییە بۆ خستنەڕووی کێشەی کورد و ئاشکراکردنی پێشێلکردنی مافی مرۆڤ لە کوردستاندا. ئەوە دەبێت بەرفراوان بکرێت.

ە– هێزی پێشمەرگەی کوردستان، وەک هێزی بەرگریکار لە خەڵک و دەستەبەرکەری ئاسایشیان لە بەرامبەر توندوتیژیی دەوڵەتیدا، دەبێت بپارێزرێت، ڕێکبخرێت و ئامادە ڕابگیرێت.

دوای هەشتا و چەند ساڵ (١)

ڕەزا دانشجوو

٢٥ی گەلاوێژی ١٣٢٤ خاڵی وەرچەرخانێکی مێژووییە لە ڕێڕەوی خەباتی سیاسیی گەلی کورد بۆ گەیشتن بە ئازادی و سەربەخۆیی. سەرەتایەکی شکۆمەندانە بۆ ژیانێکی شەرەفمەندانە! دەستپێکی دەورانێکی نوێ لە نەسرەوتن و سەرهەڵدان!

ئەو ڕۆژەی کە پێشەوای گەل بڕیاری دابڕان لە کۆمەڵگەیەکی خێڵەکی و عەشیرەتی دەرکرد و دەستپێکی سەردەمێکی نوێی بە پێناسەیەکی مۆدێرن بۆ خەباتێکی ئامانجدار ڕاگەیاند. ئەم ڕۆژە ڕۆژی دووبارە ژیانەوەی ناسیۆنالیزمی کوردی بوو. ئەمە لە کاتێکدا بوو زۆرێک لە خزم و کەسانی زۆر نزیک لە پێشەواش ئەم بیرۆکە نوێیەیان وەک خەونێکی کورتخایەن و تەنانەت ململانێیەکی مەترسیدار دەدی! بەڵام پێشەوا هەم ئەم کۆمەڵگەیەی کە تێیدا گەورە ببوو زۆر باش دەناسی، هەم زۆر بە وردی ئاگاداری توانا و هێزی ناوازەی ئەم کۆمەڵگەیە بوو و بێگومان زۆر باشیش دەیزانی کە لە داهاتوودا ڕووبەڕووی چ پێشهاتگەلێک دەبێتەوە و پێویستی بە چی هەیە. ئەمە سەرەتای ڕێگەیەکی دوور و درێژ بوو، ڕێگەیەکی نارێک و بوومەلێڵ، پڕ لە ملە و بستووی سەخت و هەورازونشێوی مەترسیدار! ڕێگەیەک کە ئێستا و دوای ڕێگەبڕینێکی هەشتا ساڵە دەریخستووە کە ئەم بڕیارەی پێشەوای مەزن چەندە ڕاست و لۆژیکی بووە.

لەم وتارەدا تێدەکۆشین سەرەتا باس لەوە بکەین کە هۆکارگەلی ئەم بڕیارە مێژووییەی پێشەوا چی بوون، دواتر چاوخشاندنێکی کورت دەخەینە سەر بەشێک لەم حیزب و بزووتنەوە سیاسییانە لە ئێران و جیهاندا کە هاوکات لەگەڵ حیزبی دێموکرات یان زۆر دواتر پێک هاتن و دواتر بە هۆکاری جۆراوجۆر یان بە تەواوی لەبین چوون یان زۆر لاواز بوون و لە ڕاستیدا ئێستا تەنیا ناویان لە لاپەڕەکانی مێژوودا دەبینرێت. لە کۆتاییدا باس لە نهێنیی ئەم مانەوە و زیندووبوون و خۆڕاگری و ڕاوەستاوییە دەکەین!

بۆ وەڵامدانەوەی ئەم پرسیارە کە چ فاکتۆرگەلێک بوونە هۆی ئەوەی پێشەوای نەمر بڕیاری دامەزراندنی حیزبی دیموکراتی کوردستان بدات، پێویستە ئاماژە بە سێ خاڵ بکەین:

بارودۆخی جیهانی و ناوچەیی

لەگەڵ دەستپێکردنی جەنگی جیهانیی دووەم لە سێپتەمبەری ١٩٣٩، بارودۆخی جیهانی و ناوچەیی گۆڕانکارییەکی گەورەی بەسەردا هاتبوو. لە ساڵی ١٩٤١دا ئێران لەلایەن یەکێتیی سۆڤیەت و بەریتانیاوە داگیرکرا! ئامانجی داگیرکاریی هاوپەیمانان نزیکبوونەوەی ڕەزاخان بوو لە ئاڵمانییەکان و ترسی هاوکاری لەگەڵ هیتلەر و لە ڕاستیدا بەستنی ڕێگەی باشوور بۆ باکووری ئێران. لەو نێوەندەدا ڕەزاخان لەلایەن ئینگلیزەکانەوە لە دەسەڵات لابرا و دەربەدەر کرا! لەشکری خۆبەزلزان و بێدەسەڵاتی پەهلەوی، بێ هیچ خۆڕاگری و بەرخۆدانێک و تەنیا لە چەند ڕۆژدا بەتەواوی لێک هەڵوەشایەوە و زۆر زوو تەسلیم بوو! ئینگلیزەکان کوڕە بیست و یەک ساڵانەکەی ڕەزاشا؛ واتە محەممەدڕەزایان وەک جێنشینی باوکی هەڵبژارد!

وڵات بە ئاشکرا لەلایەن باڵیۆزخانەی سۆڤیەت و بەریتانیاوە بەڕێوە دەبرا و سیاسەتمەدارە گەندەڵەکانی پەهلەوی بەپێی داخوازییەکان، پابەندی فەرمانی یان یەکێک یان هەندێک جار هەردوو باڵیۆزخانەی سۆڤیەت و بەریتانیا بوون! حکوومەتی ناوەندی بەکردەوە بوونی نەبوو! سۆڤیەت لە باکوور و ئینگلیز لە باشوور حوکمڕانییان دەکرد!

سەرکردە عەشیرەتەکان و خانەکانی ناوچەکانی نێوەڕاست و سنوورەکان، لە غیابی حکومەتی ناوەندا، هەرچییان ویستبایە دەیانکرد؛ ئاژاوە و پشێوی لە هەموو شوێنێک زاڵ بوو. برسێتی و قاتی و قڕان دۆخەکەی زۆر خراپتر کردبوو. لە وەها هەلومەرجێکدا بوونی حکومەتێکی خۆجێیی دادپەروەر بە واتای کۆتاییی ئەم هەموو پشێوی و ئاژاوەگێڕییە بوو!

بەڵام بەبێ پێکهاتەیەک و ڕێکخراوەیەکی مۆدێرن و یەکگرتوو، نەدەکرا حکومەتێکی خۆجێیی پێک بهێنرێت؛ لەڕاستیدا دامەزراندنی حیزب بەردی بناغەی حکوومەتێکی خۆجێیی بوو!

پشتیوانیی سۆڤیەت

نەیاران و دژبەرانی نەتەوەی کورد هەمیشە پشتیوانیی سۆڤیەتیان بۆ دامەزراندنی حیزبی دێموکراتی کوردستان و کۆماری کوردستان وەک ئامرازێک بۆ سەرکۆنەکردن و هێرشبردن دژی کورد و کوردستان بەکارهێناوە. ئەمە لە کاتێکدا کە تەنانەت سەربەخۆیی و گۆڕانکاریی زۆر گەورە لە زۆربەی وڵاتانی جیهاندا بەرهەمی هەلومەرجی جیهانی و ناوچەیی بووە.

ڕاستە کە حکومەتی سۆڤیەت لە کاتی دامەزراندنی حیزبی دێموکراتی کوردستاندا پاڵپشتیی دەکرد، بەڵام خاڵێکی زۆر گرنگ کە نەیاران و دژبەرانی کورد زۆر نامرۆڤانە خۆی لێ دەدزنەوە و هەرگیز باسی ناکەن، سەربەخۆیی بێوێنەی حیزبی دێموکراتی کوردستان و سەرکردایەتیی ئەم حیزبە لە بڕیاردان و گرتنەبەری هەڵوێست و ڕوانگەیەکی سیاسیی تەواو سەربەخۆیە. خاڵێکی زۆر گرنگی دیکە جیاوازیی بیروبۆچوونیەتی لەگەڵ یەکێتیی سۆڤیەت لە بوارە جۆراوجۆرەکاندا. حیزبێکی ناسیۆنالیستی کوردی چۆن دەتوانێت شوێنکەوتووی بزووتنەوەیەکی چەپی ڕادیکاڵ بێت؟ لە لایەکی دیکەوە لە سەردەمی کۆماری کوردستاندا لە هەموو کاتێک زیاتر جێپێی دین و ئایین لە کۆمەڵگەدا دیارە. هەرچەند حکوومەت سێکۆلارە، بەڵام دژایەتیی لەگەڵ ئایینی خەڵکدا نییە. ئەمە هیچ پەیوەندییەکی بە بزووتنەوەی چەپگەرای ستالینییەوە نییە!

هەروەک باس کرا، پێشەوای شەهید وەک هر سەرکردەیەکی بیرمەند، بە دڵنیاییەوە ئەم دەرفەتە مێژووییەی بەکارهێناوە، بەڵام زۆر ڕوونە وەشاندنەکەی بەتەواوی کوردی بووە و لەسەر بنەمای پێداویستییەکانی کۆمەڵگەی کوردی بنیات نراوە.

گواستنەوە و دابڕان لە بیرکردنەوەی خێڵەکی- عەشیرەتی

بۆ ئەوەی باشتر لەم بابەتە تێبگەین، باشترە ئاوڕێک لە ساڵانی دوورەوە بدەینەوە. کۆمەڵگەیەک کە سەرکردە عەشیرەتەکان و خانەکان ڕەوتی ڕووداوەکان دیاری دەکەن، لە ڕاستیدا هەموو شتێک پەیوەستە بە ڕەزامەندیی ئەوانەوە!

ئەمە ڕێگەیەکی زۆر مەترسیدار و ناپارێزراوە. بێ گوێدان بەوەی کە بەداخەوە زۆربەی سەرۆک عەشیرەتەکان کەسانی وابەستە بوون و لە بەرژەوەندیی تاکەکەسیی خۆیان زیاتر بیریان لە هیچ شتێکی تر نەدەکردەوە، تەنانەت ئەو سەرۆک خێڵ و عەشیرەتانەی کە دەیانویست بۆ باشترکردنی بارودۆخی ژیانی خێڵەکەیان بڕیار بدەن کەسانی شارەزا نەبوون و بە گشتی لەژێر کاریگەریی بارودۆخی دەوروبەریاندا بوون و هەندێک جار بە بڕیارە ناعەقڵانییەکانیان هەموو شتێکیان لەناو دەبرد.

حیزب وەک ڕێکخراوەیەکی یاسامەند کۆتاییهێنەری ئەم شێوە بڕیاردانە بوو. هەموو شتێک دەبوو فۆرمێکی لۆجیکی و مۆدێرن وەربگرێت. دەبوو کەشوهەوای سۆزداری و بڕیارە تاکلایەنەکان کۆتاییان پێ بێت.

بێگومان نابێت ئەوەمان لەبیر بچێت کە پێشتر بزووتنەوەی فیکری و ئازادیخواز وەک "ژێکاف" هەبوو و ڕۆڵی بەرچاوی لە وشیارکردنەوەی کۆمەڵگە و برەودان بە بیری کوردایەتی گێڕا، بەڵام ئێستا هەلومەرجەکان جیاواز بوون؛ هەر وەک باس کرا بە هۆی بارودۆخی ئێران و جیهان ئێستا جێ بۆ تێکۆشانی سیاسیی گەورەتر هەبوو. کۆمەڵەی "ژ کاف" جێگا و توانایی ڕووداوەکانی دواتری وەک دامەزراندنی کۆماری کوردستانی نەبوو. پێویست بە سازمان و ڕێکخراوەیەکی گەورەتر و مۆدێرنتر بوو.

دوای باسکردنێکی کورت لە هۆکاری دامەزراندنی حیزبی دێموکراتی کوردستان، ئێستا باس لە چارەنووسی تاقمێک حیزبی سیاسی لە ئێران و جیهاندا دەکەین کە هاوکات لەگەڵ حیزبی دێموکرات یان تەنانەت زۆر دواتر پێکهاتوون و ئێستا تەنیا ناویان لە مێژوودا ماوە. بۆچی ئەم حیزبانە لەناو چوون؟

پشتبەستن بە پشتیوانیی دەرەکی

پێشتر باس لەوە کرا کە زۆرێک لە ڕووداو و پێشهاتە سیاسییەکان تەنانەت سەربەخۆیی و گۆڕینی سنوورەکان لە زۆر وڵاتاندا ملکەچی هەلومەرجی سیاسیی ناوچەیی و جیهانین. لە سەردەمێکدا ئەرمەنستان بە پاڵپشتیی ڕووسەکان و بارودۆخی نالەباری سەربازی-ئابووریی ئازەربایجان، قەرەباغ و زۆرێک لە ناوچەکانی ئازەربایجانی داگیر کرد. دوای چەند ساڵێک ئازەربایجان بە پاڵپشتیی تورکیا و بێگومان پشتتێکردنی ڕووسەکان لە ئەرمەنستان، هەموو ئەو ناوچانەیان گرتەوە و ئەرمەنستان تەسلیم بوو، ئەگینا شتی زۆر خراپتریش ڕووی دەدا. حیزبی تودە بە پشتیوانیی ڕاستەوخۆی ڕووسەکان دامەزرا. حیزبی دیموکراتی ئازەربایجان و حیزبی دیموکراتی کوردستانیش هاوکات و بە پشتیوانیی سۆڤیەت دامەزران! حیزبی توودە بۆ ماوەیەکی زۆر گەورەترین حیزبی سیاسیی ئێران بوو. لە شۆڕشی ١٣٥٧دا و تەنانەت چەند ساڵ دواتریش هەموو کۆبوونەوەکانی حیزبی توودە دەیان هەزار کەسی بوون! ئێستا، لەم حیزبە گەورەیە لە دەرەوەی ئێران و لە ژێر چەند ناوێکی جیاوازدا تەنیا چەند کەسێک ماون! پیشەوەری، سەرۆکی فیرقەی ئازەربایجان، زۆر پێش هاتنی سوپای پەهلەوی بۆ تەورێز، بۆ یەکێتیی سۆڤیەت هەڵات و هەر لەوێش مرد. ئێستا حیزبی دێموکراتی ئازەربایجان تەنیا لە مێژوودا ماوە! بەڵام حیزبی دێموکراتی کوردستان لە کاتێکدا نۆیەمی دەیەی ژیانی تێپەڕ دەکات کە ژمارەی ئەندام و لایەنگرانی؛ چ لە ناو ئێران وەک ئەندام و لایەنگری نهێنی و چ لە هەرێمی کوردستان و چ لە دەیان وڵاتی جیهان وەک ئەندام و لایەنگری ئاشکرا، سەدان جار زیادی کردووە! ئەمەش بەو مانایەیە کە پشتیوانیی دەرەکی دەتوانێت بۆ ماوەیەکی کورت قەڵغان و پەناگەیەک بێت، بەڵام پەنا و ماڵی سەرەکی لە شوێنێکی ترە. پەنا و ماڵی حیزبی دێموکراتی کوردستان دڵ و مێشکی خەڵکی کوردستانە و ئەمەیە نهێنیی ژیانی لاوێکی هەشتا و یەک ساڵە!

مردنی سەرکردەیەک، مردن و کۆتاییهاتنی بزووتنەوەیەک!

لە زۆر حاڵەتدا مردنی سەرکردەیەک و لەدەستدانی ئەندامانی دیار و خاوەن پێگە، بووەتە هۆی کۆتاییهاتنی حیزبێک یان بزووتنەوەیەکی سیاسی. مردنی میرزا کوچەکخانی جەنگەڵی و تەسلیمبوونی ژمارەیەک لە سەرکردەکانی ئەم بزووتنەوەیە، کۆتاییی بزووتنەوەی جەنگەڵ بوو. مردنی پیشەوەری کۆتاییی فیرقەی ئازەربایجان بوو. دەستبەسەرکردن و زیندانیکردنی سەرکردەکانی حیزبی توودە وەک ئیحسان تەبەری و کیانووری، کۆتاییی حیزبی توودە بوو! ئەم پرسە تایبەت بە ئێران نەبووە و نییە. پڵنگەکانی ڕزگاریخوازی لە ساڵی ١٩٧٦ەوە لە باکوور و ڕۆژهەڵاتی سریلانکا دژی جیاکاریی نەتەوەیی و ڕەگەزی دژی کەمینەی تامیل لەو وڵاتەدا شەڕیان دەکرد. دوای ساڵانێک لە ململانێی چەکداری، لە ساڵی ٢٠٠٩ بە کوشتنی سەرۆکی ئەم گرووپە، خەبات بۆ ئۆتۆنۆمیش کۆتایی هات و گرووپەکە بە ئاشکرا هەڵوەشایەوە!

حیزبی دێموکراتی کوردستان چ لە سەردەمی کۆماری ئیسلامی و چ لە سەردەمی پەهلەویدا، بەردەوام سەرکردەکانی لەسێدارە دراون یان تیرۆر کراون! تەنانەت هەندێک جار ئەم تیرۆرە کوێر و قێزەونە دژ بە ئەندامانی ئاساییی حیزبیش بووە! لەسێدارەدانی پێشەوای شەهید و هاوڕێیانی بە دەستی پەهلەوی، تێرۆرکردنی دوکتور قاسملوو و دوکتور شەرەفکەندی و هاوەڵەکانیان لەلایەن کۆماری ئیسلامییەوە، تیرۆری دەیان ئەندامی ڕێبەرایەتی و سەدان ئەندامی ئاساییی حیزب، هیچ پەککەوتنێکی لە ڕێبازی شکۆمەندی خەباتی حیزبی دێموکراتدا دروست نەکردووە. هەرچەندە نەبوونی ئەو کەسایەتییە دیارانە بەئازار بووە و نەبوونیان کارەساتێکی گەورە و خەسارەتێکی بێقەرەبوو لە ڕێبازی ڕزگاریدا بووە، بەڵام ڕۆحی خۆڕاگری و بەرخۆدان بەردەوام بەرەو لووتکە بووە.

کۆتاییی خەبات بەبێ گەیشتن بە ئامانج

زۆر حیزب و بزووتنەوەی ڕزگاریخواز هەبوون کە بە هۆکاری جۆراوجۆر دوای ماوەیەک لە خەبات و بەرخۆدان، بە جۆرێک لە جۆرەکان لە خەبات ماندوو بوون و تەسلیمی هەلومەرج و بارودۆخی سەپێندراو بوون. بزووتنەوەی ئیتا "Euskadi Ta Askatasuna" کە ساڵانێک بۆ سەربەخۆییی باسک لە ئیسپانیا خەباتی دەکرد، دواتر لە ساڵی ٢٠١١ کۆتاییی خەباتی چەکداریی ڕاگەیاند و لە ساڵی ٢٠١٨ هەڵوەشایەوە بێ ئەوەی ئامانجەکانی مسۆگەر بکات و باسک وەک بەشێک لە ئیسپانیا مایەوە. سوپای کۆماریی ئێرلەند - کاتی "ProvisionalIrish Republican Army" دوای ساڵانێک دەستبەرداری خەباتی چەکداری بوو بەبێ ئەوەی بە ئامانجەکانی بگات.

حیزبی دێموکراتی کوردستان هەمیشە چەکی وەک ئامرازێک بۆ خەبات بەکار هێناوە. ساڵانێکە خەباتی چەکداری کردووە و بەپێی هەلومەرجەکان بۆ ماوەیەکی دیاریکراو خەباتی چەکداریی ڕاگرتووە. لە ڕاستیدا چەک لە ڕوانگەی حیزبی دێموکراتەوە ئامرازێکە بۆ گەیشتن بە ئامانج، و ئەوە ئامانجە کە ڕێگەکە دیاری دەکات. کۆتاییهێنان بە خەبات بەبێ گەیشتن بە ئامانج واتە تەسلیمبوون! حیزبی دێموکرات دەیان ڕووداوی تاڵ و نەخوازراو و سەپێندراوی تێپەڕاندووە و هیچ کات تەسلیمی بارودۆخی ناوچەکە و ئاراستەی ڕووداوەکان نەبووە.

نیشتمان، داگیرکەری سۆز

عەلی فەتحی

ئەو بۆچوونە بەتەواوی دروستە کە دەڵێ دووری لە نیشتمان هەستی دڵپێوەبوون و خۆشەویستی وێڕای نۆستالژی چڕتر دەکا، بەتایبەت کە ئەو دوورییە بەزۆر بەسەر مرۆڤدا سەپێندرابێ، چونکە ئەوکاتە ئیدی دەبێتە هۆی دروستبوونی هەستی سۆزداری لەنێوان مرۆڤ و نیشتمانەکەی. ئەو سۆزە وەکوو چەمکێکی پیرۆز و زێدێکی خەیاڵی لە مێشک و دەروونی کەسەکەدا جێ دەگرێ. پێویستە ئاماژە بەوەش بکرێت کە خولقانی ئەو هەستە وەکوو دیاردە دەگەڕێتەوە بۆ چەند هۆکارێک. لەنێو هۆکارەکاندا سەرەکیترین و گرینگترینیان ئەوەیە کە هەروەخت مرۆڤ شتێک لەدەست بدا، دوای لەدەستدانی پتر بەهای پێدەبەخشێ و بابەتەکە لای ئەو بەقیمەتتر دەبێ. کاتێک مرۆڤ دوور خرابێتەوە یا تووشی ئاوارەیی و دەربەدەری هاتبێ، زۆر ناخایەنێ بابەتە بچووکەکانیش کە کاتی خۆی لای ئەو هیچ نرخێکیان نەبووە، دەبنە شتگەلی گرانبەها.

مرۆڤەکان بەعام کاتێک بە زۆرەملێ تووشی دوورخراوەیی دەکرێن یا خۆیان ڕێگای هەندەران دەگرنەبەر، پاش فەترەیەک هەستی ئایدیالیزەکردنی نیشتمان لای ئەوان دەست پێ دەکا و ئەو دوورییە هەرچی زیادتر بخایەنێ، ئەو سۆزە خەستتر دەبێ. یادەوەرییە تاڵەکان کاڵ دەبنەوە و ساتە خۆشەکان زەقتتر خۆ دەنوێنن و جوانیی نیشتمان زۆرتر لە پێشوو لەنێو هزری مرۆڤەکاندا جێی خۆش دەکا و لە قالبی چوارچێوەیەکی جۆغرافیایی دێتەدەر و دەبێتە هێما و شوناس و ئارامییەکی لەدەستچوو. ئەو مرۆڤانەی لە تاراوگە، واتە لە جیهانێکی پڕ لە غەریبیدا دەژین، سەرەڕای گشت جموجۆڵەکانی ڕۆژانە، بەردەوامیش بەدوای ناسنامەی نەتەوەیی خۆیاندا عەوداڵ دەبن، چونکە دەبینن مرۆڤەکانی دیکەی دەوروبەریان چەندە بە خەمی ناسنامە و ئاڵا و زمان و کولتووری خۆیانەوەن.

کەم واهەیە دوورخراوەیەک ئیزنی توانەوە یا ئاسیمیلەبوونی خۆی بدات و بەپێچەوانەوە هەوڵ دەدا خۆی لەگەڵ دۆخی نوێ بگونجێنێ و لە هەمان کاتدا بەر بە توانەوەی شوناسی نەتەوەییەکەی بگرێت. بەهێزبوونی هەستی نیشتمانپەروەری مرۆڤەکان، دیاردەیەکی تازە یا تایبەت بە گەلانێکی دیاریکراو نییە، لە کۆنەوە هەبووە و وەختێک مێژوو و ئەدەبیاتی نەتەوەکان دەخوێنینەوە، چاومان بە زۆر بابەتی نووسراوی سەرنجڕاکیش دەکەوێ و دەبینین کە سۆزی نیشتمانپەروەری چۆن داگیرکەرێک بووە. چۆن دڵ و هزری مرۆڤەکانی ملکەچی خۆی کردووە و لە ئەدەبی جیهانیدا ڕەنگی داوەتەوە. گێئۆ بوگزای، ڕۆماننووس و شاعیری ڕۆمانی دەنووسێ:

"لە وەرشەو...
لە شاری وەرشەو کیژێ وەهای گوت:
ئەگەر دەخوازی نەوازیشم بکەی،
پێشت پێ ناگرم
ئەگەر دەخوازی ماچم بکەی، ڕێت لێ ناگرم
سینگیشم ڕووت بکەیەوە، دەستت ناگرم
بەڵام دەبێ ئەوە بزانی،
ئاڵمانییەکان باوکی منیان گوللەباران کردووە
برایەکم،
ئەویشیان لە کوورەدا سووتاندووە.
ئەگەر دەخوازی نەوازیشم بکەی،
هیچ پێشت پێ ناگرم
بەڵام دەبێ ئەوە بزانی،
تەواوی ئەو شەهیدانە
لە ناخی مندا گریان و هاواریانە
منیش خۆڵەمێشم تەواو، سەر تا پێ.
ماچم بکە،
هیوادارم بەو ماچە زارت تاڵ نەبێ..."

زۆربەمان ڕەنگە ئەو دیمەنەمان دیتبێ، وەختێک کێبەرکێیەکانی فوتباڵی جیهانی لە وڵاتی ئامریکادا بەڕێوە دەچوو، کابرایەکی کۆنگۆیی لەنێو هاندەرانی تیمی کۆنگۆ سەرنجی دەیان هەزار کەسی ئامادەبووی نێو ستادیۆم و سەدان کامێرای تەلەفزیۆنەکانی عالەمی بۆ لای خۆی ڕاکێشا. ئەو کابرایە ناسناوی "پەیکەری زیندوو"ی پێبەخشرا. ئەو کەوایەکی سوور و شاڵوارێکی شینی عاسمانیی دەبەردا بوو. ئەو لە تەواوی کاتی بەڕێوەچوونی کێبەرکێی نێوان تیمەکانی کۆنگۆ و کۆلۆمبیا، واتە بۆ ماوەی سەعات و نیوێک، بەپێوە و بێجووڵە وێستا. ئەو ڕاوەستانە بێجووڵەیەی ئەو بە نیشانەی دەنگهەڵبڕینێک بوو بە دژی ئەو غەدرەی وەختی خۆی لە سەرۆکوەزیرانی وڵاتەکەی کرابوو. ناوی ڕاستیی ئەو کابرایە میشێل ئانکوکا ئامبۆلادینگا بوو، بەڵام ئەو ڕۆژە بە ناوی پاتریس لۆمۆمبا دەرکەوت. میشێل بەو کارەی ویستی وەبیر دەیان هەزار هاندەری نێو یاریگا و هەموو خەڵکی جیهان بێنێتەوە کە داگیرکەرانی بێلژیکی چۆن زوڵمیان لە وڵاتی ئەو کردووە. کاتێک پاتریس لۆمۆمبا دژی بێلژیکییە کۆلۆنیالیستەکان ڕاپەڕی و لە هەڵبژاردندا دەنگی هێناوە و بوو بە سەرۆکوەزیرانی هەڵبژێردراوی کۆنگۆییەکان، داگیرکەرە بێلژیکییەکان لێیکەوتنە بیانوو و کودەتایان دژی ناوبراو کرد. لۆمۆمبایان گرت و لەسێدارەیان دا و بۆ ئەوەی وەکوو قارەمانی میللەتەکەی نەبێتە خاوەن ئارامگەیەک، جەنازەکەیان لەنێو ئەسید سۆلفۆریکدا تواندەوە.

وەک دەبینین نیشتمانپەروەری هەرتەنیا خۆشویستنی چوارچێوەیەکی خاکی و جۆغرافیایی نییە، بەڵکوو سۆزدارییەکە جیا لە جوانییەکان و یادوەرییەکانی سەرزەمینێک، خەم و ئازارەکانیشی لە دڵی کەسی نیشتمانپەروەردا جێ دەکاتەوە و وەکوو میراتێک ناهێڵێ فەرامۆش بکرێن. باس لە نیشتمان دەکەین، واتە قەوارەیەکی فیکری و ڕوحی و جۆغرافی کە ڕۆژێک لە ڕۆژان بووەتە خاوەن سنوورێکی دیار. دەکرێ بڵێین لەدایکبوونی نیشتمان لەو کاتەوە دەست پێ دەکا کە مرۆڤەکان بەرەبەرە ژیانی کۆچەرییان وەلاناوە و گوزەرانی دامەزران و نیشتەجێییان ڕەچاوکردووە و ئینتیما و بەستراوەیی بە ئاو و خاک، هزر و هەستی ئەو ئینسانانەی داگیرکردووە. ئەو داگیرکارییەی هەست و سۆز، دواتر بووەتە بنەمای لەدایکبوونی نیشتمانپەروەری. نیشتمان و نیشتمانپەروەری ئیتر لەوێ سەردەم بەولاوە ڕوانگەی مرۆڤ و زانایانی بەخۆیەوە سەرقاڵ کردووە.

سوقرات پێیوایە نیشتمان بەنرخترین کاڵایە کە مرۆڤ دەتوانێ هەیبێ. یونانییەکانی سەردەمی کۆن و دواتریش ڕۆمییەکان هیچ شتێکیان بەلاوە لە نیشتمان نازدارتر و پیرۆزتر نەبووە. وشەی نیشتمان یا "پاتریدا"، یەکەم وشە بووە ئەوان فێری منالانی خۆیان کردووە. بەردەوام گوتوویانە ئێمە هەموو شتێکی ژیانمان قەرزداری نیشتمانین. نیشتمان بەلای ئەوانەوە بەهەشتێک بووە کە خوداوەند لەسەر زەوی بنیاتی ناوە و مرۆڤەکانی ناردووەتە ئەوێ بۆوەی لێی بژین و پارێزگاریی لێ بکەن. سوقرات خۆی دەڵێ لەنێو هەموو ئەژداددا، لە دایک و باوکیش پتر، نیشتمان شەڕەفمەندترین، بێگەردترین و پیرۆزترین دیارییە و بەرزترین شوێنی لەنێو زەینی خوداوەند و ئینسانەکاندا هەیە.

وەختێک نیشتمان تا ئەو ڕادەیە پیرۆز بێ و لای فەیلەسووف و مرۆڤە خاوەن هزر و تێگەیشتووەکان لە دایکوباب و ئەژداد و کەسوکار بەنرختر بێ، ئێ ئەوسا لای منی کوردیش دەتوانێ پیرۆزترین داگیرکەری سۆز و خۆشەویستی بێ. کە باسی کورد دەکەین، دۆخەکە زۆرزۆر جیاوازتریشە. شەڕ و نائەمنی هەمیشە بەشێکی بەرچاو لە ژیانی ئەو بووە. مێژووەکەی پڕە لە دەربەدەری و ماڵوێرانی. دوژمنان، ئەو بەهەشتەی سەرزەوی بە قەولی یونانییەکان، لێیان داگیرکردووە و کردوویانەتە دۆزەخێک. بۆیە تاکی کورد ئەگەر لە کوردستان چاوی بە دنیا پشکووتبێ و لەوێ بژی، ئەوە ئازارەکانی شەڕ و وێرانی بە ڕوح و جەستە هەست پێ دەکا. ئەگەریش لە تاراوگە لەدایک بووبێ، ئەوجار بە تاوانی کوردبوون ڕووبەڕووی گەلێک ناڕاحەتیی تر دەبێتەوە. ناڕاحەتیگەلێکی لە چەشنی بێوڵاتی و بێئاڵایی و دوورخراوییەکی سەپێندراو.

لەسەر یەک، کورد و حەسانەوە دوو بابەتی دژبەیەک و نامۆن. دێکارتی فیلۆسۆفی فەڕانسەوی دەڵێ "ئەمن بیر دەکەمەوە، کەواتە هەم!" ئەو گوتەیە ڕەنگە بۆ مرۆڤێکی خاوەن ژینی ئاسایی لەجێدا بێ، بەڵام بۆ کۆمەڵە ئینسانێک کە بەردەوام لەژێر هەڕەشەی توانەوە و ئاسیمیلەدا بن، وێناچێ دروستبێ. کورد کە وەک نەتەوە ناچارە بەردەوام لە هەوڵی ئەوەدا بێ بوونی خۆی بپارێزێ و بسەلمێنێ، ئاساییە ئەوکاتە ئاڵوگۆڕێک لە وتەکەی جەنابی دێکارتدا پێک بێنێ و بڵێ: "دەبێ سەرەتا هەبم، تا بتوانم دواتر بیر بکەمەوە".

کورد بە هەموو هێز و توانەوە سەرقاڵی خۆپاراستن و خۆسەلماندنە. نەیارانی ئەو بە هەر شێوەیەک بۆیان بلوێ، هەوڵی سڕینەوەی دەدەن. ئەو خۆپاراستن و خۆسەلماندنە پێویستی بە هێزێکی هەمیشەیی هەیە کە ببێتە دینامۆی لەجووڵە نەکەوتن. ئەو هێزە بەلای منەوە هەر هەمان ئەو سۆزە نیشتیمانییە کە پێشتر ئاماژەم پێ کردووە. بۆوەی هەمیشەییش بێ، دەبێ ڕەگی لە فیکر و ڕوحی تاکی کورددا ڕۆچووبێ. سۆزی نیشتمانپەروەری بۆ زیندوویی زێدی بابوباپیران وەکوو ئاوێکە کە دەبێتە هۆی هەڵقوڵانی کانییەک. هەڵبەت هەبوونی سۆز بەتەنیا خۆی لە خۆیدا گرینگییەکی ئەوتۆی نییە، ئەگەر ئاوێتەی ئارمانج نەبێ. بۆ کانیاویش هەر بە هەمان شێوەیە. ئەوە نییە لە کۆنەوە دەڵێن، ئاوی کانیاو بە ئاواتی گەیشتن بە دەریا ڕێگە دەگرێتەبەر. کەوابوو سۆزی نیشتمانپەروەری لای کوردیش، پێویستە ڕوو لە ئاسۆی سەربەستی و خاڵی ڕزگاریی چاوساغی بکرێت، واتە گەیشتن بە دەریای سەربەخۆیی. ئەو سۆزە، یا باشترە بڵێم ئەو هەستی نیشتمانپەروەرییە، لای ئێمەی کوردیش چەشنی یونانی و ڕۆمییەکان لە سەردەمی منالییەوە تا ئێستا بەردەوام لەنێو هزر و ڕوحماندا جێ خۆش دەکا، ئەویش جێخۆشکردنێکی کردەیی و هەتاهەتایی. ڕەنگە ئەو وتەیەی نووسەری یونانی، نیکۆس کازانتاکیس سەبارەت بە هەستی نیشتمانپەروەریی جوانترین بۆچوون بێ و بەتایبەت بۆ کورد کە خاوەن زۆرترین ژمارەی قوربانیدانە لە ڕێگای سەربەستیدا. ناوبراو لە ڕۆمانی "ڕاپۆرت بۆ یونان"دا دەڵێ: بۆ ڕوحێک گەلێک قورسە و زۆر ئاستەمە خۆی لە نیشتمانی دایک، لە شاخ و دەریاکانی، لە نەتەوە ئازیزەکەی و لە ماڵە بچووک و هەژارەکەی و دواجاریش لە خۆشەویستەکەی جیا بکاتەوە. ڕوح خۆی لە خۆیدا ئۆختاپووسێکە (هەشپا) و بۆ هەموو ئەوانەی ناویان هات، گەرەکە بەپەرۆش بێ. دیارە ئەو بەخەمەوەبوونە بە قسەی کازانتاکیس تەنیا بۆ ئەو کوردەیە کە ئەمڕۆ لە وڵات دەژی، با بزانین بۆ ئەو کەسەش کە بە زۆر تووشی دەربەدەری و ئاوارەیی هاتووە، لەجێدایە یان نا.

مرۆڤ وەختێک بارگە و بنە تێکدەنێ و ڕێگای هەندەران دەگرێتەبەر و ژیان لە تاراوگە هەڵدەبژێرێ، لە دەستپێکی وەڕێکەوتندا دنیایەک خۆزگە و خەیاڵ هزری داگیر دەکەن. بۆیە باسی کەسێکی ئەوتۆ دەکەم، دەخوازم جیاوازی جێگۆڕکێی ئەو لەگەڵ کەسانیتر لەبەرچاو بگرم. جیاوازی لەگەڵ ئەوانەی لەڕووی ناچارییەوە، بەهۆی شەڕ و دوورخرانەوەی ئیجباریی بەرەو هەندەران دەجوڵێن، مەبەستمە. مرۆڤی دەستەی یەکەم زۆربەی جاران، خۆزگە و خەیاڵ و ئیدیالەکان هانی دەدەن و بە هومێدی ژیانی ئاسوودەتر نیشتمان جێ دەهێڵێ. بەڵام ئەوەی دووهەم، بە ئامانجی ڕزگارکردنی گیانی خۆی یا دوورکەوتنەوەی ئیجباریی نیشتەجێی هەندەران دەبێ. بۆ هەردوو دەستە دواجار سۆزی نیشتمانپەروەری بەرەبەرە گەشە دەستێنێ، جا بۆ یەکیان هێورتر و بۆ ئەوەی دیکە خێراتر. ئەوانەی دەستەی یەکەم، چونکە بڕیارەکە لەڕووی ناچاری نەبووە و کەسەکە پێش ئەوەی وەڕێ بکەوێ، ساغ بووەتەوە ڕابردوو و ژیانی پێشووی لە زێدەکەی بە چاک و خراپ لەدوای خۆی جێ بهێڵێ و بە خەیاڵی دەستپێکی ژیانێکی نوێ ڕێگای ئاوارەیی دەگرێتەبەر، هەست پێ ناکا و ئاگادار نییە پشکۆیەکی شاراوە لە گۆشەیەکی هزر و دڵی ئەودا خۆی حەشاردەدا و لە کات و ساتی گونجاودا دەگەشێتەوە. ئەو پێی وایە هەموو شتێکی جێ هێشتووە و بەو ڕۆیشتنەی، لەدایکبوونێکی نوێ چاوەڕێیەتی، بەڵام شاعیری ناسراوی یونانی، کۆنستاندینۆس کەڤافیس بەو شێعری "شار"، جوانترین وڵامی بۆ ئەو کۆمەڵە مرۆڤە هەیە:

"شار"*
گوتت: کۆچ دەکەم بۆ شارێکی دیکە،
ڕێگای دەریایەکیتر دەگرمەبەر
شارێک دەدۆزمەوە خۆشتر لێرە
لێرە، هەر هەوڵێکم مەحکوومی چارەنووسێکە و
دڵیشم چەشنی مردوویەکی نێژراوە
بە خەیاڵیش تا کەی بژیم لەو وڵاتە سیسهەڵگەڕاوە!
نیگام بەرەو هەر شوێنێ بێ، سەیری هەر جێگایەک بکەم،
وێرانییە ڕەشەکانی ژین بەدی دەکەم
کە ساڵانێک لەگەڵیان ژیاوم و
وێرانیان کردووم و ڕووخانی تەواوە
بەڵام، تۆ هیچ وڵاتێک نادۆزییەوە،
دەریایەکیتریش هەروەها
ئەو شارە بەدوای تۆدا عەوداڵە،
دیسان لە شەقامەکان ئەودا دەخولێیەوە
لە کۆڵان و گەڕەکەکانی ئەودا دەتلێیەوە
لە هەمان ماڵدا سەرت سپی هەڵدەگەڕێ
بەردەوام بەسەر هەمان شاردا دەکەوی،
خۆزگەی شاریتر، وەلا نێ!
نە گەمیت دەست دەکەوێ، نە ڕێگایەک دەدۆزییەوە
کاتێک تۆ لێرە ژیانت وێران کردووە
لەو گۆشە بچکۆلانەیە،
لە سەراسەری ئەو جیهانە
ڕووخانی خۆتت دەستەبەر کردووە.

کەڤافیس وەختێک بەو کەسە یا کەسانە دەڵێ تۆ کە لێرە بەرلەوەی وەڕێ بکەوی، ژیانی خۆتت وێران کردووە، هەر ئەو وێرانکردنە و ئەو شارە لە زەین و دڵتدا لەگەڵ خۆت بۆ هەندەرانیش دەبەی. لەوێش ڕووخانی خۆت دەستەبەر دەکەی و شەو و ڕۆژ بیری لێ دەکەیەوە و ناتوانی فەرامۆشی بکەی. کەوابوو ئەو هەستی نیشتمانپەروەرییە بەهێزە، وەک پشکۆی ژێر خۆڵەمێش وایە، ڕەنگە بۆ ماوەیەک دیار نەبێ، بەڵام بەدڵنیاییەوە زۆر ناخایەنێ دەگەشێتەوە. ئەویش ڕاست ئەو کاتەی مرۆڤ دەست دەکا بە فەرامۆشکردنی تاڵییەکانی وڵات و تەنیا جوانی و خۆشییەکانی بیر دەکەوێتەوە. بە واتایەک، نیشتمان دووبارە هەست و سۆزی مرۆڤ داگیر دەکاتەوە. بەهەشتەکەی سەرزەوی، جوانتر، خۆشەویستتر و پیرۆزتر لە پێشوو لەنێو ڕوح و هزردا دەپشکوێتەوە.

* شێعری شار، وەرگێڕدراوی عەلی فەتحی لە زمانی یونانییەوە، ساڵی ٢٠١٤

گۆڕینی جەوهەری شەڕ؛ لە سڕینەوەی ئیسرائیلەوە هەتا شەڕ لەگەڵ عەڕەب

ڕەحمان سەلیمی

سڕینەوەی ئیسرائیل و دامەزراندنی دەوڵەتی فەلەستینی لە ماوەی پێنج دەیەی ڕابردوودا لە دروشمە سەرەکییەکانی کۆماری ئیسلامی بوون؛ تەنانەت دانانی ڕۆژژمێری فەوتان و بەفەناچوونی ئیسرائیل وەک بەرجەستەبوونی ویستی ڕێبەرانی ڕژێم لە پایتەختی ئێرانیشدا، بە جۆرێک لە جۆرەکان ڕای گشتیی عەرەبی و ئیسلامیی لەگەڵ سیاستە دژەئیسرائیلییەکانی کۆماری ئیسلامیدا هاوڕێ کردبوو. بەکارهێنانی چەمک و دەستەواژەی وەک «تۆوی خراپەکاری»، «گرێی شێرپەنجەیی»، «داگیرکەر» و ... لەلایەن ڕێبەرانی ڕێژیمی ئیسلامی و دەزگاکانی پڕوپاگەندەی ڕێژیمەوە بەڕواڵەت بۆ داکۆکیکردن لە گەلی فەلەستین، پاساودەری سیاستە هەرێمی و تەماحکارییە سەربازییەکانی ڕێژیم بوو و جۆرێک لە ڕەوایەتیی ڕێژەییشی لەلایەن خەڵکانی بەشێک لە وڵاتانی ئیسلامیدا پێ بەخشیبوو.

شەڕی ١٢ ڕۆژە و ٤٠ ڕۆژەی نێوان ئێران لەگەڵ ئیسرائیل و ئەمریکا و موشەکهاوێشتنی ئێران بەرەو ئیسرائیل، سەرەڕای پەلاماردانی وڵاتانی عەرەبیی ناوچەکە، پشتیوانانی سیاستە دژەئیسرائیلییەکەی کۆماری ئیسلامیی بە پێوە هێشتبووەوە و توانای مانۆڕی ئەو دەوڵەتە هەرێمییانەی بە توندی لاواز کردبوو کە کەوتوونەتە ژێر پەلاماری دڕۆن و مووشەکەکانی ئێرانەوە. ڕەنگە خاڵی لاواز و پاشنەئاشیلی سیاسەتی ئەمریکا لە سەردەمی شەڕی ١٢ ڕۆژە و ٤٠ ڕۆژەییەکاندا ڕێک ئەم ئاراستەگرتنەی ڕای گشتیی عەرەبی و ئیسلامی بووبێت لە هاوئازاری و هاوچەشنبینین لەگەڵ تەقاندنی مووشەکەکانی ئێران بۆ تەلئەبیب و حەیفا، کە بە جۆرێک لە جۆرەکان سارێژکەری شکستە سەربازییەکانی عەرەب بوو لە شەڕەکانی چەند دەیەی ڕابردوویاندا لەگەڵ ئیسرائیل، و وڵاتانی عەرەبیی سەرەڕای بەردەوامیی پێشێلکاریی سەروەرییان لەلایەن ئێرانەوە لە گوشار و تەنگژەی ڕووبەڕووبوونەوەی جدی لەگەڵ کۆماری ئیسلامیدا هێشتبۆوە.

بەڵام دیارە دۆخەکە بە جارێک لە گۆڕاندایە و دوژمنە سەرەکییەکە لە ئیسرائیلەوە دەبێتە وڵاتانی عەرەبی؛ ئیتر ئەمە کۆماری ئیسلامییە کە دوژمنی سەرەکیی عەرەبە و هیچ هەواڵێک لە ڕووبەڕووبوونەوەی سەربازیی ئێران و ئیسرائیل نییە. ڕێک لەم خاڵەدایە کە سیاستەکانی دژی زایۆنیستی، ئازادکردنی قودس و لەنێوبردنی ئیسرائیل بزرکاو دەبن و، لە لایەک دەستی دەوڵەتە عەرەبییەکان لە ڕووبەڕووبوونەوەی کۆماری ئیسلامیدا کراوەتر دەکات و، لە لایەکی دیکەشەوە جووڵە و حەماسەتی نەتەوەیی عەرەبی دژی ڕێژیمی دەسەڵاتداری ئێران بەئاگا دەهێنێتەوە.

ئەم گۆڕانی جەوهەرەی جەنگ، لە شەڕی کۆماری ئیسلامی لەگەڵ ئەمریکا و ئیسرائیلەوە بۆ شەڕی ئێران و عەرەب، گەورەترین ئاڵنگارییە کە بڕیاردەرانی تارانی نیگەران کردووە. دەستوەردانی ڕاستەوخۆ و ڕاگەیەندراوی عەرەبستانی سعودییە لە بۆردومانکردنی بنکەکانی هێزە بەستراوەکانی ئێران لە عێراق، ئامانجگرتنی ڕیاز لەلایەن حووسییەکانەوە، و هەڵوێستوەرگرتنی ڕوونتر و ئاشکراتری وڵاتانی پەراوێزی کەنداو دژ بە پەلامارە دڕۆنی و مووشەکییەکانی ئێران بۆ سەر ژێرخانەکانیان، خاڵی وەرچەرخانی ئەم گۆڕانی جەوهەرەیە.

گۆڕانی ئاراستەی وڵاتانی عەرەبی لە خولی نوێی شەڕدا بە تەواوی دیار و بەرچاوە؛ لە ڕەوتی شەڕەکانی پێشوو و پێش ئیمزاکردنی لێکتێگەیشتنی ئێران و ئەمریکا، تەواوی هەوڵی ئەم وڵاتانە هاوکاریی ڕەوتە دیپلۆماسییەکان و چارەسەرکردنی ململانێی بەردەوام بوو لە ڕێگەی گفتوگۆوە، لە کاتێکدا ئێستا و دوای وەلانان و بەپەراوێزخستنی ڕۆڵی ئیسرائیل و گۆڕانی سەپێندراوی شەڕ بەرەو شەڕی ئێران و عەرەب، چەنەدان و دانوستانەکانی ئەم وڵاتانە لە ئاراستەی چارەسەری دیپلۆماسیی ململانێکاندا دابەزینێکی بەرچاوی بەخۆیەوە بینیوە. ئەمەش گەورەترین مەترسییە کە کۆماری ئیسلامی ڕووبەڕووی بووەتەوە و بەدوور نازانرێت تەنانەت کاریگەریی لەسەر هەڵوێستی وڵاتانی وەک میسر و پاکستان لە بەردەوامیی ئەم شەڕەشدا هەبێت.

کۆماری ئیسلامی کە لە سەرەتای شەڕدا بە پەلکێشکردنی جەنگەکە بۆ وڵاتانی ناوچەکە و داخستنی گەرووی هورمز تا ڕادەیەک سەرکەوتوو بوو لە پاشەکشەپێکردن بە ئەمریکا و هێورکردنەوەی سیاستەکانی ئەمریکا و ڕۆژئاوا، ئێستا بە لاوەنانی ئیسرائیل لە ململانێکە و کەمبوونەوەی دەنگدانەوەی ڕاگەیاندنیی دژەئیسرائیلیی ئێران، ڕووبەڕووی قەیرانی ڕەوایەتیی ئیدیعاکانی خۆی بووەتەوە. ئیتر نە تەنیا ناتوانێت بە قەناعەتپێکردنی گرووپە نیابەتییەکانی خۆی لە ناوچەکەدا لە سیاسەتەکانی بەردەوام بێت، بەڵکوو لە نێوخۆی ئێران و لەنێو لایەنگرە سەرسەختەکانیشییدا تووشی بۆشاییەکی گوتاریی وێرانکەر بووەتەوە.

بەردەوامیی ئەم ڕەوتە و گۆڕانی بۆ شەڕێکی پووکێنەر بە پێچەوانەی ئەوەی وێنا دەکرا کە مەزنی و باڵادەستی بداتە کۆماری ئیسلامی لەم شەڕەدا و ئەمریکا ناچار بە پاشەکشە بکات، تێچووە سیاسی و سەربازییەکانی جەنگەکە لە نێوان شەڕیکە هەرێمایەتی و نێودەوڵەتییەکانی ئەمریکادا دابەش دەکات و لە پەستانە نێوخۆییەکانی سەر دەوڵەتی ترەمپ کەم دەکاتەوە.

نەهاتنەنێوەوەی ئیسرائیل لەم خولەی دواییی جەنگدا دەبێت لە ڕاستای ڕێک ئەم ڕوانگەیەدا شی بکرێتەوە؛ ڕوانگەیەک کە پێدەچێت بە هەماهەنگیی هەردوو وڵات –ئەمریکا و ئیسرائیل– و بە ئامانجی قووڵکردنەوەی ناکۆکی لە پێوەندییەکانی کۆماری ئیسلامی لە ڕووبەڕووبوونەوەی نێوان ئێران و عەرەبدا بڕیاری لەسەر درابێت.

گەمژەیی بەکۆمەڵ؛ کارەساتی بەکۆمەڵ!

عەلی لەیلاخ

"دیتریش بونهۆفەر"، قەشەی دژەنازی، لەو نامانەیدا کە لە سەردەمی بەدیلگیرانیدا نووسیونی، ئاماژە بە دیاردەی کۆمەڵایەتیی "گەمژەیی بە کۆمەڵ" دەکات، کە واتا سادە و ساکارەکەی ئەمەیە: هەر کاتێک تاک سەربەخۆیی فکریی نەبوو یان نەیما، لە ڕاستیدا دەبێتە بووکەڵەی شەویاریی بڕیار و پڕوپاگەندەی دامەزراوەکانی دەسەڵاتە سیاسییەکان.

بونهۆفەر کە قەشەیەکی بڕوادار و ڕەخنەگرێکی توندی سیاستەکانی حیزبی نازی بوو، ڕێک لە یەکەم ڕۆژەکانی بەدەسەڵاتگەیشتنی هیتلەردا و لە وتارێکی ڕادیۆییدا –کە بە نیوەچڵیش مایەوە و پچڕاندیان– داوای لە خەڵکی ئاڵمان و بەتایبەت بڕوادارانی کەنیسە کرد بت" و ئەفسانەی نەتەوەیی لە هیتلەر دانەتاشن. دوایەش هەر خۆی بە تەنیا دژی سیاسەتی ڕەگەزپەرستی و دژەجوویی وەستایەوە. ئەو گەیشتە ئەو دەرئەنجامەی "هەر کاتێک دەسەڵاتێکی گەورەی سیاسی یان ئایینی سەرهەڵدەدات، بەشێکی زۆری خەڵک بە دەردی گێلی و گەمژەیی دەبات؛ چونکە دەسەڵات پێویستیی بە گەمژەیی ئەوانی ترە." دواجار لە ساڵی ١٩٤٥ و لە مانگەکانی بەرەو داڕمانی هیتلەردا، ئەم ئایینناسە بێباکە لە کەمپی "فلۆسنبۆرگ" لەژێر پەتی سێدارە و لە یەک هەنگاوی مەرگدا گوتی: "ژیانی ئەمن ئاوا بوو، بەڵام ئەمە تازە دەستپێکی ڕێگەیە". ڕێگاکەی "بونهۆفر" ڕاست بە شەقامە ڕێی وریایی تێدەپەڕی کە "دەسەڵاتەکان" و "دیکتاتۆرەکان" لە ژێرناوی خوا و ئاسمان" نەمانگەمژێنن"، چونکە مانەوەی خۆیان لەسەر ئەو "گەمژەیی بەکۆمەڵ"ە دەبیننەوە.

٣٤ ساڵ دوای لەسێدارەدانی "بونهۆفەر" و هەرەسێنانی ڕێژیمی نازیزم، حکوومەتێک لە ئێران هاتە سەر کار کە نیشانەکانی هەمان دیکتاتۆریی ئاڵمانی نازیی، بەڵام بە جۆرێکی دیکە هەڵگرتبوو. هەر ئەوکات هەبوون ئەو کەسانەی ڕێژیمی سیاسیی نوێیان زۆر زوو ناسی و دژی گەمژەیی بەکۆمەڵ دەنگیان هەڵبڕی. ئەم حکوومەتە ئایینییە لە هەمان سەرەتاوە بە پڕوپاگەندەی بینرانی وێنەی ئیمامەکەیان لە مانگدا، ستەمکاریی خۆی لەسەر بنەمای گەمژەیی بەکۆمەڵ دامەزراند و میلیۆنان مرۆڤی ناچار بە "بەڵێ" گوتن بۆ کۆماری ئیسلامی کرد. هەڵبەت جگە لە کوردستان کە بەپێی ئەزموونی ڕێکخراوەیی و پێشینەی سیاسی و حیزبایەتی دژی ڕێژیم وەستایەوە و نەچووە ژێر ڕکێفی ئەو دەسەڵاتە خاپێنەرە.

بەڵام لەو سەردەمدا "بونهۆفەر"ەکانی کوردستان لە هەڵوێست و بڕیاری بەگژداچوونەوەی "بتسازی" و پیرۆزکردنی "فاشیزمی ئایینی"دا تەنیا بوون، لەگەڵ ئەوەشدا بوێرانە لەهەمبەر داخرانی سیاسی و دیکتاتۆریدا وەستانەوە. ئەو داخران و چەقبەستووییەی لەسەر بنەمای پاوانخوازیی ئایینی "ئاگری پیرۆز"ی هەڵگیرساند کە سووتاندنی خەرمانی بیر و ئاوەزەکانی بەدوودا هات و ئێستاش دووکەڵی ئەم سووتمانە دەچێتە چاوی ئەو کەسانەی بوونەتە قوربانیی دەسەڵاتی ئایینی و گەمژەیی بەکۆمەڵ. تەنانەت کار گەیشتە ئەو جێیەی خامنەیی خۆی بە "لیسانولغەیب" بزانێت.

لەوانەیە بگوترێ هۆکاری ئەم نەفامی و گەمژەیییە، کەمخوێندەواری یان نەخوێندەوارییە! بەڵام ئەوانەی لەسەر تیوریی گەمژەیی کۆمەڵایەتی دەڕۆن –بەتایبەت بونهۆفەر– بەتوندی ئەمە ڕەت دەکەنەوە؛ بەپێچەوانەوە، تەنانەت پێشسوارەکانی ئەم کارەساتە زۆر جار ئەو بەناو خوێندەوار و بەناو ڕووناکبیرگەلەن کە کۆمەڵ شوێنکەوتووی ئەوانن و چاویان لە دەمی ئەوان بڕیوە.

زۆرن و بێژمار ئەو نووسەر و بەناو بلیمەتانەی لەسۆنگەی هەمان سیاسەتی "خەڵەتاندنی بەکۆمەڵ" و "وەهمی ڕەگەزی باڵادەست" کەوتبوونە خزمەتی دەزگای نازیییەوە؛ لە "مارتین هایدگەر"ی فیلسوفەوە هەتا "ڤێرنەر هایزنبرگ"ی فیزیکزان تا دەگاتە "یۆزێف مێنگەلە"ی پزیشکی لێهاتوو و ناسراو بە فریشتەی مەرگ.

هاوشێوەی ئەم ڕووداوە مێژووییە، کەم نەبوون ئەو کەسانەی بە "کوتوشەڵواری" خوێندەواری و کراوات لەمل کە لارەمل و دەستەوئەژنۆ لە پەنای خومەینی و ڕێژیمەکەیدا وەستان، تەنانەت ڕەوتی سیاسیی وەک "حیزبی تودە" کە جاری دادپەروەریی دەدا، ئۆباڵیان بۆ تاوانەکانی "خەڵخاڵی" دەکێشا و پشتڕاستیان دەکردنەوە. لێرەدایە کە بونهۆفەر بەڕاستی جوانی هێنابوو کە "گەمژەیی کۆمەڵایەتی لە تاوانبارەکانیش مەترسیدارترە".

کاتێک نووسەرێکی وەک "مەحموود دەوڵەتئابادی" پاسدارێکی منداڵکوژی وەک "قاسم سولەیمانی" بە پاڵەوان ناو دەبات، سروشتییە کە هێشتا نەتوانین ڕەخنەیەکی کارتێکەری بنیاتنەرمان لە سیستەمی سەردەست هەبێت؛ چونکە لە دیاردەی گەمژەیی بەکۆمەڵدا هیچ دەنگێکمان جگە لە ژاوەژاوی دەسەڵات بەرگوێ ناکەوێت. هەر لە ماوەی شەڕەکانی ئەم دواییانەدا و لەژێر کاریگەریی دەزگای بەربڵاو و دووروودرێژی پڕوپاگەندەی ڕێژیمدا کە پەرە بە گەمژەیی بەکۆمەڵ دەدەن، بە ناوی نیشتمانپەروەرییەوە زۆر بەناو نووسەر و هەڵکەوتووی ئەم کۆمەڵگەیە چاویان لە کۆمەڵکوژییەکانی بەفرانباری ڕابردوو نووقاند و خۆیان لە پێنج دەیە تاوانەکانی کۆماری ئیسلامی گێل کرد و لە پەنا ئەو ڕێژیمە جینایەتکارەدا ڕاوەستان.

هیتلەر گوتەنی: "پڕوپاگەندە ئێمەی هێنایە سەر دەسەڵات و پاشانیش توانای ئەوەی پێ بەخشین لە دەسەڵاتدا بمێنینەوە و ئامرازەکانی داگیرکردنی جیهانیشی خستە بەردەستمان."

گەمژەیی بەکۆمەڵ و تەنیایی کوردستان!

کاتێک ماشێنی سەرکوتی ڕێژیمی کۆماری ئیسلامی گەیشتە کوردستان، گەمژەیی بەکۆمەڵ و کۆبوونەوەی لە دەوری دیکتاتۆری ڕەش، کەوتە ڕەشکردنی واقیعی سیاسیی کوردستان و هەر ئەوانەش بوون بە کوشتاری خەڵکی کوردستان و تاوانەکانی کۆماری ئیسلامی خەنی ببوون و شایی و لۆغانیان هەبوو.

ئامانجی نەتەوەی کورد بەگژداچوونەوەی سیستەمێک بوو وەک دەزگای نازی بە پڕوپاگەندەی ئایینی و ورووژاندنی هەستی خۆمەزنیی ئایینییەوە هەر لە سەرەتاوە بە سەرکوت و سڕینەوەی دژبەرانی ڕێگەی ستەمکاریی تەخت کرد. کەمێک دواتر، هەمان ئەم دێوەزمەی خوێنی کورد و ئازادیخوازانی کوردی لە شووشە کردبوو و هێزی گرتبوو، کەوتە گیانی لاوان و ئازادیخوازانی شارەکانی دیکەش و لە خۆی ڕادی بتوانێ لە کەمتر لە دوو ڕۆژدا نزیکەی ٤٠ هەزار کەسی ناڕازیی ڕەخنەگر لە شەقامەکاندا خەڵتانی خوێن بکات.

کوردستانی "بونهوفەری"، هاشێوەی ئەو کشیشە دژە نازییە کە بە شەهیدی ڕێی مرۆدۆستی ناسراوە، کۆی خەباتەکەی بە چینایەتی و نەتەوایەتییەوە،ویستێکی مافخوازانەی گشتگیر بووە، بەڵام بیسەرانی ئەم هاوارە لە نێو غەیرەکوردەکاندا دەگمەنن! چون دەبێ وڵاتێک خۆی بە خاوەنی شارستانیەتی کۆن و کەونارا بزانێ و باس لە فەرهەنگ و زمان و شوناسی دێرین بکات، بەڵام بە مێژووی کەمترین پشکی هەبوو بێ لە دێموکراسی و ئازادی و پێکەوەهەڵکردن.

خۆدی ئەم وەهمگەرایی مێژووییە کە بەرهەمی دەسەڵاتی تاکڕەهەندی نازییەکانە، ئێران و ئێرانگەراکانیشی بەخەستی گرتووتەوەو بناغەی لەسەر گەمژەیی بەکۆمەڵ دانراوە.

ئەگەر گەمژەیی بەکۆمەڵ نەبێ، چون دەبێ کۆمەڵگەیەکی دەیان میلیۆنی لە ئێران بەتایبەتی لەنێو چینی ناسراو و دەستەبژێر ئەو دەنگانەی کە مافخوازی نەتەوەکانی دیکەی نێو ئێران بە ڕەوا بزانن و پاڵپشتان بن لە قامکەکانی دەست تێناپەڕێ و بگرە کەمیش بێنێ. مەگەر نازانن هەرکام لە مافە سەرەتاییەکانی گەلی کورد، بەلووچ، ئازەری و ... بچەسپێندرێ لە واقعدا هەنگاوێکی پتەوە بۆ کۆمەڵگەیەکی دێموکراتیک کە کۆی ئێران لێی سوودمەند دەبن؟ بەڵام کە سەرنجتان دابێ شێوەی ڕووبەڕووبوونەوەی تەنانەت کەسانی نێو ئۆپۆزیسیۆن و دژبەری نیزامیش لەهەمبەر پرسەکانی کوردستان ڕاست هاوشێوەی ناوەندە ئەمنییەتییەکانە!

ساڵگارێکە "تەجزیەتەڵەبی" بۆتە ڕەمزی هاوبەشیی "پۆزیسیۆن و ئۆپۆزیسیۆن" بۆ دەمکوت و پەراوێزخستنی بزاڤی کوردیی لە ئێران. بێئەوەی تاک یان ڕێکخراوێکی سیاسیی زەحمەتی باشتر ناسینی خواستی سیاسیی حیزبەکانی کوردستان بدەن، هەمان پلانی ناوەندە ئەمنییەکان جێبەجێ دەکەن کە ئەمەش لێکەوتەی هەمان "گەمژەیی بەکۆمەڵە". دەنا کام عەقڵی سیاسیی لەبەرانبەر مافە سەرەتاییە سیاسییەکان خەڵکانی دی دەوەستێ؟

یەکێک لە نیشانە هەرەگەورەکانی "گەمژەیی بەکۆمەڵ" ئەمەیە کە تاکەکان وڵامی پرسیارەکانیان لای دەسەڵاتە و لەوە زیاتر ناپرسن و لێی ناکۆڵنەوە.

بوو بە ٥٠ ساڵ ئەزموونی کارەساتباری دەسەڵاتی کۆماری ئیسلامی کە ئەگەر هەر لە یەکەم ڕۆژاندا دانی بە مافی ژنان و پێکهاتە نەتەوەیی و ئایینییەکان دانابا و "گەمژەیی بە کۆمەڵی" نەکردبایە ئامرازی خۆسەپاندن، بێگومان دۆخی ئێستای ئێران بۆ بەزیبداهاتن نەدەبوو.

هەر دۆخی نالەباری ژیان و بژیوی ئەم ڕۆژانەی خەڵک کە پێی دەگوتری "ئابووری مانەوە (بەقا)"، لە دەسپێکی هاتنەسەرکاری کۆماری ئیسلامییەوە لە لایەن جیابیرانەوە لەقاو درابا، مەزنخوازیی ئایینی و سەروەرنەکردنی یاسا و دووکەڵەکەی نەدەچووە چاوی ئێستا و داهاتووی هەمووانەوە. بەڵام بە پێی خسڵەتی ڕێژیمە دیکتاتۆرەکان، "گەمژەیی بەکۆمەڵ"یان زەق کردەوە بۆ پێشگرتن لە بیرکردنەوە و ناڕەزایەتیی دەربرین.

هەرلە ماوەی ڕابردوودا دوو هەواڵ پێوەندیدار بە پرسی کورد لە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکاندا بڵاو بوونەوە کە گرێدراوی و پێوەندیی توندوتۆڵی بە دادپەروەریی سیاسی و کۆمەڵایەتیی هەموو ئێرانەوە هەیە. یەکیان کوژرانی کۆڵبەرێکی ٢٠ ساڵان! بوو و ئەوی دیکەیان گیانلەدەستدانی چەند پێشمەرگەیەکی مێرمنداڵ بە هێرشە مووشەکییەکانی ڕێژیم. ئەوەی جێی سەرنجە جۆری کاردانەوە و پەرچەکرداری غەیرەکوردەکان لە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکاندا بوو کە تەنانەت ئەگەرچی هەندێکیان خۆیان زیاندیتووی کۆماری ئیسلامی بوون، کەچی ڕەفتار و هەڵسوکەوتیان لە خودی تاوانبارانی ڕێژیم قێزەونتر بوو. ئەم جۆرە پەرچەکردارانە لەبەر ئەوەی لە نەفامی و گەمژەیی بەکۆمەڵەوە سەرچاوە دەگرن، لە ڕاستیدا ئاو لە ئاشی کۆماری ئیسلامی دەکەن و دەرفەتی هەڵسورانی پتر بۆ دەزگای سەرکوت و ستەمکاری ڕێژیم و سەرەڕۆیی سیاسیی دەسەڵات خۆش دەکەن.

پوختەی قسە و مەبەستی سەرەکی ئەوەیە گەمژەیی بەکۆمەڵ پەرە بە کارەساتی بەکۆمەڵدا دەدات. چونکە دژەکوردبوون کە بەرهەمی گەمژەیی کۆمەڵایەتییە، نەک هەر "کوردکوژی" بەرهەم دێنێتەوە بەڵکوو بەستێن بۆ توندوتیژیی ڕەها و بێسنووری حاکمییەتی سیاسییش خۆش دەکات؛ هۆکارەکەش ڕوونە؛ چونکی چارەسەری پرسی کورد بە مانای کرانەوە و گەشەی سیاسی و ئابووری و کولتوورییە بۆ هەر هەموو کۆمەڵگەی بەڵایدراوی ئێران.

بێتوو گەمژەیی بەکۆمەڵ و دیاردەی نەفامیی گشتی نەبێت، بۆ مەگەر دەکرێت کۆمەڵگەیەک ئیدیعای شارستانییەتی کەونارای هەبێ، بەڵام کەمترین پشکی لە دێموکراسی و ئازادی پێ نەبڕابێت؟ لە ڕاستیدا تاقە ڕێگەی ڕزگاربوون لەم کپکردنە سیاسی و وەهمگەرییە مێژووییە، جێگەگرتنەوەی بیرکردنەوەی تاکەکەسییە لە بڕی ئەو گەمژەییە بەکۆمەڵە لەلایەن دەسەڵاتەوە پەرەی پێ دەدرێ، هەروەها هاوارە بەرزەکەی کور و کوردستانە.

هەرچەشنە بێدەنگی کردن لە کارەساتەکانی کوردستان،بەدەرلەوەی دەرخەری گەمژەیی بە کۆمەڵە،درێژدەری سیاسەتی سانسۆر و هەڵاواردن و جینایەت و خۆسەپاندنە لە کۆی ئێران.

ئەندێشەی پێشڕەو و شۆڕشی بڕوا

(ڕۆڵ و کاریگەریی سیاسیی حیزبی دێموکرات لە گەشەی خودئاگایی نەتەوەیی و ڕێبەرایەتیی فکری لە جوغرافیای ئێراندا)

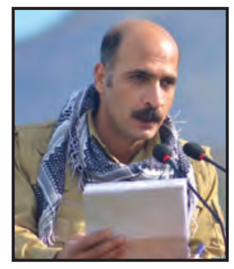

شەماڵ تەرغیبی

پێشەکی: کوردستان وەک داینەمۆی گۆڕانکاریی سیاسی

لە مێژووی هاوچەرخی وڵاتانی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست و بەتایبەتی لە هاوکێشەی ئاڵۆزی ئیمپراتۆرییەت و دەوڵەت-نەتەوە لە ئێراندا، ڕۆژهەڵاتی کوردستان هەردەم پێگەیەکی بێوێنە و جیاوازی هەبووە. کوردستان هەرگیز تەنیا «جوغرافیایەکی زوڵملێکراو»، «کێشەیەکی ئەمنیەتی» یان «پەراوێزێکی داواکار» نەبووە؛ بەڵکوو هەمیشە وەک سەرچاوەی بیرکردنەوەی سیاسی، مۆدێلسازیی ڕێکخراوەیی، و جەمسەری هاندانی ئازادیخوازی دەرکەوتووە و سەری هەڵداوە.

لە ناوەند و جەرگەی ئەم جووڵانەوە حاشاهەڵنەگرەدا، حیزبی دێموکراتی کوردستان وەک کۆڵەکەی سەرەکی و بڕبڕەی پشتی وەرچەرخانە سیاسییەکان کار دەکات. لە کاتی دامەزرانییەوە لە ساڵی ١٩٤٥ی زایینییدا، ئەم حیزبە نەک هەر ڕێڕەوی خەباتی ڕزگاریخوازیی کوردی لە قۆناغی ناوچەیی و عەشیرەییەوە بڕی بۆ ئاستی مەدەنی و حیزبی، بەڵکوو مۆدێلێکی سیاسی و فکریی پێک هێنا کە بووە "سەرباشقە" و "ئۆلگوو" بۆ تەواوی نەتەوە ستەملێکراوەکانی تر (بەلووچ، عەرەب، ئازەری، تورکمان) و تەنانەت بزووتنەوە سەرانسەرییە ئازادیخوازەکان لە ئێراندا. لە دامەزراندنی کۆماری کوردستان لە مەهابادەوە تا هەڵگیرسانی ڕاپەڕینی "ژینا"، ئەم ڕۆڵە سیاسییە گەشەی کردووە.

گەشەی خودئاگایی نەتەوەیی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە "بەدەستەوەبوونی دەسەڵاتناسییەوە" بۆ "خاوەن ئیرادەی سیاسی"

بەر لە دامەزراندنی حیزبی دێموکرات، بزووتنەوە کوردییەکان لە سەرانسەری کوردستان بە گشتی و لە ڕۆژهەڵات بە تایبەتی، زیاتر کاردانەوەی دەستبەجێ بوون لە بەرامبەر زۆرداریی ڕێژیمی ناوەندیدا. سەرکردایەتییان لە دەستی دەرەبەگ، ئاغا یان ڕێبەرانی ئایینیدا بوو. ئەم جۆرە بزووتنەوانە، سەرەڕای فیداکاریی زۆر، هەڵگری ژێرخانی ڕێژەیی و سەردەمیانە نەبوون بۆ دروستکردنی شوناسێکی نەتەوەییی گشتگیر.

حیزبی دێموکرات بە داڕشتنی خەباتی حیزبی و ڕێکخراوانە، وەرچەرخانێکی فکریی قووڵی بەسەر تێگەیشتنی کۆمەڵگەدا هێنا. حیزب بە جەماوەرەکەی گەیاند کە خەبات تەنیا بەرگری لە زەوی یان خێڵ نییە، بەڵکوو سەلماندنی بوونی نەتەوەیەکی سەربەخۆیە بە مێژوو، زمان، کولتوور و جوغرافیای تایبەت بە خۆیەوە. ئەم خودئاگایییە نەتەوەییە بووە هۆی ئەوەی تاک لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان هەست بکات بەشێکە لە گشتێکی بەهێز کە شایستەی مافی دیارییکردنی چارەنووسە.

دامەزراوەییبوونی شوناسی نەتەوەیی

تەنیا بڕوا بە نەتەوەبوون بەس نییە، تا ئەو کاتەی نەبێتە خاوەنی «دامەزراوە». حیزبی دێموکرات ئەم بڕوایەی کردە واقیعی بەرچاو:

– **زمان و پەروەردە:** بۆ یەکەم جار زمانی کوردی بووە زمانی فەرمیی پەروەردە، کارگێڕی و دادپەروەری لە دامەزراوە حکوومەتییەکاندا.

– **سیمبۆلە نەتەوەییەکان:** دروستکردن و فەرمیکردنی ئاڵای کوردستان، سرودی نەتەوەیی "ئەی ڕەقیب"، و دامەزراندنی سوپای میللی (پێشمەرگە).

– **میدیای میللی:** دامەزراندنی گۆڤار و ڕۆژنامەکانی وەک "کوردستان" و "گۆڤاری هاوار" کە بیری نەتەوەیی و ئاگاییی سیاسییان لەنێو چینەکانی کۆمەڵگەدا بڵاو دەکردەوە.

ئەم هەنگاوانە بوونە هۆی ئەوەیکە شوناسی کوردی لە ئاستی دابونەریتی ناوچەیییەوە بپەڕێتەوە بۆ ئاستی خودئاگاییی بەکۆمەڵی سیاسی، بە شێوەیەک کە تەنانەت دوای نەمانی کۆمار و داگیرکردنی پێتەختەکەی لە ناخی ژیانی کۆمەڵایەتیی خەڵکدا ڕەگی داکوتی و نەفەوتا.

مۆدێلسازی و بوون بە سەرباشقە بۆ گەلانی تر لە جوغرافیای ئێراندا

ئێران وڵاتێکی فرەنەتەوەیە، بەڵام لە سەرەتای سەدەی بیستەمەوە، بە تایبەتی لە سەردەمی ڕەزا شا لەسەر تیۆریی "یەک نەتەوە، یەک زمان، یەک ڕێبەر"، هەوڵی سڕینەوەی نەتەوە نافارسەکان درا. لەم کەشوهەوا خنکێنەرەدا، خەباتی حیزبی دێموکرات بووە ڕووناکییەک بۆ باقی نەتەوەکانیش کە لێرەدا و لە دوو بەستێندا شی دەکەینەوە:

ئا) کۆماری کوردستان (١٩٤٦) و سەرەتای مۆدێلسازی

کۆماری کوردستان لە مەهاباد تەنیا بۆ کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان یان کورد لە پارچەکانی تری نیشتمان هیوابەخش نەبوو؛ بەڵکوو بە کردەوە ئۆلگوویەکی مۆدێرنی لە حوکمڕانی نیشان دا. لە کاتێکدا تاران لە ژێر دەسەڵاتی سەرکوتکەر و گەندەڵی پاشایەتیدا بوو، کۆماری کوردستان: سیستەمی دادپەروەریی خستە گەڕ، ڕێگەی بە بەشداریی سیاسیی ژنان و لاوان دا، بەستێنی خۆش کرد بۆفێربوون و خوێندن و خوێندنەوە و تەنانەت بەشێک لە لاوانی ڕەوانەی باکۆ کرد بۆ خوێندنی ئەکادێمیک، دەزگای میدیایی خۆی دانا تا کار لەسەر بەرزکردنەوەی ئاستی تێگەیشتنی کۆمەڵانی خەڵک بکا و پەیوەندیی ئاشتییانەی لەگەڵ نەتەوە دراوسێکان (بە تایبەت ئازەربایجان) لەسەر بنەمای ڕێزلێگرتنی دوولایەنە داڕشت.

ئەم ئەزموونە سەلماندی کە نەتەوە «پەراوێزخراوەکان» توانای ئیدارەدانی خۆیان بە بەرزترین ئاستی دێموکراتیک هەیە. ئەمەش بووە هۆی ئەوەی جووڵانەوەکانی دواتر لە ئەهواز، بەلووچستان و ئازەربایجان، ئەزموونی کوردستان وەک چوارچێوەیەکی سەرکەوتوو ببینن.

ب) تیۆریزەکردنی فێدراڵیزم و دێموکراسی

لە قۆناغی دوای شۆڕشی ٥٧دا، بە ڕێبەرایەتیی نوێخوازانە و بیرمەندانەی شەهید د. عەبدولڕەحمان قاسملوو، حیزبی دێموکرات دروشمی زێڕینی "دێموکراسی بۆ ئێران و خودموختاری بۆ کوردستان" (کە دواتر گەشەی کرد بۆ فێدراڵیزم) بڵاو کردەوە.

ئەم دروشمە گۆڕانکارییەکی گەورەی لە بیرکردنەوەی سیاسی لە سەرانسەری ئێراندا دروست کرد کە دەکرێ لە سێ بەستێندا خوێندنەوەی بۆ بکرێ: یەکەم حیزبی دێموکرات سەلماندی کە ئێران جوغڕافیایەک نییە کە تەنیا سەر بە یەک زمان و یەک شوناس (فارس) بێت، بەڵکوو موزاییکێکە لە نەتەوە ڕەسەنەکان. دووهەم، حیزب نیشانی دا بۆ بەدیهاتنی ئازادی لە ئێراندا دەبێت دەسەڵاتی ڕەهای تاران بڕوخێت و دەسەڵات بەسەر ناوچەکان و نەتەوەکاندا دابەش بێت و لە غەیری ئەوەدا وڵاتێک و جوغڕافیایەک بە ناوی ئێران نامێنێت. سێهەم، بە هەوڵی حیزبی دێموکرات، بزووتنەوەی نەتەوە پەراوێزخراوەکان لە یەکتر نیزیک بوونەوە و ڕێکخراوێک بەناوی «کۆنگرەی نەتەوەکانی ئێرانی فیدڕاڵ» دامەزرا، کە تێیدا کورد، بەلووچ، عەرەب، تورک و تورکمان بە یەک دەنگ داوای مافی خۆبەڕێوەبەرییان دەکەن.

کوردستان وەک «پێتەختی ئازادی» دوای شۆڕشی ٥٧

دوای سەرکەوتنی شۆڕشی گەلانی ئێران (١٣٥٧ی هەتاوی)، کاتێک خومەینی و داردەستەکەی تەواوی ئازادییە مەدەنی و سیاسییەکانیان لە وڵات زەوت کرد و سیستمی بەڕێوەبەریی کۆماری ئیسلامییان بەسەر خەڵکانی نیشتەجی لە جوغڕافیای ئێراندا سەپاند، ڕۆژهەڵاتی کوردستان بووە تاقە پەناگە و سەنگەری ئازادی لە تەواوی جوغرافیای ئێراندا. حیزبە چەپەکان، ڕۆشنبیران، نووسەران و چالاکوانانی سیاسیی فارس، بەلووچ و عەرەب کە لە تاران ڕاوەدوونران، ڕوویان لە کوردستان دەکرد. هەر لەجێدا بایکۆتکردنی ڕێفراندۆمی دیاریکردنی جۆری حکوومەت (کۆماری ئیسلامی) لە لایەن خەڵکی کوردستان بە ڕێنمایی حیزبی دێموکرات باڵاترین ئاستی ئاگاییی سیاسی بوو لەو کاتە هەستیارەدا. کوردستان تەنیا هەرێمێک بوو کە بە دەنگی بەرز گوتی «نا» بۆ ستەمکاریی ئایینی.

کاتێکیش خومەینی لە ٢٨ی گەلاوێژی ساڵی ٥٨، فەرمانی جیهادی دژی کوردستان و خەڵکەکەی دەرکرد، خەڵکی کوردستان بە ڕێبەرایەتیی حیزبی دێموکرات بەرگرییەکی مێژوویی و حەماسییان تۆمار کرد. ئەم بەرگرییە تەنیا شەڕی چەکداری نەبوو؛ بەڵکوو داکۆکی بوو لە ئازادی، مافی چارەی خۆنووسین، باوەڕمەندبوون بە چەمکە جیهانگیرە ئەورۆییەکان و مافەکانی مرۆڤ لە بەرامبەر دوگماتیزمی ئایینیدا.

دواجار سەرهەڵدانی ڕاپەڕینی "ژینا" لە پاییزی ١٤٠١، خاڵی وەرچەرخانی مێژووی هاوچەرخ بوو لە هاوکێشە سیاسییەکانی ئێراندا. لەم ڕووداوە مێژووییەدا، دەور و کاریگەریی حیزبی دێموکرات و گەشەی ئاگاییی نەتەوەیی لە کوردستاندا گەیشتە باڵاترین ئاستی خۆی. دروشم و فەلسەفەی "ژن، ژیان، ئازادی" کە ڕەگی لە نیو ئەدەبیاتی خەباتی ڕزگاریخوازیی کورد و پەروەردەی سیاسیی کوردستاندا هەبوو، نیشانی دا کوردستان نەک هەر نارازییە، بەڵکوو خاوەنی بەدیلی فکری، فەلسەفی و کۆمەڵایەتییە بۆ داهاتووی تەواوی وڵات.

پوختەی مەبەست:

بە پێداچوونەوە بەم مێژووە پڕ سەروەری و فیداکارییەدا، دەکرێت بڵێین کاریگەرییە سیاسییەکانی حیزبی دێموکراتی کوردستان لەسەر گەشەی خودئاگاییی نەتەوەیی و ئۆلگووسازی لە ئێراندا، لە چەند خاڵی بنەڕەتیدا کورت دەبێتەوە:

– حیزب توانی شوناسی کوردی لە ئاستی دابونەریت و خێڵەوە بباتە ئاستی "نەتەوەی سیاسیی خاوەن ئیرادە".

– بە داڕشتنی تیۆریی فێدراڵیزم و دێموکراتیزاسیۆنی کوردستان، بێوێنەترین مۆدێلی بۆ مانەوەی ئاشتییانەی گەلان لەنێو چوارچێوەیەکی دێموکراتیکدا پێشکەش کرد.

– حیزبی دێموکرات نیشانی داوە کە شکستە کاتییەکان مانای کۆتایی ڕێگە نین، بەڵکوو بەرخۆدان پرۆسەیەکی بەردەوامە.

– لە ڕاپەڕینی ژینادا سەلمێنرا کە ئەندێشەی سیاسیی ڕۆژهەڵاتی کوردستان پێشکەوتووترین، مرۆڤدوستانەترین و ئازادیخوازانەترین ئایدۆلۆژیایە کە دەتوانێت تەواوی کۆمەڵگە بەرەو ڕزگاریی یەکجارەکی ببات.

ئەمڕۆ، لە ٨١ ساڵەی خەباتیدا، حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران نەک هەر وەک یەکێک لە دێرینترین و بەئەزموونترین حیزبە سیاسییەکانی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست دەمێنێتەوە، بەڵکوو وەک شادەماری سەرەکیی گۆڕانکاریی حەتمی و نەخشەداڕێژەری داهاتووی ئازادی ڕۆژهەڵاتی کوردستان و سەرانسەری ناوچەکە لە خەبات و تێکۆشانی بەردەوامە.

پەرەسەندنی لەسێدارەدان ستراتیژییەکی کۆماری ئیسلامییە بۆ ڕێگری لە ڕاپەڕینێکی دیکەی نەتەوەکانی ئێران

ڕاپۆرتی ناوەندەکانی مافی مرۆڤ ئاماژە بە پەرەسەندنی کەموێنەی سەپاندن و جێبەجێکردنی سزای لەسێدارەدان لە لایەن کۆماری ئیسلامیی ئێران دەکەن. لەسێدارەدانی زیاتر لە ٨٥٠ زیندانی لە دەستپێکی ساڵی ٢٠٢٦ەوە تاوکو ئێستا و لەنێویدا بەرزبوونەوەی بەرچاوی لەسێدارەدانی چالاکانی سیاسی و ژنان ئاماژەیە بۆ خێراکردنی ئەو ڕەوتە مەترسیدارەی کە دەتوانێت کوشتارێکی دیکەی بێوێنەی حکومەتی لە مێژووی ئێراندا تۆمار بکات. هاوکات لەگەڵ زیادبوونی ململانێ و گرژییەکانی ڕێژیم لە ناوچەکەدا، بەڵگەکان دەریدەخەن سزای لەسێدارەدان زیاتر لە جاران، وەک دەزگایەکی کوشتار بۆ دروستکردنی ترس لەنێو کۆمەڵگە و پاشەکشە بە داواکارییەکانی خەڵک، هەروها بۆ ڕێگریکردن لە سەرهەڵدانەوەی ناڕەزایەتییەکان بەکاردەهێنرێت.

لەم چوارچێوەیەشدا، سەرکوت و بێدادیی دەزگای ئەمنی و دەسەڵاتی دادوەری حکومەتی ئێران لە بەرانبەر خۆپیشاندەران و چالاکوانانی سیاسی و مەدەنی لایەنی فراوانتری بەخۆوە بینیوە. دوای ڕاپەرینەکانی مانگی بەفرانباری ڕابردوو، سزای لەسێدارەدانی دەیان کەس لە خۆپیشاندەران بە ڕێکاری نایاسایی و پێشێلکردنی بنەماکانی دادگاییکردنی دادپەروەرانە و بە پشتبەستن بە دانپێدانانی زۆرەملێ و سنووردارکردنی دەستڕاگەیشتن بە پارێزەر جێبەجێ کراوە. لەو نێوەشدا کوردستان یەکێکە لە سەرەکیترین ناوەندەکانی سەرکوتکردنی سیستماتیک لە ئێران و بە تۆمەتەکانی وەک بەغی و ئەندامبوون لە حیزبەکان، چالاکوانانی کورد لەسێدارە دەدرێن و هەڕەشەی مەرگیان لێ دەکرێت.

هاوکات ژمارەیەکی بەرچاو لە دەستبەسەرکراوانی ناڕەزایەتییەکان و زیندانییانی سیاسی، بەتایبەتی گیراوانی سیاسیی ژن، کە سزای سێدارەیان بەسەردا سەپاوە ڕووبەڕووی مەترسی جدی بوونەتەوە. هەر بۆیە پێویستە ڕێکخراوەکانی مافی مرۆڤ و دامەزراوە نێودەوڵەتییەکان بۆ پاراستنی مافی ژیانی ئەو گیراوانە، لە هەموو توانا یاسایی و دیپلۆماسییەکانیان بۆ ڕێگریکردن لە جێبەجێکردنی ئەو سزایانە کەڵک وەربگرن. بێگومان وەلانان یان پەراوێزخستنی پرسی مافی مرۆڤ لە ئێران، دەرفەت بۆ بەردەوامبوونی ڕەوتی کوشتار خۆش دەکات.

هەروەها پێویستە میکانیزمە یاساییەکانی وەک کۆکردنەوەی سیستماتیکی بەڵگەکان و بەدواداچوون بۆ پێشێلکارییەکانی مافی مرۆڤ لە ناوەندە نێودەوڵەتییەکان و گوشار بۆ دامەزراوە پەیوەندیدارەکانی نەتەوە یەکگرتووەکان، لەلایەن ڕێکخراوە مرۆییەکانەوە بە پەلە بەدواداچوونیان بۆ بکرێت.

لە بەرانبەر ئەو ستراتیژیەی ڕێژیم کە لەسەر بنەمای ترس و تۆقاندن بەڕێوە دەچێت، گرنگیی ڕۆڵی بنەماڵەی زیندانییان، کۆمەڵگەی مەدەنی، میدیاکان و ڕای گشتی زیاتر لە هەموو کاتێک دەردەکەوێت. بڵاوکردنەوەی زانیاری و پشتیوانیی کۆمەڵایەتی دەتوانێت ڕێگر بێت لە پەراوێزخستنی دۆسییەکان و جێبەجێبوونی ئەم تاوانانە. پێویستە بە زیادکردنی تێچووی سیاسی و نێودەوڵەتی لەسەر ڕێژیم، پێش بە پەرەسەندنی ڕەوتی سەرکوت و جێبەجێکردنی سزاکانی لەسێدارەدان بگیرێت و کۆتاییان پێ بهێنرێت.

لەسێدارەدان، بێ گوێدانە هەر پاساوێک، پێشێلکاریی ئاشکرای مافی ژیانە و بەرپرسیارێتیی کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی، دامەزراوەکانی مافی مرۆڤ و ڕای گشتی نابێ تەنیا دەربڕینی نیگەرانی بێت و پێویستی بە گرتنەبەری ڕێوشوێنی خێرا، هەماهەنگ و کاریگەر هەیە بۆ وەستاندنی دەستبەجێی جێبەجێکردنی سزاکانی لەسێدارەدان و هەروەها لێپرسینەوە لە ئەنجامدەرانی ئەو تاوانە دژە مرۆییە.

هاوپەیمانیی هێزە سیاسییەکانی کوردستانی ئێران
٢٠٢٦/٠٨/٠٤

***

زانیاریی تەواوکەر:

کۆماری ئیسلامیی ئێران تەنیا لە ماوەی مانگی ڕابردووی زایینیدا ٦٧ بەندکراوی ئێعدام کردووە کە ٩ کەس لەوان بەندکراوی سیاسی و مەزهەبی بوون. هاوکات سزای سێدارەی ٧ بەندکراو بە نهێنی و بەبێ ئاگادارکردنەوەی بنەماڵەکانیان و مافی دوایین چاوپێکەوتن لەگەڵ بنەماڵە و سزای سێدارەی ٢ بەندکراو لەپێش چاوی خەڵک جێبەجێ کراوە.

"حەیدەربابا"؛
لە میراتی شێعریی شەهریارەوە هەتا پردی دۆستایەتیی نەتەوەکان!

(تێڕوانینێک لە وەرگێڕانی کوردیی "سڵاو لە حەیدەربابا"؛ بەرهەمی هاوبەشی ئەنوەر سوڵتانی و حەسەن ئەیوبزادە)

د. کامڕان ئەمینئاوە

ئێران وڵاتێکی فرە نەتەوەیە؛ وڵاتێک بە کولتوور و ناسنامەی جیاوازی نەتەوەکانی، ئەوانەی چەندین سەدە پێکەوە ژیاون، ئازاریان چێشتووە، خۆشییان بەش کردووە و مێژوویەکی هاوبەشیان دروست کردووە. ئەم فرەڕەنگییە نەتەوەیی و کولتوورییە، نەک مەترسی بۆ سەر ئەو وڵاتە نییە، بگرە گەورەترین سامان و سەروەتی ئەم وڵاتەیە؛ سامانێک کە تەنیا بە ڕێزگرتن لە یەکتر، گفتوگۆ و بە ڕەسمی ناسینی یەکتر، دەتوانێ گەشە بکات.

یەکێک لە گرنگترین ڕێگاکانی بە ڕەسمی ناسینی یەکتر، ئەدەبیاتە. شێعر و چیرۆک سنووری زمان تێدەپەڕێنن و مرۆڤەکان لە قووڵترین ئاستی هەست و بیرکردنەوەدا بە یەکەوە پێوەند دەدرێن. لەم نێوانەدا وەرگێڕان ڕۆڵێکی بێهاوتای هەیە؛ پردێکە کە بیر، سۆز و ئەزموونی نەتەوەیەک بە نەتەوەیەکی تر دەگەیەنێت. هەر وەرگێڕانێکی سەرکەوتوو، لە ڕاستیدا گەشتێکە لە جیهانێکەوە بۆ جیهانێکی تر؛ گەشتێک کە ئامانجی تەنیا گواستنەوەی وشە نییە، بەڵکوو گواستنەوەی ڕۆحی مرۆڤە.

مێژووی هاوچەرخی ئێران نموونەگەلێکی بایەخداری لە هاودڵیی کولتووری لە خۆ گرتووە. ڕۆژگارێک، ئەمر عەلیڕەزا نابدڵ، شاعیری خەباتکاری ئازەربایجانی، بە زمانی تورکی شێعری بۆ کوردستان دەنووسی، و ئەمر حەسەن قزڵجی دەیکرد بە کوردی و لە ڕادیۆی 'پەیکی ئێران' بڵاوی دەکردەوە. ئەو کارە تەنیا چالاکییەکی ئەدەبی نەبوو؛ بەڵکوو هەوڵێک بوو بۆ نزیککردنەوەی چارەنووس، ڕێگا، خەبات و دڵی دوو نەتەوەی دراوسێ، کە لە نێو جوغرافیای سیاسیی ئێراندا چارەنووسێکی هاوبەشیان هەبوو. لەو سەردەمەدا ئەدەبیات زمانی یەکگرتوویی بوو و، وەرگێڕان ئامرازی دۆستایەتی و هاوڕێیەتیی گەلانی چەوساوەی ئێران.

لە سەر ئەم ڕێچکەیە، وەرگێڕانی هەڵبەستی "سڵاو لە حەیدەربابا"ی محەممەدحوسێن شەهریار بۆ زمانی کوردی، هەنگاوێکی دیکە لە پێناو پتەوکردنی پێوەندیی کولتووریی نێوان کورد و ئازەربایجانییەکاندا بوو. ئەم وەرگێڕانە بە هەوڵ و ماندووبوونی مامۆستا ئەنوەر سوڵتانی و مامۆستا حەسەن ئەیوبزادە کرا و ئەم شاکارە ئەدەبییە گەیشتە نێو ماڵی خوێنەرانی کورد؛ ئەوانەی عاشق و هۆگری شێعر و جوانین و ئاواتی ژیان لە کەشوهەوایەکیاندا هەیە کە پڕ بێت لە ڕێز، پێکەوەژیانی ئاشتیخوازانە و هاوڕێیەتیی ئەم دوو نەتەوە دراوسێیە.

بێگومان، مێژووی ئێران هەندێک جار شایەتی لێک تێنەگەیشتن، دڵگرانی و تەنانەت شەڕ و پێکدادان لەنێوان گەل و گرووپە جیاوازەکاندا بووە. کورد و ئازەربایجانییەکانیش لەم یاسایە بە دوور نەبوون. بەڵام ئەگەر مێژوو بە چاوێکی دادپەروەرانە بخوێنینەوە، دەبینین پێوەندییە قووڵە مرۆییەکان، هاوسێیەتی، خزمایەتی، خەباتە هاوبەشەکان و هاودڵییە بێ ئەژمارەکان، لە ناکۆکییە کاتییەکان زۆر بەهێزتر و مێژوویيتر بوون. ئەوەی گەلان لە یادەوەریی مێژوودا زیندوو ڕادەگرێت، نەک شەڕ و ناکۆکی، بەڵکوو هاوڕێیەتی و هاوکاریی نێوانیانە.

"حەیدەربابا"ی شەهریار یەکێک لە درەوشاوەترین هۆنراوەکانی ئەدەبیاتی تورکیی ئازەربایجانییە. ئەو بەرهەمە نەک لە سەر لووتکەی ئەدەبی ئازەربایجان لە هەردوو لای ڕووباری ئەرەسدا دەدرەوشێتەوە، بەڵکوو هەر خوێنەرێک، تەنانەت ئەگەر ناسیاوییەکی کەمیشی لە زمانی تورکی هەبێت، دەکاتە ئەویندارى ئاواز و موسیقای وشەکان، وێنەسازیی زیندوو و هەستی پاکی شاعیر. شەهریار لەم هۆنراوەیەدا ڕوو لە چیای "حەیدەربابا" دەکات، بەڵام لە ڕاستیدا لەگەڵ بیرەوەریی منداڵی، گوند، دایک، سروشت، مرۆڤ و کات گفتوگۆ دەکات.

مامۆستا ئەنوەر سوڵتانی لە پێشەکیی وەرگێڕانەکەیدا ئاماژە بە خاڵێکی جێی سەرنج دەکات، ئەویش ئەو کاتەیە کە شەهریاری بەناوبانگ شێعرەکانی بە فارسی دەگوت:

"شەهریار"خێوەتی شێعری لە کاوان هەڵدا، لە کۆڕ و کۆبوونەواندا باسی کرا، لاپەڕەی دیوانەکەی وەک وەرەقی زێڕ برا و ڕێز لە هونەری گیرا، بەڵام بە تەنیشت خێڵی لایەنگرانەوە، هەبوون کەسانێک کە توانجیان دەگرتە گیانی و دەیانگوت ئەی بۆچی تیتۆڵێک لە زمانی زگماکیی خۆی – ئازەربایجانی، دانادڕێ؟ بۆچی خەڵکی خۆی وەلاناوە و مەیلی لێیان بڕاوە؟

ئەم گازندە و گلەیی مەردمە، چەندەها ساڵ درێژەی کێشا، بێ ئەوەی شەهریار متەقی لێوە بێ و کەس وەڵامی لێ ببیستبێ. بەڵام لە سەرەتای پەنجاکاندا، ڕووداوێکی سەمەرە ڕووی دا. هۆی شتەکە چی بوو؟ خۆزگە و بریای خەڵک؟ بارودۆخی ژیان و سەردەم؟ کارەساتەکانی پاش کۆدەتای گەلاوێژ و ڕاپەڕینی گەلانی ئێران؟ کەسایەتیی شاعیر و هێزەکانی نێو دەروونی؟ یاخود ئامێتەیەک لەوانە و لە زۆر هۆی نەناسراوی تر؟ هەرچی و هەرچۆن بێت، هەستی نەتەواویەتیی شەهریار هاتبووە جۆش:

"تورکی دێدم، ئۆخسونلار ئۆیزلەری"
بە تورکیم گوت، تا خۆیان بیخوێننەوە!
تەلیسم شکابوو، چاوەڕوانی میوەی دابوو، شەهریار بە تورکی هاتبووە زمان، "حەیدەر بابا" لە دایک ببوو، سڵاو لە حەیدەر بابا!
"حەیدەر بابا" بە خێرایی کشایە نێو دڵی خەڵک و خوشایە نێو گوند و شاری ئازەربایجانەوە، خوێنەرانی هەژاند و بیسەرانی شڵەژاند. بوو بە لاوکی سەر زاران، بەند و باوی کۆڵانان، باسی کۆڕ و کۆمەڵان و سەردێری ڕۆژنامە و گۆڤاران. بە گۆرانی گوترا، هەوا و مەقاماتی لەسەر دانرا. لە قەوان و شریتان خرا. سنووری بڕی و بەرەو ئازەربایجانی باکووری هەڵکشا و ئەمجار هەر شاباش و ئافەرین بوو بە سەرشان و ملی پیرەپیاوە"خوشکەناب"ییەکەدا باری ..."

کاک ئەنوەر، کە لە کاتی لاوییەوە ئاشنای زمانی و ئەدەبی تورکی بووە و لە خێزانێکی ئەهلی فەرهەنگ و ئەدەب گەورە بووە، زوو تێگەیشت کە "حەیدەربابا" تەنیا شێعرێک نییە، بەڵکوو جیهانێکە لە بیرەوەری، هەست و ناسنامە. ئەو لەگەڵ "حەیدەربابا" ژیا و شێعرەکانی لەبەر کرد.

ساڵان تێپەڕین. ڕۆژگاری پڕ لە ڕووداوی ئێران، لە ساڵانی هەوری، تاریک و خەفەقانی حکومەتی پەهلەوییەوە تا گەردەلوولی شۆڕشی ساڵی ١٣٥٧ و ڕووداوەکانی دوای ئەو، چارەنووسی زۆرێک لە ڕووناکبیرانی کوردی گۆڕی. کاک ئەنوەر سوڵتانییش پاش چەندین ساڵ کار و چالاکیی سیاسی، بە هۆی بارودۆخی ئاڵۆز و سەرکوتکەرانەی کۆماری ئیسلامی، لە کۆتاییدا ناچار بوو وڵات بە جێ بهێڵێ و لە شاری لەندەن نیشتەجێ ببێت. بەڵام دووریی جوغرافی قەت نەیتوانی پێوەندیی ئەو لەگەڵ ئەدەبیات و بیرەوەریی ساڵانی لاوی ببڕێت.

لە غەریبیدا، جارێکی تر گەڕایەوە سەر "حەیدەربابا". شێعرەکەی دووبارە خوێندەوە و بە وردبینی، هەستکردن بە بەرپرسیاریەتی و خۆشەویستییەوە، کردییە کوردی. هەوڵی دا تەنیا واتای شێعر نەگوازێتەوە، بەڵکو مۆسیقا، ناسکی و ڕۆحی شێعرەکەشی بپارێزێت. وەرگێڕانەکەی چەندین جار دەستکاری کرد، مشتوماڵی دا و گیانێکی تازەی بە بەردا کردەوە.

لە شوێنێکی دیکەی ئورووپا، هاوڕێی کۆنی، مامۆستا حەسەن ئەیوبزادە، یاسازان، توێژەر و یەکێک لە کەسایەتییە ناسراوەکانی کورد لە هۆڵەندا دەژیا. ئەم دوو هاوڕێ هاوگەڕەک و هاوپۆلە، کە گێژەڵووکەی ڕۆژگار ساڵانێک لە یەکتری دوور خستبوونەوە، دووبارە بەهۆی نامەیەکەوە یەکتریان دۆزییەوە. ئەو نامەیە تەنیا چەند دێڕێک نەبوو؛ بەڵکو پردێک بوو لە نێوان بیرەوەریی منداڵی، ساڵانی گەنجی و هیوا هاوبەشەکانیان.

مامۆستا حەسەن ئەیوبزادە، کاتێک لە شاری کۆڵن میوانی هاوڕێیەکی بوو، لە ڕێگای ئەوەوە زانی کە هاوڕێی دێرینی، کاک ئەنوەر سوڵتانی، لە لەندەن دەژی. بۆیە دەستبەجێ نامەیەکی بۆ نارد و تێیدا نووسی:

"کاک ئەنوەر سوڵتانی! هاڤاڵەکەی سەردەمی منداڵی و لاویم! ... داخوا دڵت بۆ گۆشەیەک لە بیرەوەرییەکانی سەردەمی منداڵیت دەکورکێنێ؟ گەڵو دەتەوێ بیرەوەرییە هاوبەشەکانمان لە ژێر خۆڵەمێشی فەرامۆشی دەرکێشین؟ ..."

مامۆستا حەسەن ئەیوبزادە دواتر نووسی:

"چاوەڕوانیم نەدەکرد وەڵامەکەم ئەو نامە پڕ لە هەستی دڵسۆزییە بێ کە بیرەوەرییە تاڵ و شیرینەکانی منی لە مردن ڕزگار کرد.

ئەزموونی ئەو ساڵانە و ئاڵوگۆڕەکانی، پیریان کردبووین. هەردووکمان گۆڕابووین. لەگەڵ ئەوەش، من گیرۆدەی ئێش و ئازاری ئەو دڵە بەندپساوەی خۆم و ئەو ئۆگری نووسین و توێژینەوە. ئێستاش ئەو لەو بەری دەریایە و من لەم بەری دەریام."

بەڵام چارەنووس تاقیکردنەوەیەکی دیکەشی لەبەردەم مامۆستا حەسەن ئەیوبزادە دانا. ئەو بەهۆی نەخۆشیی دڵ بۆ سێیەم جار نەشتەرگەری کرا. هەر لەو ڕۆژە سەختانەی چارەسەردا بوو کە وەرگێڕانی کوردیی "سڵاو لە حەیدەربابا"، لەگەڵ نامەیەک لە کاک ئەنوەرەوە لە لەندەن گەیشتە دەستی. کاک ئەنوەر داوای لێکردبوو شێعرەکە بخوێنێتەوە و بۆچوونی خۆی لەبارەی وەرگێڕانەکە بنووسێت.

مامۆستا حەسەن ئەیوبزادە دواتر هەستی ئەو ساتەی خۆی دەردەبڕێ و دەڵێ:

"داوای لێ کردبووم بیخوێنمەوە و لەمەڕ وەرگێڕانی شێعرەکە بە کوردی، بیمە زمان و تشتێک بێژم.

هەیاران من و ترکی! ئەویش ئەو ترکییەی شەهریار، کە نیگارکێشانە بە وشە. من شارەزاییەکم لە کوچەباخەکانی هونەری شەهریار نییە و نازانم کاتێ هەژانی شێعر دەیگرێ چۆن دەکەوێتە سەما و بە ئاهەنگێ جەزم دەبێ. لاسایی کردنەوەی نەکاری کەسە و گێرانەوەی ئەو حاڵەتەی دەیگرێ، لەباسکردن نایە.[...]

کاک ئەنوەر سەردەمێک لە تاران "بە دەنگە نەرمە بەسۆزەکەی" حەیدەربابای بۆ کاک حەسەن خوێندبۆوە، بەڵام ئەم جار بۆخۆی بە خوێندنەوەی حەیدەربابا بە کوردی" بە باڵی ئەو خەیاڵەوە دەفرێ کە هەژاری هەستیار لە 'بەرەوموکریان'ەکەیدا پێی فڕیبوو":

"لێرە بۆ منی دوورخراوە لە زێد و نیشتمانەکەم، چی لەوە خۆشترە، گوێ بدەمە شێعری هەستیارێک کە لە وڵاتەکەی خۆیدا دوور خراوەیە، وەکو من تامەزرۆی دیتنی تابلۆیەکە لەو هەزار تابلۆیەی کە ڕۆژگارێک لە کاتی کێشانیاندا، گریاوە، پێکەنیوە، مردووە و زیندوو بۆتەوە."

دوو هاوڕێ کە ساڵانی ساڵ هەر کامیان بۆ گەیشتن بە ئاواتی گەلەکەیان بە شوێن دوو ڕێبازی جیا کەوتبوون، جارێکی تر لە غەریبی و تاراوگەدا بە یەک گەیشتنەوە و قۆڵیان لێ هەڵماڵی و "سڵاو لە حەیدەر بابا"یان بە کوردی خوڵقاند. بەرهەمی ئەم هاوکارییە تەنیا بڵاوکردنەوەی وەرگێڕانێک نەبوو؛ بەڵکوو لەدایکبوونێکی نوێی"حەیدەربابا" بە زمانی کوردی بوو. ئەو بەرهەمە، ئەمجار بە هەوڵی دوو هاوڕێی دێرین لە تاراوگەدا گیانی پێ بەخشرا و گەیشتە دەستی خوێنەرانی کورد؛ خوێنەرانێک کە تەنانەت لە غەریبییشدا لە شێعری شەهریاردا وێنەی شاخ، گوند، دایک، بیرەوەری و نیشتمان دەدۆزنەوە، و لە نێوان دێڕەکانیدا نهێنییەکی هاوبەش دەخوێننەوە؛ نهێنیی هاودڵیی مرۆڤگەلێک کە، سەرەڕای جیاوازیی زمان، چارەنووسێکی هاوبەشیان هەیە.

چاپ و بڵاوکردنەوەی ئەم وەرگێڕانە لە ساڵی ١٣٨٥ی هەتاوی (٢٠٠٦ی زایینی) لەلایەن دەزگای چاپی ئەرزان لە سوید، تەنیا ڕووداوێکی ساکار بۆ چاپی کتێبێک نەبوو؛ بەڵکو بەڵگەیەکی فەرهەنگی بوو بۆ ئەوەی کە ئەدەبیات دەتوانێت ئەوانەی سیاست هەندێک جار لێکیان دوور دەخاتەوە، دووبارە لێکیان نزیک بکاتەوە. شێعری شەهریار، بە تێپەڕبوون لە سنووری زمان، لە زمانی کوردیدا ژیانێکی نوێی وەرگرت و نیشانی دا کە هونەر، ماڵی هاوبەشی هەر مرۆڤێکە.

لەوانەیە ئەمڕۆ، زیاتر لە هەر کاتێکی تر، کۆمەڵگەی ئێران و بە تایبەتی گەلی کورد و ئازەریی پێویستی بەو جۆرە ئەزموونانە هەبێت؛ ئەزموونێک کە لە جیاتی جەختکردنەوە لەسەر جیاوازییەکان، سەرنج بخاتە سەر خاڵە هاوبەشەکان. وەرگێڕانی "سڵاو لە حەیدەربابا" ئەم ڕاستییەمان بیر دەخاتەوە کە نەتەوەکان و زمانەکان نەک ڕکابەر و دوژمنی یەکتر، بەڵکوو پەنجەرەیەک بە ڕووی جیهانە جیاوازەکاندان. هەر کاتێک ئەم پەنجەرانە بە ڕووی یەکتردا بکرێنەوە، سروەی دۆستایەتی، ڕێزگرتن لە یەکتر و پێکەوەژیانی ئاشتیخوازانەش بە ئازادی لەنێوان نەتەوەکاندا هەڵدەکا.

"حەیدەربابا" تەنیا سڵاوی شەهریار لە چیایەکی زێدی خۆی نییە؛ بەڵکوو سڵاوێکە بۆ هەموو ئەو مرۆڤانەی نیشتمانیان خۆش دەوێت، بیرەوەرییەکانیان پاراستووە، زمانی دایکیان لەلا بەنرخە و باوەڕیان وایە شێعر دەتوانێت ئەوەی سنوورەکان لێکیان جیا دەکاتەوە، دووبارە لێکیان گرێ بداتەوە.

ئەمڕۆ، زیاتر لە هەر کاتێکی تر، کۆمەڵگەی ئێران و بە تایبەتی کورد و ئازەریی پێویستی بەو جۆرە ئەزموونانە هەیە؛ ئەزموونێک کە لەجیاتی جەختکردنەوە لەسەر جیاوازییەکان، سەرنج بخاتە سەر خاڵە هاوبەشەکان. وەرگێڕانی "سڵاو لە حەیدەربابا" ئەم ڕاستییەمان بیر دەخاتەوە نەتەوەکان و زمانەکان نەک ڕکابەر و دوژمنی یەکتر، بەڵکوو پەنجەرەیەک بە ڕووی جیهانە جیاوازەکاندان. هەر کاتێک ئەم پەنجەرانە بە ڕووی یەکتردا بکرێنەوە، سروەی دۆستایەتی، ڕێزگرتن لە یەکتر و پێکەوەژیانی ئاشتیخوازانەش بە ئازادی لەنێوان نەتەوەکاندا هەڵدەکا.

قاسملوو، وەک مەکتەب، وەک پێشەوا

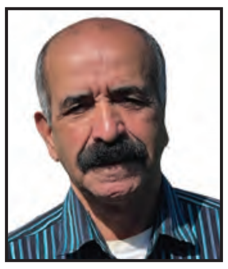

ئەحمەد پاڵانی

زۆربەی مرۆڤەکان تەنیا لەنێو ڕەوتی مێژوودا دەژین و لەگەڵ گۆڕانکارییەکانی ڕۆژگاردا دێن و دەڕۆن. هەندێکی کەمیان مێژوو دروست دەکەن، بەڵام دەگمەنترین ئەوانەن کە نەک تەنیا ڕووداوەکان دەگۆڕن، بەڵکوو شێوازی بیرکردنەوەی نەوەکان و نەتەوەکان و ئاراستەی داهاتوویان دیاری دەکەن.

ئەو جۆرە کەسانە تەنیا ڕێبەر نین، قوتابخانەی فیکرین و قۆناغێکی نوێ لە هۆشیاریی نەتەوەیی دەخولقێنن. شەهید دوکتور عەبدولڕەحمان قاسملوو لەو دەگمەن کەسانە بوو. ئەو پێش ئەوەی سەرۆکی حیزبێک بێت، بیرمەندێکی ستراتیژیست، ڕووناکبیرێکی جیهانی، دیپلۆماتێکی لێهاتوو و مامۆستایەکی ئەخلاق و سیاسی بوو.

ئەگەر زۆربەی ڕێبەران شوێنەواریان لە مەیدانی شەڕدا جێ هێشتووە، دوکتور قاسملوو شوێنەواری خۆی لە مەیدانی بیر، دیپلۆماسی، دێموکراسی و متمانەی مرۆڤایەتیدا جێ هێشت.

لە ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست، زۆربەی ڕێبەرە سیاسییەکان، لە سەنگەری چەک، لەنێو خێڵ، لە کۆشکی دەسەڵات یان لە دەزگا ئەمنییەتییەکان یان ڕێکخراوە سیاسییەکان سەریان هەڵداوە و ناوبانگ و ڕەوایەتییان وەرگرتووە، بەڵام دوکتور قاسملوو ڕێگایەکی دیکەی هەڵبژارد: ڕێگای زانست، ڕووناکبیری، گفتوگۆ، دیپلۆماسی و متمانەی نەتەوەکەی. هەر لەبەر ئەمەش، لە مێژووی سیاسییەکانی کوردستاندا ناوی دوکتور قاسملوو تەنیا ناوی سەرۆکی حیزبێک نییە، بەڵکوو ناوی قۆناغێکە تێیدا خەبات لە مەیدانی چەکەوە بەرەو مەیدانی بیر، یاسا، زانست و دیپلۆماسی گواسترایەوە.

لە زۆربەی ئەزموونە سیاسییەکانی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاستدا، زۆرجار زانست بووەتە پاشکۆی دەسەڵات؛ واتە سەرەتا دەسەڵات بە هێز، بە کودەتا، یان بە ویستی تاک یان حیزبێک دامەزراوە، و دواتر زانست و ڕووناکبیری بۆ ڕازاندنەوەی ئەو دەسەڵاتە بەکارهاتوون. بەڵام لای دوکتور قاسملوو، ئەم پێوەرە بە تەواوی پێچەوانە بوو. ئەو باوەڕی وا بوو دەسەڵات ئەگەر لەسەر زانست، وشیاری و ویژدانی مرۆڤ دانەمەزرێت، لە کۆتاییدا دەبێتە ئامرازێکی چەوساندنەوە. لەبەر ئەوە، زانست لەلای ئەو تەنیا جوانی و زینەتی سیاسی نەبوو، بەڵکوو بناغەی ڕێبەرایەتی و سەرچاوەی ڕەوایەتیی سیاسی بوو.

شەهیدی نەمر، دوکتورای لە ئابووریدا هەبوو، چەندین زمانی جیهانی دەزانی، مامۆستای زانکۆ بوو و لە زانکۆ و ناوەندە زانستییەکانی ئەورووپا پێ گەیشتبوو.ئەم پاشخانە زانستییانە وای کردبوو بڕیارە سیاسییەکانی هەرگیز لەسەر کاردانەوەی ساتی، هەستی و کاتی یان هەڵچوونی عاتیفی نەیێنە ئاراوە، بەڵکوو لەسەر شیکردنەوە، توێژینەوە، زانیاری و بیرکردنەوەی ستراتیژی بڕیارەکانی بدات. ئەو دەیزانی نەتەوەیەک کە ڕێبەرایەتییەکەی لەسەر زانست و وشیاری دانەمەزرا بێت، زوو دەکەوێتە ژێر کاریگەریی هەست، دروشمی بێبناغە و گێژاوی مێژوو.

پێش دوکتور قاسملوو، زۆربەی بزووتنەوە کوردییەکان لە سنووری جوگرافیای خۆیاندا دیار بوون و دەناسران. جیهان کوردی زیاتر بە ئازایەتیی پێشمەرگە و خەباتی چەکداری دەناسی، بەڵام کەمتر وەک پرسێکی سیاسی، یاسایی و مافی مرۆڤ باس دەکرا. دوکتور قاسملوو ئەو سنوورەشی شکاند، ئەو پرسی کوردی لە شاخەکانی کوردستان بەرزکردەوە و بردییە نێو پارلەمانەکانی ئەورووپا، زانکۆکان، ناوەندە توێژینەوەکان، ڕێکخراوە نێودەوڵەتییەکان، میدیا جیهانییەکان و کۆڕە دیپلۆماسییەکان. ئەو باش دەیزانی کە لە جیهانی نوێدا، ئەو نەتەوەیەی تەنیا بە زمانی چەک بدوێت، دەنگی لە سنووری شەڕ تێناپەڕێت، بەڵام ئەو نەتەوەیەی بە زمانی یاسا، دیپلۆماسی و مافی مرۆڤ بدوێت، دەتوانێت ویژدانی جیهان بۆ لای خۆی ڕاکێشێت.

دوکتور قاسملوو پێشتر لە هەموو سیاسییەکانی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست تێگەیشتبوو کە سەدەی بیست و یەک، تەنیا سەدەی هێزی سەربازی نییە، بەڵکوو سەدەی متمانە، هاوپەیمانی، ڕای گشتیی جیهان، یاسای نێودەوڵەتی و هێزی نەرمە. لە کاتێکدا زۆر سەرکردەی کورد هێزی خۆیان لە ژمارەی پێشمەرگەکان و چەکەکاندا دەبینی، دوکتور قاسملوو هێزی ڕاستەقینەی خۆی لە ژمارەی هاوپەیمانە دێموکرات، ڕۆشنبیر و مرۆڤدۆستەکانی جیهاندا دەبینی. ئەو دەیزانی دۆستایەتیی ویژدانی مرۆڤایەتی، لە هەر چەکێک بەهێزترە. ئەمەش تەنیا تاکتیکێکی سیاسی نەبوو، بەڵکوو بینینێکی قووڵی ستراتیژی و جیهانبینییەکی پێشکەوتوو بوو کە توانی کورد بە جیهان بناسێنێت و ئێستا بووەتە یەکێک لە بنەماکانی دیپلۆماسیی نوێی بزووتنەوەی کورد.

لە هەموو گرنگتر ئەو دێموکراتێکی بە تەواو مانا بوو، لە ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست، زۆرجار دێموکراسی دروشمێک بووە بۆ گەیشتن بە دەسەڵات، نەک سیستەمێک بۆ بەڕێوەبردنی دەسەڵات.

دوکتور قاسملوو، دێموکراسی بە فەلسەفەی ژیان و ڕێکخستنی کۆمەڵگە دەزانی. ئەو باوەڕی وابوو نەتەوەیەک ناتوانێت داوای ئازادی بکات، ئەگەر ڕێز لە ئازادیی ئەوانی تر نەگرێت، ناتوانێت داوای مافی مرۆڤ بکات، ئەگەر خۆی باوەڕی بە مافی مرۆڤ نەبێت و ناتوانێت داوای دێموکراسی بکات، ئەگەر لە نێوخۆی خۆیدا دێموکرات نەبێت. ئەم بیرۆکەیە، تەنانەت تا ئەمڕۆش، لە زۆر شوێنی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاستدا هێشتا نوێ و کۆڕپە دەردەکەوێت، چونکە زۆر دەسەڵات هێشتا دێموکراسی بە ئامراز دەزانن، نەک بە بنەما.

ئەگەرچی دوکتوری شەهید مامۆستای دێموکراسی بوو، بەڵام نەتەوەپەروەرێکی مرۆڤدۆست و کراوەش بوو. یەکێک لە گەورەترین جیاوازییەکانی دوکتور قاسملوو لەگەڵ زۆر لە ناسیۆنالیزمەکانی ناوچەکە، تێگەیشتنی ئەو بوو لە مانای نەتەوەپەروەری.

لە سەدەی بیستەمدا زۆربەی ڕێکخراوە ناسیۆنالیستییەکان لەسەر بناغەی دوژمنسازی، ڕەتکردنەوەی ئەوانی تر و بەرهەمهێنانی ڕق دروست بوون. بەڵام دوکتور قاسملوو باوەڕی بە نەتەوەپەروەرییەک هەبوو کە لەسەر بناغەی ئازادی، دادپەروەری و هاوژیانی دامەزرابێت. ئەو دژی ستەم بوو، نە دژی گەلان، ئەو دژی سیاسەتی چەوساندنەوە بوو، نە دژی ناسنامەی هیچ نەتەوەیەک. لە ڕوانگەی ئەودا، ئامانجی خەبات شکاندنی زنجیری ستەم بوو، نە بەستنەوەی زنجیرێکی نوێ بە دەستی قوربانییانی دوێنێ. بۆیە، نەتەوەپەروەریی دوکتور قاسملوو سنووری کوردستانی تێپەڕاند و گەیشتە لوتکەی مرۆڤایەتی. ئەو ئازادیی کوردی بە ئازادیی مرۆڤەوە گرێدەدا، چونکە باوەڕی وابوو کە ئەگەر مافی مرۆڤ لە شوێنێک پێشێل بکرێت، هیچ نەتەوەیەک پارێزراو نابێت.

یەکێکی تر لە گەورەترین میراتەکانی دوکتور قاسملوو ئەخلاقی سیاسی بوو. لە ناوچەیەکدا کە زۆرجار سیاسەت بە فێڵ، درۆ، ترساندن، تۆمەتبارکردن و لابردنی نەیارەکان ناسراوە، ئەو هەوڵی دا ئەخلاق بکاتە بناغەی سیاسەت. لە ڕوانگەی ئەودا، سیاسەت بەبێ ئەخلاق تەنیا کێبڕکێیەکە بۆ دەسەڵات، نەک خزمەتکردن بە کۆمەڵگە. بۆیە، گوێگرتن لە ڕەخنە، ڕێزگرتن لە جیاوازیی بیر، قبووڵکردنی فرەدەنگی، دووربوون لە تاکپەرستی، باوەڕ بە دامەزراوەکان و پاراستنی کەرامەتی مرۆڤ، هەموویان بەشێک بوون لە فەلسەفەی ڕێبەرایەتیی ئەو.

ئەو دەیزانی دەکرێت مرۆڤ بە ترس ملکەچ بکرێت، بەڵام ناتوانێت متمانەی بەدەست بهێنێت، دەکرێت بە هێز حوکمڕانی بکرێت، بەڵام ناتوانرێت ویژدانی خەڵکی فەرمانبەر و ڕازی بکرێت. هەر بۆیە، لەلای دوکتور قاسملوو، متمانە گەورەترین سەرمایەی سیاسەت بوو. گەرچی لە ڕوانگەی هەر مرۆڤێکی تێگەیشتوو، پێگەیشتوو و باوەڕدار بە بەهای مرۆڤایەتی، گفتوگۆ و وتوویژ شارستانیانەترین، ژیرانەترین و کەمزیانترین ڕێگای چارەسەرکردنی ناکۆکییە سیاسییەکان و کۆتاییهێنانە بە شەڕ و خوێنڕشتن. دوکتور عەبدولڕەحمان قاسملوو هەر بە هەمان فەلسەفە و باوەڕە چووە سەر مێزی وتوویژ. ئەو بۆ بەدیهێنانی مافە ڕەواکانی نەتەوەکەی و کۆتاییهێنان بە خوێنڕشتن و کارەساتەکانی کوردستان دەستی بۆ دیپلۆماسی درێژکرد.

لە ڕوانگەی ئەودا، سەرکەوتنی ڕاستەقینە ئەوەیە مافی نەتەوەکان بە زمانی یاسا، دیپلۆماسی و متمانە بناسرێت و بسەلمێنرێت. هەر بۆیە، بە دڵێکی پڕ لە هیوای ئاشتی و متمانە بە هێزی گفتوگۆ، چووە ناو وتوویژ. بەڵام بەداخەوە، لە شوێنێک کە دەبوو وشە شوێنی گوللە بگرێتەوە، گوللە شوێنی وشەی گرتەوە، لە مێزێک کە دەبوو هێمای متمانە و چارەسەری سیاسی بێت، خوێنی ڕێبەرێکی گەورەی نەتەوەی کورد بە دەستی تیرۆریستەکانی کۆماری ئیسلامی ڕژا. لەو ساتەدا، تەنیا مرۆڤێک شەهید نەکرا؛ بەڵکوو هیوای چارەسەری ئاشتییانە، ڕێز لە دیپلۆماسی و پیرۆزیی گفتوگۆش بوون بە ئامانجی تیرۆر.

ئەو تیرۆرە تەنیا تاوانی شەهیدکردنی دوکتور عەبدولڕەحمان قاسملوو نەبوو؛ بەڵکوو تاوانێک بوو لە دژی فەلسەفەی سیاست، ڕێگای دیپلۆماسی، متمانە، یاسا و ویژدانی مرۆڤایەتی. ئەو فیشەکانە تەنیا بەرامبەر بە جەستەی مرۆڤێک نەتەقینەوە، بەڵکوو بەرامبەر بە هیوای نەتەوەیەک، بەرامبەر بە ویژدانی یاسای نێودەوڵەتی و بەرامبەر بە پرەنسیپی پیرۆزی گفتوگۆ لەجیاتی توندوتیژی تەقینەوە.

بەڵام مێژوو جارێکی دیکە سەلماندی کە فیشەک دەتوانێت جەستە بکوژێت، بەڵام ناتوانێت بیر بکوژێت. ئەوانەی کە دوکتور قاسملوویان شەهید کرد، ویستیان دەنگی خامۆش بکەن؛ بەڵام بە پێچەوانەوە، ناو و دەنگی قاسملوو بە نەمری مایەوە. ئەوان دەیانویست مەکتەبێک لەناو بەرن، بەڵام خوێنی قاسملوو بوو بە خوێنی ژیان بۆ مەکتەبەکەی.

دوکتور عەبدولڕەحمان قاسملوو تەنیا شەهیدێکی نیشتمان نەبوو؛ دامەزرێنەری مەکتەبێکی نوێی بیرکردنەوەی سیاسیی کورد بوو. مەکتەبێک کە زانستی لەجیاتی نەزانی، دیپلۆماسیی لەجیاتی گوشار، دێموکراسیی لەجیاتی دەسەڵاتخوازی، ئەخلاقی سیاسیی لەجیاتی فێڵ، و متمانەی لەجیاتی ترس دانا. ئەو تەنیا ناوێک لە لاپەڕەکانی مێژوو نییە، بەڵکوو قوتابخانەیەکە هەر نەوەیەک، ئەگەر بیەوێت نەتەوەکەی لە ئاستی مێژوودا بژی، دەتوانێت و دەبێت وانەی لێ وەربگرێت.

لەو ڕوانگەیەوە، دوکتور عەبدولڕەحمان قاسملوو تەنیا پێشەوای سەردەمێک نەبوو، پێشەوای داهاتووشە. ناوی ئەو تەنیا بە خوێنی شەهادەت لە لاپەڕەکانی مێژووی کوردستان تۆمار نەکراوە، بەڵکوو بە ماکەی زانست، بە شکۆی ئەخلاق، بە هێزی دیپلۆماسی، بە باوەڕی دێموکراسی و بە هیوای ئازادی نووسراوە. تا ئەو ڕۆژەی کە مرۆڤایەتی بەدوای یەکسانی، ئازادی و کەرامەتی مرۆڤدا بگەڕێت، ناوی قاسملوو هەر دەژێت، مەکتەبەکەی هەر هەناسە دەدات و بیرەکەی هەر ڕێگای داهاتوو ڕووناک دەکاتەوە. بە هەموو پێوەرەکان، ئەو شەهیدە گەورەیە توانی هێمای هەموو گەورەپیاوانی مێژوو لە خزمەتی پرسی کورددا کۆ بکاتەوە.

ئەگەر ماندێلا هێمای ئاشتیکردنەوەی نەتەوەیی بوو، هاڤێل هێمای ئەخلاقی سیاسی بوو، ئەگەر گاندی هێمای خەباتی مەدەنی و ڤاوێنسا هێمای ڕێکخستنی کۆمەڵگە بوو، دوکتور قاسملوو هەوڵی دا هەموو ئەو تایبەتمەندییانە لە خزمەتی پرسی کورددا کۆبکاتەوە. ئەو زانایەک بوو، دیپلۆماتێک بوو، ڕێکخەرێک بوو، ڕێبەرێکی دیموکرات بوو و لە هەمان کاتدا سەرکردەی بزووتنەوەیەکی ڕزگاریخواز بوو. کۆبوونەوەی هەموو ئەو خەسڵەتانە لە یەک کەسایەتیدا، لە مێژووی نوێی جیهاندا زۆر زۆر کەمە و بەدی ناکرێت.

دارسمە

دەنووکی لە سمین نایارێزێ

ئەو سەرۆککۆمارەی سەرووی خۆی نامەباران دەکات

سەرۆککۆماری ئێران سەردەمی لاوێتیی لەنێو کورد و تورکاندا تێپەڕاندووە. جا لەبەر ئەمە لاتان شتێکی سەیر و سەمەرە نەبێت زۆر حەزی لە نامەنووسینە. ئێستاش بە ڕیشی سپییەوە خەریکە نامە لەسەر نامە دەنووسێت. کاک مەسعوودی پزیشکیان ئێستاش لە خەڵوەتی خۆیدا دەڵێت هەزار خۆزگەم بە سالانی پێشوو. ئەو کاتەی سەرۆککۆمارمان گەنج بوو و هەر گیفەی سمێڵی دەهات، دیارە بەردەوام خەریکی نامەنووسین بووە. ئەو کاتەی لە خزمەت باوکیدا لە "مەهابادێ" بووە. لە کاتی دڵداریدا تەنیا دەرفەتی نامەناردنی هەبووە و ئەویش هەر بە زمانی فارسی.

کاک مەسعوود پزیشکیان لە کاتێکدا بە ڕەگەز تورکی ئازەرییە، لەبەر ئەوەی وەک خۆی دەڵێت لە "سابڵاغێ" ژیاوە کوردییەکی جوانیش دەزانێت. بەڵام نە لە سەردەمی گەنجێتیی پزیشکیان و نە ئێستا کە سەرۆککۆمارە، بەندی ١٥ی یاسای بنەڕەتی یان "قانوونی ئەساسی"ی ئێران پشتگوێ خراوە. هەر لەبەر ئەمەش سەرۆککۆمار لە نێوان سێ زماندا هەر بە فارسی دەنووسێت.

ڕاستە لە سەردەمی لاوێتیی سەرۆککۆماردا ئەم مۆبایل و ئینتەرنێت و شتانە نەبووە و ئەویش لە جیاتی ئیمەیل و میمەیل و پەیام و مەیام و شتی وا تەنیا نامەی نووسیوە. ئەو سەردەمە ئەم گۆرانییەش باو بوو:

نامەی یار و نامەی یار
نامەی بۆنداری دڵدار
نووسراوە بە ئاوی گوڵ، بە فرمێسکی چاوی یار

ئەو کاتەی لەژێر دەسەڵات و هەیمەنەی ڕێبەری ئەوکاتی کۆماری ئیسلامیدا کاک مەسعوود کرا بە سەرۆککۆمار، دیار بوو لە باریدایە. ئێستا لە کاتێکدا ڕێبەری پێشوو هەر شەبەحی بەجێماوی بەسەر سەرمانەوەیە و کوڕە نازدارەکەی لە لایەن قەرارگای خاتەمولئەنبیاوە لە جێگەی باوکی داندراوە، ئێستا دەردەکەوێت، ئەسپاردنی سەرۆککۆماریی ئێران بە بەڕێز پزیشکیان چەند لێهاتوویانە بووە. ئێستا ئەنجامی کاری ژیرانەی دانانی کەسێکی خاوەن ئەزموون لە نامەنووسیندا بۆ پۆستی سەرۆکایەتیی کۆماری وڵاتێکی نزیکەی ١٠٠ ملیۆن کەسیی بۆ هەموومان دەردەکەوێت.

لەم ڕۆژانەدا کابرایەکی ئاخوندی دانیشتووی شاری قوم کردوویەتی بە هاتوهاوار، ئەم هەموو نهێنییانەی سەرەوەی درکاندووە و دەڵێت سەرۆککۆمار لە دوای دەستپێکردنی شەڕی ئێران لەگەڵ ئەمریکا و ئیسرائیل و هەندێک وڵاتی دیکەی ناوچەکە، لێکدالێکدا نامە بۆ ڕێبەری ئەم سەردەمەی ئێران دەنووسێت و داوای دەستلەکارکێشانەوەی خۆی دەکات. وەک ئەم کابرایە دەڵێت، پزیشکیان هەتا ئێستا ٢٨ جار نامەی دەستلەکارکێشانەوەی بۆ ڕێبەر ناردووە. لێرە ئەگەر پەیڕەوانی ڕێبازی ئیمام شارەزایانە بەرەنگاری ئەم مەلا کالفامە ببنەوە، پێویستە خێرا لە سێدارەی بدەن و بیکوژن. ئەگەر بە وردی بیری لێ بکەنەوە ئەوەی ئەو مەلایە دەیڵێت زۆر شتێکی مەترسیدارە. کابرای مەلا خەریکە دەنگی خۆی وێڕای ئەو کەسانە بەرز دەکاتەوە کە خەریکن بیسەلمێنن خوای نەخواستە بەڕێز ڕێبەری کۆماری ئیسلامی لە ژیاندا نەماوە و وێڕای باوکی بەڕێزیان بە زەبری بۆمبە زەویدڕەکانی ئەمریکا و ئیسرائیل خوای نەخواستە، تێدا چووە.

ئەگەر ئێستا چاودێرێکی سیاسیی هیچ و پووچی فیڵباز بێت و ئەم ٢٨ نامەیەی دەڵێن سەرۆککۆمار بۆ ڕێبەری ناردووە، بکاتە بەڵگە؛ دەتوانێت ئەمە پشتڕاست بکاتەوە و بڵێت خۆ ٢٨ نامە لە ڕۆژێکدا نانووسرێت و کاتی دەوێت. ئەگەر ٢٨ نامەکەی پزیشکیان بەسەر زەمەنی ڕابردوودا دابەش بکات و بیگەیەنێتە سەردەمی سەرەتای دانانی ڕێبەری نوێ. ئەو کات ئەم ٢٨ نامەیە گومانێکی وا دروست دەکەن کە سەرۆککۆماری نوێ دوای ئەوەی ڕێبەری پێشوو ئەنگێورا و ئەویش پەیامێکی بڵاو کردەوە، لەو کاتەوە ویستوویەتی دەست لە کار بکێشێتەوە، بەڵام نامەکانی نەگەیشتوون.

ئاخر کەسێک بە گەنجی لەبەر بێ مۆبایلی و بێ ئینتەرنێتی سەدان نامەی نووسیبێت، ئێستا نامە بنووسێت، ئاو لە بەردی دەهێنێت. باشە چۆنە ئەم نامەنووسە شارەزایە پاش نووسینی ئەم هەموو نامەیە لە ماوەی ژیانیدا ناتوانێت بە ٢٨ نامە دڵی ڕێبەر نەرم بکات؟

کابرای ئاخوند بەم لەقاودانەی دەیەوێت دەنگۆی نەمانی ڕێبەر پشتڕاست بکاتەوە و بڵێت هەر ئەو ساتەی ڕێبەری پێشوو، شەهید کرا، ئەوەی ئێستا پێی دەڵێن ڕێبەر، ئەویش بەرەو لایەک ڕاپێچ کراوە. کەسێک بڵێت ٢٨ نامەی نامەنووسێکی شارەزا لەم ماوەیەدا نەیانتوانیوە دڵی ڕێبەر نەرم بکەن یان قینی هەڵبستێنن، بێگومان ناڕاستەوخۆ دەڵێت ئێمە لە بێ ڕێبەریدا دەناڵێنین.

خۆ ئەگەر واش نەبێت، لەم شەڕە ئاشتییەی نێوان ئەمریکا و ئێراندا، توانراوە خوای نەخواستە دووبەرەکی بخەنە نێو ئێرانی هەمیشە ئێران و هەمیشە ئیسلامییەوە. دیسانیش ئەم ئاخوندە سزاواری کوشتنە، لە لایەک کێشەی نێوان حکوومەتی موقەدەسی کۆماری ئیسلامی زەق دەکاتەوە و لە لایەکی دیکەوە دوژمن بەوە دڵخۆش دەکات هەواڵی نەمانی ڕێبەری مەزن پشتڕاست دەبێتەوە. بەڵام بە کوێریی چاوی دوژمنانی سوێندخواردوومان لە لایەک ڕێبەری مەزن زەق و زیندووە و لە لایەکی دیکەوە سەرۆککۆماریش هەر لە یەکەم ڕۆژی دوای دانانی ڕێبەری نوێ لە پەیامەکەی پەشیمان بووەتەوە و نە دەست لەکار دەکێشێتەوە، نە دەشلێت بەتەما نین سارۆخ و مارۆخ بە دراوسێیانی عەرەبەوە بنێین.

KURDI STAN
Publishing by Democratic Party of Iranian Kurdistan
NO: 924 6 August 2026

ناونیشانی ڕۆژنامەی «کوردستان» و ماڵپەڕی ناوەندیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لە تۆڕی جیهانیی ئینتێرنێتدا:

www.kurdistanmedia.com
info@kurdistanmedia.com www.kurdch.tv
Yahsat 1A @ 52.5° East Frequency: 12149
polarization: Vertical -27500 FEc : 3/4

ئیمەیلی ڕۆژنامەی کوردستان:
info@kurdistanmedia.com
ئیمەیلی تەشکیلاتی نهێنی:
Tashkilat.kdp92@gmail.com

بەخشینی خەڵات و ڕێزنامەی کۆنگرەی فیدراسیۆنی نووسەرانی کوردستان- دیاسپۆرا بە مامۆستا عەبدوڵڵا حەسەنزادە

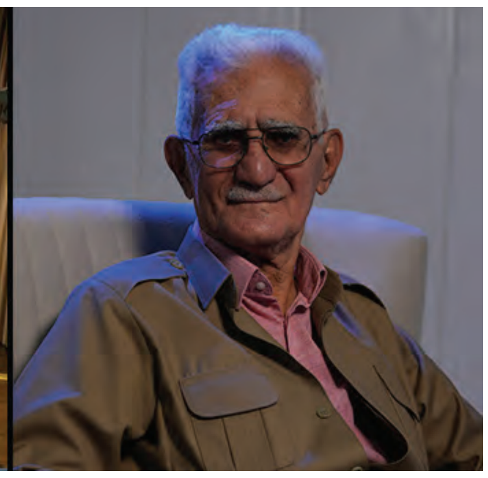

یەکەم کۆنگرەی فیدراسیۆنی نووسەرانی کوردستان- دیاسپۆرا لە وڵاتی ئاڵمان بەڕێوە چوو. ئەم کۆنگرەیە لە بەشی کۆتایی کارەکانیدا ڕێزنامەی فیدراسیۆنی نووسەرانی کوردستان- دیاسپۆرای پێشکەش بە مامۆستا عەبدوڵلا حەسەنزادە، سیاسەتمەدار و نووسەری گەورەی کورد و حیزبی دێموکرات کرد.

ڕۆژی شەممە، ٣ی گەلاوێژ لەژێر دروشمی «بەرەو وێژەیەکی کوردستانیی ڕەسەن و هاوچەرخ لە تاراوگە»، کۆنگرەی فیدراسیۆنی نووسەرانی کوردستان لە دیاسپۆرا لە وڵاتی ئەڵمان لە نزیک شاری دۆسۆلدورف، بە بەشداریی زیاتر لە دوو سەد میوان و ئەندام، لە نێویاندا هەیئەتێک لە کۆمیتەی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران لە ئاڵمان بەڕێوە چوو.

ئەم کۆنگرەیە کە بە کۆنگرەی هەژار موکریانی»ناودێرکرابوو، یەکەمین کۆنگرەی ئەم فیدراسیۆنە دوای تێپەڕبوونی سێ ساڵ لە دامەزرانی بوو. لە ڕێوڕەسمی دەسپێکی کۆنگرەکەدا شیفا بارزانی، سەرپەرشتیاری گشتیی ڕەوەندی کوردستانی، نوێنەرانی سەرۆکی هەرێمی کوردستان، وەزارەتی ڕۆشنبیریی حکوومەتی هەرێمی کوردستان و کۆنفیدراسیۆنی ڕەوەنـدی کوردی وتاریان پێشکەش کرد. هەروەها یەکیەتیی نووسەرانی ئاڵمان، یەکیەتیی نووسەرانی کورد و ناوەندی پێنی کوردی پەیامیان بۆ ئەم کۆنگرەیە ناردبوو کە پەیامەکانیان لەم بەشەدا خوێندرانەوە. هەر لەم ڕێوڕەسمەدا چەند بەڵگەفیلم لە بارەی مێژووی ئەدەب لە کوردستان، پێکهاتن و تێکۆشانی فیدراسیۆنی نووسەران و مێژووی ئەدەبی کورمانجی پێشان دران.

کۆنگرەی یەکەمی فیدراسیۆنی نووسەرانی کوردستان، بەرنامەی دوانیوەڕۆی خۆی بۆ باس لە ڕاپۆرتی فیدراسیۆن، گفتوگۆ لە بارەی پێڕەوی نێوخۆ و هەڵبژاردنی دەستەی بەڕێوەبەریی نوێ تەرخان کردبوو.

پێویستە بگوترێ لە برگەیەکی تایبەت لە ڕێوڕەسمی بەڕێوەچوونی کۆنگرەدا؛ دوو نووسەری ناوداری کورد، بەڕێزان مامۆستا عەبدوڵلا حەسەنزادە و جەلیلی جەلیل، بە بۆنەی تەمەنێک خزمەت بە وێژە و برەوپێدانی کولتووری کوردی ڕێزیان لێ نرا و سپاسنامەی یەکەمین کۆنگرەی فیدراسیۆنی نووسەرانیان پێشکەش کرا.

بەو هۆیەوە کە مامۆستا حەسەنزادە بەداخەوە بۆی نەگونجابوو بەشداری ئەم کۆنگرەیە بێت، د. قادر وریا کە وەک میوان لەم ڕێوڕەسمەدا بەشدار بوو، بڕوانامەکەی وەرگرت و هاوکات پەیامی پیرۆزبایی و پێزانینی مامۆستا حەسەنزادە بۆ ئەم کۆنگرەیەی خوێندەوە. دەقی پەیامی مامۆستا حەسەنزادە بەمجۆرەیە:

پەیامی پیرۆزبایی و پێزانین بۆ یەکەمین کۆنگرەی فیدراسیۆنی نووسەرانی کوردستان/ دیاسپۆرا!

بەڕێزان! دۆستانی هێژا لە فیدراسیۆنی نووسەرانی کوردستان/ دیاسپۆرا!

بە سڵاو و ڕێزی گەرمەوە،

بە بۆنەی پێکهاتنی یەکەمین کۆنگرەی فیدراسیۆنەکەتان (کۆنگرەی هەژار موکریانی) بە گەرمی پیرۆزبایی لە ئێوە و لە تێکڕای ئەندامانی کۆنگرە و نووسەرانی ئەندامی ئەو فیدراسیۆنە دەکەم. هاوکات سەرکەوتنی کۆنگرەکەتان لە جێبەجێکردنی ئەرکەکانیدا بە ئاوات دەخوازم. هیوادارم فیدراسیۆنی نووسەرانی کوردستان لە دیاسپۆرا و ئەم کۆنگرەیە بە تایبەتی، بە باس و بڕیارەکانیان ڕێخۆشکەر بن بۆ کۆبوونەوەی زۆرترین نووسەرانی کورد لە دەرەوەی کوردستان، لە ژێر چەتری فیدراسیۆن و هەنگاونان «بەرەو وێژەیەکی کوردستانیی ڕەسەن و هاوچەرخ لە تاراوگە»دا.

بەڕێزان!

لەوە کە فیدراسیۆن لە دەسپێکی یەکەمین کۆنگرەیدا، بە ڕێزەوە ئاوڕی لە کارەکانم لە بواری نووسین و وەرگێڕان بە زمانی کوردیی داوەتەوە و لەوحی ڕێزلێنانی پێشکەش کردووم، بۆخۆمی بە مایەی خۆشحاڵی و شانازی دەزانم و بە گەرمی و پێزانینەوە سپاسی ئەم بەسەر کردنەوەیەتان دەکەم. زۆرم پێ خۆش بوو لەم ڕۆژە و لەم بۆنە خۆش و پیرۆزەدا لە کۆڕی ئێوە نووسەران و دڵسۆزانی زمان و ئەدەب و ڕۆشنبیریی کوردیدا بام و سوود و چێژم لە باس و بۆچوونە بەپێز و جوانەکانتان وەرگرتبا، بەڵام بە داخەوە بۆم نەگونجا.هیوادارم لەم بارەیەوە لێم ببوورن. دڵنیاتان دەکەم کە دووراودووریش دڵم لای ئێوەیە و بە تامەزرۆییەوە چاوەڕوانی کۆتاییهاتنی سەرکەوتووانەی یەکەمین کۆنگرە و بڵاوبوونەوەی بڕیار و ڕاسپاردە بە سوودەکانیم.

لەگەڵ ڕێز و خۆشەویستیمدا
عەبدوڵڵا حەسەنزادە
٢٥ی جولای ٢٠١٦

بەر لە ماڵاوایی

حیزبی دێموکراتی کوردستان و گوتاری نەتەوەیی

عومەر باڵەکی

٢٥ی گەلاوێژی ئەوساڵ، حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران پێ دەنێتە هەشتا و یەکەمین ساڵی تەمەنی خۆی. دوای هەشتا و یەک ساڵ خەبات و قوربانیدانی بێپسانەوەی لەپێناو وەدەستخستنەوەی مافەکانی گەلی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان، دەبینین ئێستاش ئەو حیزبە بە هەمان گوڕوتێنی ڕۆژی دامەزراندنی لە مەیدانی تێکۆشان بۆ وەدەستهێنانی مافە نەتەوایەتییەکانی گەلی کورددایە.

بەپێی هەموو بەڵگەکانی بەردەست دامەزراندنی حیزبی دێموکرات لەو سەردەمدا لەسەر بنەماکانی ڕێکخراوی کۆمەڵەی ژێ – کاف و بە ڕێبەریی پێشەوا قازی محەممەد پێویستییەکی مێژوویی بوو. کە دەگوترێ پێویستییەکی مێژوویی، بەو مانایە کە دامەزرانی حیزبی دێموکراتی کوردستان لە هەلومەرجێکدا بوو کە جووڵانەوەکانی کورد لە هەر چوار پارچەی کوردستان لەلایەن دەوڵەتانی زاڵ بەسەر کوردستاندا بە توندترین شێوە سەرکوت کرابوون و کەشوهەوایەکی نائومێدی باڵی بەسەر پانتایی کوردستانی گەورەدا کێشابوو. لە هەمان کاتدا لە ئێرانی ژێر دەسەڵاتی حکوومەتی دیکتاتۆریی پەهلەویدا بە ڕەچاوکردنی توندوتیژییەکی لەڕادەبەدەر دەرحەق بە گەلانی ئێران بەتایبەتی گەلی کورد، نیزامی سیاسیی زاڵ بە سەر وڵات هەوڵی بۆ پێکهێنانی دەوڵەت- نەتەوە لە ئێران دەدا؛ واتە تواندنەوەی کولتوور و فەرهەنگ و زمان و مێژووی نەتەوەکانی دیکەی ئێران لە فەرهەنگ و کولتووری نەتەوەی باڵادەست و دەسەڵاتداردا، و بە قسەی خۆیان پێکهێنانی ئێرانێکی یەکپارچە لەسەر بنەمای یەک زمان و یەک نەتەوە.

بۆیە دەتوانین بڵێین پێکهاتنی حیزبی دێموکراتی کوردستان لە یەکەم هەنگاودا پەرچەکردارێکی شوناسخوازیی نەتەوەیی بوو لە بەرانبەر سیاسەتی تواندنەوەی شوناسی نەتەوەکان لە نەتەوەی باڵادەستدا. لە هەمان کاتدا دامەزرانی حیزب بە شێوەی مودێرن و سەردەمیانە کە بتوانێت ڕێبەریی جووڵانەوەی نەتەوەیی بکات، کۆتایی بە بزووتنەوە پەرشوبڵاوەکانی نەتەوەی کورد لە پانتایی کوردستان هێنا و گوتاری نەتەوەیی و یەکگرتووی کوردی بە هێماکانی وەک: «ئاڵا، سروودی نەتەوەیی، دیاریکردنی بڕیاردان لە مافی چارەنووس وەک ستراتیژیی درێژخایەنی خۆی، دامەزراندنی سوپای میللی بە نازناوی پێشمەرگە، بەڕەسمیکردنی زمانی کوردی لە قوتابخانە و ئیداراتی دەوڵەتی...» بێنێتە نێو فەرهەنگ و کولتووری سیاسی و خەباتگێڕیی گەلی کورد لە هەر چوار پارچەی کوردستان.

هەموو ئەوانەش بە دامەزراندن و ڕاگەیاندنی کۆماری کوردستان لەلایەن حیزبی دێموکراتی کوردستانەوە بەکردەوە جێبەجێ کران. ئەوەش سەرەتایەک بوو بۆوەی گوتاری نەتەوەیی لە نێو هۆز و عەشیرەت و ناوچەیەکی بەرتەسکی جوگرافییەوە بگوازێتەوە بۆ پانتایی هەموو کوردستان و بەتایبەتی بۆ نێو شار و چینی مامناوەندی کۆمەڵگەی کوردەواری، و ئەوە بوو بەو هۆکارەی کە ڕووناکبیران و خوێندەوارانی دڵسۆزی نیشتمان تێکەڵ بە بزاڤی مافخوازانەی گەلی کورد بین و لە هەمان کاتدا مەیدانی ئەوەیان بۆ ڕەخسا بێنە نێو کۆڕی ڕێبەریکردنی ئەو جووڵانەوەیە.

یەکێکی دیکە لە پێویستییەکانی دامەزرانی حیزبی دێموکراتی کوردستان لەو سەردەمەدا ئەوە بوو کە کۆمەڵگەی کوردستان ئاشنا بە دنیای مودێرن و پێشکەوتووی ئەو سەردەمە بکات، بەتایبەتی لە بواری بەڕێوەبردنی وڵات یا حیزب بە شێوازی ڕێبەریی بەکۆمەڵ. بۆیە حیزبی دێموکراتی کوردستان هەر لە سەرەتاوە هەوڵی دا پرسی نەتەوایەتی گرێ بدات بە جێگیرکردنی پرەنسیپەکانی دێموکراسی لەنێو حیزب و کۆمەڵگەدا، کە لەو سەردەمدا یەکێک لە دەستکەوتە گرنگەکانی حیزبی دێموکراتی کوردستانە. بە واتایەکی دیکە، جێگیرکردنی ئەو پرەنسیپانە لەنێو حیزب و کۆمەڵگەدا لە دواڕۆژدا ڕێگەی خۆش کرد بۆ دەستاودەستکردنی دەسەڵات و بەشداریکردنی هەموو چین و توێژەکانی کۆمەڵگەی کوردستان لە ئیدارەدانی کوردستاندا لەو قۆناغانەی کوردستان ئازاد و لەژێر دەسەڵاتی خەڵکدا بوو، یا لە ئیدارەدانی نێوخۆی حیزب کە ڕێبەریی جووڵانەوەی میللی دێموکراتیکی گەلی کوردی کەوتبووە سەر شان.

بەو هۆکارانەی سەرەوە باسمان کرد، دەتوانین بڵێین دامەزرانی حیزبی دێموکراتی کوردستان توانی شوناسێکی سەردەمیانە و هەمەلایەنە بە جووڵانەوەی مافخوازانەی گەلی کورد ببەخشێت؛ بە چەشنێک کە هەموو چین و توێژەکانی کۆمەڵگەی کوردستان خۆیان تێدا دەدیتەوە. ئەوەش لە ماوەی هەشتا و یەک ساڵی ڕابردوودا بووەتە ڕەمزی مانەوەی حیزبی دێموکراتی کوردستان. واتە پشتیوانیی هەراوی خەڵکی کوردستان لە ماوەی هەشتا و یەک ساڵی ساڵی ڕابردوودا توانیویەتی حیزبی دێموکرات هەروا بەهێز ڕابگرێت و لە گەردەلوولی ڕووداوەکان بیپارێزێت، بە چەشنێک کە لە هەشتا و یەک ساڵەی دامەزرانیدا ئێستاش حیزبی دێموکرات، حیزبی پێشەنگی جووڵانەوەی میللی دێموکراتیکی گەلی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستانە.

ئەگەر گەلی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە ماوەی هەشتا و یەک ساڵی ڕابردوودا پشتیوانیی هەمەلایەنەیان لە حیزبی دێموکراتی کوردستان نەکردبایە و حیزبیان بە ئی خۆیان نەزانیبا، حیزبی دێموکراتی کوردستان لەو ماوەیەدا کە بە دژی دوو ڕێژیمی پاشایەتی و کۆماری ئیسلامی -کە هەتا سەر ئێسقان دوژمنی سوێندخواردووی گەلی کورد بوون و هەن- خەبات و بەربەرەکانیی کردووە و دەیان کارەساتی گەورەی بەسەر هاتووە، دەبوایە ئەو حیزبە لێک هەڵوەشابایەوە و ئاسەواری نەماوایە. کارەساتگەلێکی وەک: «ڕووخانی کۆماری کوردستان، لەسێدارەدانی پێشەوا و هاوڕێکانی، هێرشی بەربڵاوی دەزگا ئەمنییەتییەکانی ڕێژیمی پاشایەتی لە ساڵەکانی ٣٢ و ٣٨ی هەتاوی و تێکشکانی ڕاپەڕینی چەکدارانەی ساڵەکانی ٤٦-٤٧، داسەپاندنی شەڕ بەسەر کوردستان لەلایەن ڕێژیمی کۆماری ئیسلامی، شەهیدبوونی زیاتر لە پێنج هەزار کادر و پێشمەرگە و شەهیدبوونی زیاتر لە ٣٠ ئەندامی ڕێبەریی حیزب و تیرۆرکردنی د. قاسملوو و شەرەفکەندی و چەندین جاران بۆمباران و مووشەکبارانی شوێنی نیشتەجێبوونی ئەندامانی ئاشکرای حیزب لەلایەن ڕێژیمی تارانەوە و دەیان کارەساتی دوژمنکارانەی دیکەی حکوومەتەکانی پاشایەتی و کۆماری ئیسلامی و...». بەڵام دەبینین حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران بە سووربوون لەسەر درێژەدانی خەبات و پشتیوانیی بەربەرینی خەڵکی کوردستان و ئازایەتی و لەخۆبوردوویی کادر و پێشمەرگە و ئەندامانی ئاشکرا و نهێنیی حیزب، وای کردووە پێگەی سیاسی و جەماوەریی ئەو حیزبە ڕۆژ بە ڕۆژ لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان و لە دنیای دەرەوەش بەهێزتر لە جاران خۆی دەربخات.

ئەوەش تەنیا قسەیەک نییە بۆ دڵخۆشی، بەڵکوو سەرچاوەگرتوو لە ڕاستییەکانی نێو کۆمەڵگەی کوردستانە. لە ساڵی ١٤٠١ لە ڕاپەڕینی ژینادا کە سەرانسەری ئێران و کوردستانی گرتەوە، لە کوردستان هێما نەتەوایەتییەکان -کە حیزبی دێموکراتی کوردستان داهێنەر و لە پەرەگرتن و گەشەکردنیاندا ڕۆڵی سەرەکیی هەبووە- بوونە سەمبۆلی نارەزایەتییەکان و دروشمی «قاسملوو قاسملوو، ڕێگات درێژەی هەیە» بوو بە دروشمی زۆربەی خۆپێشاندانەکانی خەڵکی کوردستان. ئەوە تەنیا دروشمێک نەبوو، بەڵکوو سەلماندنی ئەو ڕاستییە بوو کە بیر و هزری قاسملوو، کە هەمان ڕێگا و ڕێبازی حیزبی دێموکراتە؛ دوای چەندین دەیە دەم بە دەم گەشەی کردووە و نەوە دوای نەوە هاتووە و ئێستا لە شەقامەکانی کوردستاندا دەنگ دەداتەوە.

یاخود بەخاکسپاردنی شەهیدانی شۆڕشی ژینا بە ئاڵای کوردستان و هێماکانی حیزب، نیشانەی بوونی حیزبی دێموکراتە لە ناخی کۆمەڵگەی کوردستاندا، یا لە نەورۆزی ١٤٠٤ی هەتاویدا کە بە «نەورۆزی خاکیپۆشان» ناوی دەرکرد، خەڵکی کوردستان بە پۆشینی جلی خاکی پەیامێکی ڕاستەوخۆیان دا بە دەسەڵاتدارانی تاران کە پێشمەرگە هەڵگری ئامانجەکانی خەڵکی کوردستانن و پێشمەرگە کوڕ و کچی ئەو نیشتمانەن و بە پشتیوانیی خەڵکی کوردستان بۆ دەستەبەرکردنی ئامانجی گەل تێدەکۆشن و پارێزگاری لە مان و مەوجودییەتی گەلی کورد دەکەن.

هەموو ئەوانەی باس کران بەڵگەن لەسەر ئەوەی بیر و هزری حیزبی دێموکرات هەڵقوڵاوی ویست و داخوازییەکانی خەڵکی کوردستانە، هەر بۆیە لە ماوەی هەشتا و یەک ساڵی ڕابردوودا لەنێو کۆمەڵگەی کوردستاندا هەر بە زیندوویی ماوەتەوە. لە هەمان کاتدا گوتاری نەتەوەیی حیزبی دێموکرات بۆ نەوە لە دوای نەوە بووەتە هێزێکی بزوێنەر، بە چەشنێک کە ڕەوڕەوەی خەباتی مافخوازانەی خەڵکی کوردستان لە ماوەی ئەو هەشتا و یەک ساڵەی ڕابردوودا لە سووڕان نەکەوتووە و درێژەی بە حەیاتی خۆی داوە. بەو پشتیوانییە بەربەرینەی خەڵکی کوردستان، ئەو خەباتە هەتا لووتکەی سەرکەوتن و وەدیهاتنی مافە نەتەوایەتییەکانی گەلی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان هەر بەردەوام دەبێت.